

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Ch. GEUENS, De toekenningsvoorwaarden voor juridische bijstand : uit de doos van Pandora?

1073

Rechtspraak

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Rechtsmiddelen** – Burgerlijke zaken – Hoger beroep – Bescherming van het loon – Overdracht – Procedure tot bekrachtiging – Uitsluiting van hoger beroep Arbitragehof 23 februari 2000

1081

Wetten, decreten en besluiten – Werking in de tijd – Onherroepelijk vastgestelde rechten – Gehandicapte – Recht op een inkomensvervangende tegemoetkoming

Cass. 27 september 1999

1082

Arbeidsongeval – Vergoeding – Hulp van derde – Voorlopige vaststelling – Minimumloon – Indexering – Definitieve vaststelling Cass. 24 januari 2000 (*met noot*)

1083

Onteigening – Wachtinterest – Onteigende goed ongebruikt – Geen recht op wachtinterest

Cass. 3 februari 2000 (*met noot*)

1083

Misdrijf – Straf – Collectief misdrijf – Onwettige schuldigverklaring aan één feit – Onwettige veroordeling tot straf – Vernietiging – Omvang – Grenzen

Cass. 30 mei 2000

1084

Erfrecht – Nalatenschap – Verwerping – Pauliaanse vordering – Vernietiging van de verwerping – Machtiging van de schuldeiseres om in de plaats van hun schuldenaar te aanvaarden – Toepassingsgebied Cass. 22 juni 2000

1085

Raad van State – Schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid – Overheidsopdrachten – Overeenkomst ontstaan – Gevolg – Nadeel kan niet worden tenietgedaan

R.v.St. 29 juni 2000 (*met noot*)

1086

1. Wetten, decreten en besluiten – Raadpleging van de afdeling wetgeving van de Raad van State – Onvoldoende motivering hoogdringendheid – Onwettig besluit buiten toepassing laten – **2. Stedenbouw** – a) Bevel tot staking – Vergunningsplichtige gebruikswijziging – Rechtsgrond stakingsbevel – Art. 71, tweede lid, gecoördineerd decreet ruimtelijke ordening – b) Plan van aanleg – Karting – Industriegebied of KMO-zone – Niet zonevreemd Hof Antwerpen 18 oktober 1999 (*met noot van A. Carette*, «De sancties wegens het ten onrechte niet inwinnen van het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State over een ontwerp van reglementair besluit en de gevolgen van het onwettig verklaren van het besluit van 17 juli 1984 houdende het vergunningsplichtig maken van sommige gebruikswijzigingen»)

1087

1. Handelspraktijken – Met eerlijke handelsgebruiken strijdige daad – Gebruik van andermans merk als metatag – Vergelijkende reclame – **2. Intellectuele eigendom** – Merk – Onderscheidend vermogen – Gebruik van een merk als metatag Hof Antwerpen 9 oktober 2000

1093

Faillissement – Ontneming van beheer – Noodzakelijkheid – Beoordeling Kh. Tongeren 12 oktober 1999

1094

Internationaal privaatrecht – Rechtsmacht – Burgerlijke rechtspleging – Bewijs – Discovery Kh. Dendermonde 3 januari 2000 (*met noot van M. Neut*, «De eenzijdige extraterritoriale toepassing van procedureregels – “Discovery”»)

1095

Beslag en executie – Beslag onder derden – Beslag in eigen handen – Gevolgen Rb. Antwerpen 22 juni 2000 (*met noot*)

1101

Aanneming – Onderaanneming – Rechtstreekse vordering – Faillissement van de hoofdaannemer – Bevoegdheid van de curator Rb. Brussel 8 september 2000 (*met noot*)

1102

Kort geding – Bevoegdheid – Overheidsopdrachten – Vordering tot schorsing van ontstane overeenkomst – Vereiste van aantasting van subjectieve rechten

Rb. Brussel 6 oktober 2000 (*met noot van J. Stevens*)

1102

Bevoegdheid en aanleg – Materiële bevoegdheid – Politierechtbank – Verkeersongeval – Officiële crosswedstrijd – Betrokkenheid motorvoertuig – Toepasselijkheid vergoedingsregeling zwakke weggebruiker

Pol. Turnhout 3 februari 2000

1104

Rechtspraak in kort bestek

Fouilleren – Voorwaarden – Resultaat

Cass. 11 mei 1999 (*met noot van A. Vandeplas*, «Over de fouilleren van verdachte personen»)

1105

Inkomstenbelastingen – Aanslag – Termijnen – Buitengewone aanslagtermijn – Verschuldigde belasting hoger dan de belasting die blijkt uit een regelmatige aangifte – Bevoegdheid van het bestuur om niet alleen de aanvullend belasting maar ook de hele verschuldigde belasting te heffen

Cass. 29 oktober 1999

1106

Inkomstenbelastingen – Aanslag – Termijnen – Verlenging in geval van breuk, begaan met bedrieglijk opzet of met het oogmerk te schaden – Door bestuur te leveren bewijs – Tijdstip

Cass. 29 oktober 1999

1106

Inkomstenbelastingen – Aanslag – Ambtshalve aanslag – Aanslag van ambtswege die geen rekening hield met een beoordelingsgegeven dat het bestuur niet bekend was op het tijdstip van de aanslag – Aanslag niet willekeurig

Cass. 29 oktober 1999

1107

Collectieve schuldenregeling – Aantal schuldeisers – Hoger beroep tegen beslissing over de toelaatbaarheid van de vordering – Verwijzing naar de beslagrechter

Hof Brussel 30 mei 2000 (*met noot*)

1107

Collectieve schuldenregeling – Tijdelijke aanzuiveringsregeling – Voorlopige maatregelen – Opdracht schuldbemiddelaar

Rb. Antwerpen 30 december 1999

1108

Collectieve schuldenregeling – Verzoek – Toelaatbaarheid – Procesuele goede trouw

Rb. Brussel 15 juni 2000

1108

Aangekondigd

1108

Boeken

L.P.W. van Vliet, Transfer of movables in German, French, English and Dutch law (*door M. Traest*)

1109

Collection de la Faculté de Droit – Université Libre de Bruxelles, De l'importance de la définition en droit (*door F. Swennen*)

1110

Y. Lejeune (red), De deelname van België aan de voorbereiding en de uitvoering van het Europees recht. Organisatorische en procedurele aspecten (*door M. van Damme*)

1111

S. Stijns en H. Vuyte, Beginselen van Belgisch Privaatrecht, V. Zakenrecht (*door F. Van Neste*)

1111

C. Stefanou en H. Xanthaki, A Legal and Political Interpretation of Article 215 (2) (new Article 288(2)) of the Treaty of Rome – The individual strikes back (*door J. Meeusen*)

1112

Mededelingen

Permanente vorming voor leraren en lectoren recht

1112

Prijs Louis Paul Suetens

1112

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931, verschijnt iedere week van september tot juni.

Hoofredacteurs: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

Redactie: A. Van Oevelen (hoofredacteur), E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws, M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Vaste medewerkers:

A. Alen, F. Aps, R. Boes, A. Carette, G. Debersaques, Gh. Dhaeyer, J. Erauw, M. Gelders, P. Humblet, W. Lambrechts, R. Leysen, J. Meeusen, H. Nys, I. Opdebeek, W. Pintens, P. Popelier, W. Rauws, D. Simoens, G. Suetens-Bourgeois, H. Vanhees, S. Van Overbeke, C. Van Schoubroeck, J. Wouters

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchilllaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 4.950 f., Advocaten-stagiair: 4.650 f., Studenten: 2.950 f.

Richtlijnen voor de auteurs:

De teksten van hoofdartikelen en annotaties worden, samen met een diskette (WP of Word) toegezonden aan het redactiesecretariaat. Getypt op anderhalve interlinie bedraagt een hoofdartikel bij voorkeur niet meer dan 25 bladzijden, een annotatie niet meer dan 6 bladzijden. De redactie dankt bij voorbaat alle auteurs voor het in acht nemen van deze richtlijnen.

RECYCLAGE VERBINTENISSENRECHT

De Themis-School voor Postacademische Juridische Vorming organiseert een recyclage omtrent het Verbintenissenrecht.

Het programma luidt als volgt:

Prof. S. Stijns en I. Claeys, Het algemeen regime van de verbintenissen

Prof. J. Herbots, Nieuwe wetgeving op de schadebedingen

Prof. Stijns en Mevr. S. Covemaeker, Rechtspraak inzake contractuele aansprakelijkheid

Mr. L. Wynant, De aansprakelijkheid voor eigen daad

Prof. H. Vandenberghe, Problemen rond kwalitatieve aansprakelijkheid en de samenloop en coëxistentie

Dit programma wordt achtereenvolgens aangeboden op de volgende plaatsen:

Leuven (KULeuven)	28 maart 2001	(14u00-18u00)	Brussel (KUB)	19 april 2001	(17u30-21u30)
Kortrijk (KULAK)	2 april 2001	(17u30-21u30)	Diepenbeek (LUC)	24 april 2001	(17u30-21u30)

Voor meer informatie kunt u terecht bij:

THEMIS – School voor Postacademische Juridische Vorming

Sonja Honsia

Tiensestraat 41

3000 Leuven

Tel.: 016/325484

Fax: 016/325483

E-mail: sonja.honsia@law.kuleuven.ac.be

DE TOEKENNINGSVOORWAARDEN VOOR JURIDISCHE BIJSTAND: UIT DE DOOS VAN PANDORA?

I. INLEIDING

A. Totstandkoming en krachtlijnen van de nieuwe regelgeving

In art. 23 van de nieuwe Grondwet¹ werd het recht op juridische bijstand voor het eerst als een fundamenteel recht ingeschreven. Hiermee werd uitvoering gegeven aan de bepalingen van het E.V.R.M.² en het BUPO,³ waarin het recht op kosteloze bijstand reeds lang werd erkend. In tegenstelling tot deze internationale verdragen, werd het recht op juridische bijstand in de Grondwet niet beperkt tot strafzaken en tot de kosten voor bijstand van een raadsman, en mag worden aangenomen dat het geldt op algemene wijze, dit wil zeggen voor alle juridische geschillen – zowel gerechtelijke als buitengerechtelijke, zowel burgerlijke als strafzaken – en voor alle kosten – zowel die van een raadsman als die van de rechtspleging.

Deze grondwetswijziging was de aanzet tot een jarenlange bespreking in het parlement, die uitmondde in de wet van

28 november 1998⁴ en zeven uitvoeringsbesluiten,⁵ waarmee het Gerechtelijk Wetboek terzake ingrijpend werd gewijzigd.

De wetgevende initiatieven hadden tot belangrijkste doelstelling om de toegang tot recht en gerecht te verbeteren. Een eerste stap in die richting werd reeds gezet door de wet van 13 april 1995,⁶ waarbij het door de toen geldende artikelen 455 en 455bis Ger.W. gemaakte onderscheid tussen advocaten en advocaten-stagiairs werd opgeheven. Sinds deze wetwijziging kan elke advocaat *pro deo* optreden en is de minvermogende rechtzoekende in zijn keuze van raadsman niet meer beperkt tot de advocaten-stagiairs.

In dezelfde zin werden en worden de bedragen die op de begroting worden uitgetrokken voor de vergoeding van *pro deo*-advocaten, jaarlijks aanzienlijk verhoogd: van 30 miljoen frank in 1984, tot 316 miljoen frank in 1995, 500 miljoen frank in 1997 en een vooropgesteld bedrag van 1 miljard frank in 2000.⁷ Het behoeft geen betoog dat, gelet op de omvang van de bedragen die worden voorzien, deze op correcte en oordeelkundige wijze dienen te worden besteed.

In de parlementaire voorbereidingsstukken worden de krachtlijnen van de nieuwe regelgeving als volgt omschreven:⁸ 1) de uniformisering van de voorwaarden voor de toegang tot de rechtshulp, aan de hand van wettelijke criteria die gekoppeld zijn aan het beslagrecht; 2) de verruiming van de opdrachten van het bureau van consultatie en verdediging – thans het Bureau voor Juridische Bijstand – met name inzake preventie, voorlichting en vulgarisatie van het recht; 3) de vereenvoudigde procedure op het vlak van de indiening van de aanvraag; 4) de uitwerking van een procedure om beroep in te stellen tegen een beslissing van het Bureau.

Tegelijkertijd was het de betrachting van de wetgever om het optreden van de *pro deo*-advocaten niet langer te laten

¹ Art. 23 van de Gecoördineerde Grondwet van 17 februari 1994: «Ieder heeft het recht een menswaardig leven te leiden. [...] Die rechten omvatten inzonderheid: [...] 2° het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand [...].»

² Art. 6.3 E.V.R.M., «Eenieder, die wegens een strafbaar feit wordt vervolgd, heeft ten minste de volgende rechten: [...] c) zichzelf te verdedigen of de bijstand te hebben van een raadsman naar zijn keuze, of, indien hij niet over voldoende middelen beschikt om een raadsman te bekostigen, kosteloos door een toegevoegd advocaat te kunnen bijgestaan, indien het belang van de rechtspraak dit eist.»

³ Art. 14.3 BUPO, «Bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolgung heeft eenieder, in volle gelijkheid, recht op de volgende minimumgaranties: [...] d) in zijn tegenwoordigheid te worden berecht, zichzelf te verdedigen of de bijstand te hebben van een raadsman naar eigen keuze; ingeval hij geen rechtsbijstand heeft, van dat recht op de hoogte te worden gebracht; rechtsbijstand toegewezen te krijgen, indien het belang van de rechtspraak dit eist, en zonder dat daarvoor betaling van hem kan worden verlangd, indien hij niet over voldoende middelen beschikt.»

⁴ Wet van 23 november 1998 betreffende de juridische bijstand. B.S., 22 december 1998, met ingang van 1 september 1999 (art. 20 K.B. van 20 december 1999, B.S., 30 december 1999).

⁵ 1. K.B. houdende organisatie van de Dienst Justitiehuizen van het Ministerie van Justitie, B.S., 29 juni 1999.

2. K.B. van 20 december 1999 tot bepaling van de nadere regels inzake erkenning van de organisaties voor juridische bijstand, alsook betreffende de samenstelling en de werking van de commissie voor juridische bijstand en tot vaststelling van de objectieve criteria van subsidiëring van de commissies voor juridische bijstand, overeenkomstig de artikelen 508/2, § 3, tweede lid en 508/4 Ger.W., B.S., 30 december 1999.

3. K.B. van 20 december 1999 tot vaststelling van de voorwaarden van de kosteloosheid van de juridische eerstelijnsbijstand en van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, B.S., 30 december 1999.

4. K.B. van 20 december 1999 tot vaststelling van de voorwaarden voor de toekenning, het tarief en de wijze van uitbetaling van de vergoeding die overeenkomstig de artikelen 508/19, 508/20, 508/22 en 508/23 Ger.W. wordt verleend aan advocaten, B.S., 30 december 1999.

5. K.B. van 20 december 1999 tot vaststelling van de vaste bijdrage verschuldigd door de aanvrager aan wie juridische eerstelijnsbijstand is verleend, overeenkomstig artikel 508/5, § 2, eerste lid Ger.W., B.S., 30 december 1999.

6. M.B. van 20 december 1999 tot vaststelling van de nadere regels betreffende de verslagen bedoeld in de artikelen 508/6, eerste lid en 508/11, eerste en tweede lid, Ger.W. en inzake de controle bedoeld in artikel 508/19, § 2, Ger.W., B.S., 30 december 1999.

7. M.B. van 20 december 1999 tot uitvoering van het koninklijk besluit van 20 december 1999 tot vaststelling van de voorwaarden voor de toekenning, het tarief en de wijze van uitbetaling van de vergoeding die overeenkomstig de artikelen 508/19, 508/20, 508/22 en 508/23 Ger.W. wordt verleend aan advocaten, B.S., 30 december 1999.

⁶ B.S., 2 juni 1995, met ingang van 1 september 1999.

⁷ Parl. St., Kamer, 1997-98, nr. 549/14, 13 en 35.

⁸ Parl. St., Kamer, 1995-96, nr. 549/1, 2-3; Parl. St., Kamer, 1997-98, nr. 549/14, 10.

bepalen door deontologische regelen of interne balievoorschriften, maar wel door de wet.⁹ Niettemin stellen we vast dat verschillende balies verschillende regelen hanteren. Een nauwkeurig onderzoek van de wetteksten lijkt derhalve op zijn plaats.

B. Terminologie

Het Gerechtelijk Wetboek voorziet in de tegemoetkoming van de Schatkist aan de rechtzoekende, enerzijds in de honoraria en in geringe mate in de kosten van de advocaat, de zogenaamde *juridische bijstand*¹⁰ en anderzijds in de kosten van de rechtspleging, de zogenaamde *rechtsbijstand*.¹¹ Hoewel beide begrippen taalkundig synoniemen zijn, hebben zij juridisch dus een andere inhoud. Het begrip «*rechtshulp*» kan gelden als een overkoepelend begrip, die beide vormen van bijstand omvat. De drie termen worden in deze bijdrage gebruikt in de hier beschreven zin.

In de *juridische bijstand* wordt een onderscheid gemaakt tussen eerstelijns- en tweedelijnsbijstand,¹² waarbij de *eerstelijnsbijstand* wordt omschreven als:

- het verstrekken van praktische inlichtingen;
- het verlenen van juridische informatie;
- het geven van een eerste juridisch advies;
- het verwijzen naar een gespecialiseerde instantie of organisatie.

De inhoud van de juridische *tweedelijnsbijstand* wordt als volgt ingevuld:

- het geven van een omstandig juridisch advies;
- de bijstand in het raam van een procedure;
- de bijstand buiten een procedure;
- de bijstand bij een geding, inclusief de vertegenwoordiging bedoeld in art. 728 Ger.W.

Eerstelijnsbijstand wordt verleend door advocaten en andere organisaties.¹³ Tweedelijnsbijstand daarentegen wordt enkel verleend door advocaten.¹⁴ Dit laatste blijkt tevens uit de parlementaire voorbereiding: «De tweedelijnsbijstand blijft het monopolie van de advocatuur.»¹⁵ Aldus blijft onder meer het geven van omstandige juridische adviezen, van andere dan eerste adviezen alsook het opstellen van procedure- en andere stukken (opzeggingsbrieven, verzoekschriften, dagvaardingen, akten ...), voorbehouden aan advocaten.

De juridische bijstand verleend door advocaten wordt georganiseerd door de Bureaus voor Juridische Bijstand, verkort B.J.B.'s, die worden ingesteld bij elke balie door de Raad van de Orde.¹⁶

De rechtsbijstand daarentegen wordt verleend door de rechtbanken en hoven zelf,¹⁷ door hun Bureaus voor

Rechtsbijstand,¹⁸ door de voorzitter van de rechtbank of van het hof, of nog door de Raad van State.¹⁹

C. Afbakening

Ondertussen zijn de uitvoeringsbesluiten van de wet van 23 november 1998, iets meer dan een jaar van toepassing. Een evaluatie lijkt gelegen te komen. De omvang en de complexiteit van de regelgeving nopen evenwel tot opties. In het licht van de belangrijkste doelstelling van de wet, namelijk het verbeteren van de toegang tot recht en gerecht voor de rechtzoekende, is de vraag aan welke voorwaarden de rechtzoekende dient te voldoen om het voordeel van een gedeeltelijk of volledig kosteloze rechtshulp te genieten, primordiaal.

Deze toekenningsvoorwaarden worden bepaald in een van de zeven uitvoeringsbesluiten van 20 december 1999, namelijk «het K.B. tot vaststelling van de voorwaarden van de kosteloosheid van de juridische eerstelijnsbijstand en van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand», hierna verkort aangeduid als «het K.B.».

Op te merken valt dat, terwijl de titel van het K.B. zowel juridische bijstand als rechtsbijstand vermeldt, de tekst zelf enkel gewaagt van juridische bijstand. In de praktijk stellen we inderdaad vast dat er verschillen optreden: wie in aanmerking komt voor juridische bijstand, verkrijgt niet automatisch het voordeel van de rechtsbijstand en omgekeerd. Deze verschillen zijn mede te verklaren doordat, zoals hierboven vermeld, de beslissing tot het toekennen van juridische bijstand wordt genomen door de advocatuur en die tot het toekennen van rechtsbijstand, door de magistratuur.

Het onderzoek naar de vraag of dit verschil feitelijk en juridisch verantwoord is, valt evenwel buiten het bestek van dit artikel. Deze bijdrage beperkt zich tot de analyse van de toekenningsvoorwaarden voor het verkrijgen van gedeeltelijk of volledig kosteloze juridische bijstand, meer bepaald de tweedelijnsbijstand, dus tot de voorwaarden voor het verkrijgen van de bijstand van een *pro deo*-advocaat, zoals vastgesteld in het K.B.

II. VOLLEDIG KOSTELOZE JURIDISCHE BIJSTAND

A. Alleenstaande zonder personen ten laste

Geniet volledig kosteloze juridische bijstand, de alleenstaande persoon die bewijst dat zijn maandelijks netto-inkomen lager is dan 33.400 frank.²⁰

Art. 1, § 1, 1°, K.B. vermeldt als basisbedrag 25.000 frank. Deze bepaling moet evenwel worden gelezen in samenhang met art. 1, § 1, laatste lid, K.B., waarin wordt gesteld dat het bedrag van 25.000 frank elk jaar wordt aangepast op dezelfde wijze als het in art. 1409, § 1, derde lid, Ger.W. vermelde bedrag, namelijk het niet voor beslag vatbare minimum.

De wijze waarop dit niet voor beslag vatbare minimum wordt aangepast, staat beschreven in art. 1409, § 2, Ger.W. Er wordt rekening gehouden met het indexcijfer van de consumptieprijs van de maand november van elk jaar,

¹⁹ Art. 66 e.v., art. 78 e.v. Procedurereglement Raad van State.

²⁰ Art. 1 § 1, eerste en laatste lid, K.B. *juncto* art. 1409, § 1, derde lid, en § 2, Ger.W.; K.B. 6 december 2000 tot uitvoering van art. 1409, § 2, Ger.W., B.S., 14 december 2000.

⁹ *Parl. St.*, Kamer, 1995-96, nr. 549/1, 4.

¹⁰ Art. 508/1 tot en met 508/23 Ger.W.

¹¹ Art. 664 tot en met 699 Ger.W.

¹² Art. 508/1, 1° en 2°, Ger.W.

¹³ Art. 446bis, eerste lid, en 508/5, § 1, eerste lid Ger.W.

¹⁴ Art. 446bis, tweede lid *juncto* 508/7 Ger.W.

¹⁵ *Parl. St.*, Kamer, 1997-98, nr. 549/14, 8.

¹⁶ Art. 508/7 Ger.W.

¹⁷ Art. 664 e.v. Ger.W.

¹⁸ Art. 664 e.v. Ger.W. alsook art. 86, 105, 130 Ger.W.

met als aanvangsindexcijfer dat van de maand november 1989 en als toepasselijke formule: het nieuwe bedrag is gelijk aan het basisbedrag, vermenigvuldigd met het nieuwe indexcijfer en gedeeld door het aanvangsindexcijfer. Het resultaat wordt afgerond tot het hogere honderdtal. De wetgever gelast zichzelf met de berekening en publiceert in december van elk jaar de nieuwe bedragen in het *Belgisch Staatsblad*.²¹ Zij worden van kracht vanaf 1 januari van het jaar volgende op hun aanpassing.

Opdat een alleenstaande zonder personen ten laste derhalve recht zou hebben op bijstand van een *pro deo*-advocaat, mag zijn netto-inkomen niet hoger zijn dan het niet voor beslag vatbare minimum. Door de voorwaarde voor het recht op juridische bijstand te koppelen aan het beslagrecht, realiseert de wetgever de eerste krachtlijn van de nieuwe wetgeving, zoals beschreven in de parlementaire voorbereidingsstukken.²²

Aldus geniet volledig kosteloze bijstand van een advocaat, de alleenstaande zonder personen ten laste die bewijst dat zijn maandelijks netto-inkomen lager is dan:

Vanaf 1 januari 1997	31.500 frank (B.S., 25.12.1996)
Vanaf 1 januari 1998	31.900 frank (B.S., 25.12.1997)
Vanaf 1 januari 1999	32.200 frank (B.S., 22.12.1998)
Vanaf 1 januari 2000	32.500 frank (B.S., 24.12.1999)
Vanaf 1 januari 2001	33.400 frank (B.S., 14.12.2000)

Tabel 1: Maxima maandelijks netto-inkomen alleenstaande zonder personen ten laste

Voor de vaststelling van deze inkomsten wordt rekening gehouden met lasten die voortvloeien uit een buitengewone schuldenlast.²³ Deze buitengewone schuldenlast dient in mindering te worden gebracht van het maandelijks netto-inkomen van de rechtzoekende.

Het begrip «buitengewone schuldenlast» wordt niet gedefinieerd. Aangenomen wordt dat kosten voor huisvesting,

nutsvoorzieningen, ontspanning en andere normale uitgaven voor levensonderhoud, hieronder geenszins ressorteren. Moeten echter schulden ten gevolge van bijvoorbeeld uitgaven voor luxegoederen, als een buitengewone schuldenlast worden beschouwd? Volstaat het dat iemand gedurende geruime tijd geen belastingen en/of sociale bijdragen betaalt, dus zijn schuld aan de Schatkist niet vereffent, om een bijkomend voordeel van de gemeenschap – *in casu* in de vorm van juridische bijstand – te verkrijgen? Een nauwkeurige omschrijving van het begrip is derhalve nodig, mede om de uniforme toepassing ervan in alle balies te verzekeren.

Naast de buitengewone schuldenlast, dient ook rekening te worden gehouden met elk ander bestaansmiddel dan het maandelijks netto-inkomen waarover de rechtzoekende beschikt.²⁴ Ook dit begrip wordt niet gespecificeerd, maar aangenomen mag worden dat het betrekking heeft op het vermogen van de rechtzoekende en/of op de inkomsten daarvan, zoals daar zijn erfenissen, spaargelden, liggende gelden, inkomsten uit onroerend goed, ... of nog op financiële steun – bijvoorbeeld alimentatie – en zelfs materiële steun van derden.

B. Alleenstaande met personen ten laste

Het begrip «persoon ten laste» wordt in deze context evenmin wettelijk omschreven. Nochtans stellen we vast dat dit begrip in verschillende andere wetteksten verschillend wordt ingevuld.²⁵ Ook hier zou een definitie niet overbodig zijn.

Bij de bepaling van het maandelijks netto-inkomen van de alleenstaande, wordt rekening gehouden met een aftrek van 10% van het bestaansminimum per persoon ten laste.²⁶ Het bestaansminimum voor een alleenstaande bedraagt momenteel 21.761 frank, dat voor een alleenstaande met perso(o)n(en) ten laste, 29.015 frank per maand.²⁷ Er dient derhalve een bedrag van 2.902 frank bij het maandelijks netto-inkomen te worden bijgeteld.²⁸ De wet van 24 maart 2000 heeft hierin een bijkomende wijziging gebracht, waarover meer hierna.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Voor de berekening van de personenbelasting bijvoorbeeld, mag de persoon ten laste nog over een inkomen beschikken. Volgens het W.I.B. wordt als persoon ten laste van de alleenstaande beschouwd, het kind dat deel uitmaakt van het gezin en wiens bestaansmiddelen niet meer dan 113.000 frank per jaar bedragen. Dit bedrag wordt verhoogd tot 151.000 frank indien het een gehandicapt kind betreft. Ascendenten, zijverwanten tot en met de tweede graad en de persoon van wie de belastingplichtige als kind volledig of hoofdzakelijk ten laste is geweest, worden als personen ten laste aangemerkt indien zij met de alleenstaande een gezin vormen en hun inkomsten niet hoger zijn dan 76.000 frank per jaar (art. 137-145 W.I.B. 92).

²⁶ Art. 1, § 1, tweede lid, K.B.

²⁷ Het bestaansminimum voor alleenstaanden met een persoon ten laste is hetzelfde bedrag als dat voor alleenstaanden met verscheidene personen ten laste. Enkel de gezinsbijslagen verschillen.

²⁸ Het K.B. bepaalt niet of deze 10% moet worden berekend op het bedrag van het bestaansminimum voor alleenstaanden (21.761 fr. per maand), dan wel op dat van het bestaansminimum voor gezinnen (29.015 fr. per maand). Er wordt in deze bijdrage van uitgegaan dat het dit laatste betreft, omdat de kwestieuze bepaling in het algemeen betrekking heeft op «alleenstaanden met personen ten laste».

²¹ De meest recente bedragen werden gepubliceerd in het K.B. van 6 december 2000, B.S., 14 december 2000.

²² Voor een analoge redenering, zie M.-B. BERTRAND, «La vie du droit. L'aide légale: l'aboutissement d'une longue démarche, un grand chambardement?», *J.T.*, 1995, 258. Deze redenering wordt evenwel niet algemeen aanvaard. Sommige Bureaus voor Juridische Bijstand betwisten deze grenzen en weigeren juridische bijstand aan elke alleenstaande zonder personen ten laste met een inkomen hoger dan 25.000 frank. Afgezien van het economische gegeven dat, wie slechts beschikt over een netto-inkomen per maand van die omvang, zich geen te betalen advocaat kan veroorloven, lijkt die beslissing in strijd, niet alleen met de letterlijke tekst van het K.B. maar ook met de geest ervan. Naast de betrachting om de toekenningsvoorwaarden te koppelen aan het beslagrecht, wenste de wetgever immers evenzeer om, met toepassing van art. 23 G.W. en de wet van 23 november 1998, de toegang tot het recht en justitie te verruimen. Hierbij zij opgemerkt dat reeds in het Reglement van de Nationale Orde van 12 juni 1987, art. 3, zoals overgenomen in art. 7 van het Reglement van 18 oktober 1989, de grens werd bepaald op 25.000 fr. Het lijkt evident dat, mede gelet op het voorgaande en op de economische realiteit, dit bedrag vandaag, respectievelijk 13,5 en 11 jaar later, niet meer kan gelden. De stelling van sommige B.J.B.'s dat de toekenningsvoorwaarden sinds de uitvoeringsbesluiten van 20 december 1999 zouden zijn verstrengd, moet dan ook worden beschouwd als een misvatting die tot nadeel strekt van de rechtzoekende.

²³ Art. 1, § 1, derde lid, K.B.

Voorlopig abstractie makend van de wet van 24 maart 2000, heeft recht op een *pro deo*-advocaat, de alleenstaande (A) met personen ten laste (PTL), die een maandelijks netto-inkomen bewijst dat lager is dan:

A + 1 PTL: 33.400 fr. + (1 x 2.902 fr.)	=	36.302 fr.
A + 2 PTL: 33.400 fr. + (2 x 2.902 fr.)	=	39.204 fr.
A + 3 PTL: 33.400 fr. + (3 x 2.902 fr.)	=	42.106 fr.
A + 4 PTL: 33.400 fr. + (4 x 2.902 fr.)	=	45.008 fr.
A + 5 PTL: 33.400 fr. + (5 x 2.902 fr.)	=	47.910 fr.

Tabel 2: Maxima maandelijks netto-inkomen alleenstaande met personen ten laste vóór de wet van 24 maart 2000

Bij de bepaling van het maandelijks netto-inkomen, wordt er, zoals voor de alleenstaande zonder personen ten laste, rekening gehouden met de lasten die voortvloeien uit een buitengewone schuldenlast alsook met elk ander bestaansmiddel, maar niet met kinderbijslagen.²⁹

Bij wet van 24 maart 2000³⁰ werden de art. 1409, 1409bis, 1410 en 1411 Ger.W. gewijzigd, «met het oog op de aanpassing van het bedrag van het loon dat niet vatbaar is voor overdracht of beslag». Zo onder meer werd in art. 1409, § 1, Ger.W. een vierde lid ingevoegd, dat luidt als volgt: «Wanneer de personen, bedoeld in het eerste lid, een kind of meerdere kinderen ten laste hebben, worden de bedragen vermeld in de voorgaande leden verhoogd met 2.000 frank per kind ten laste.» Bij art. 1 en 2 K.B. van 6 december 2000 werd dit bedrag verhoogd tot 2.100 frank.³¹

Hierboven werd uiteengezet dat, overeenkomstig art. 1, § 1, laatste lid, van het K.B., het maandelijks netto-inkomen van de alleenstaande wordt aangepast op dezelfde wijze als het bedrag vermeld in art. 1409, § 1, derde lid, Ger.W. Aldus dient het niet voor beslag vatbare minimum, ingevolge de toevoeging van het vierde lid in art. 1409, § 1, Ger.W., te worden verhoogd met 2.100 frank per kind ten laste. Deze verhoging zou – althans theoretisch – moeten worden gecumuleerd met de verhoging bepaald in het K.B., namelijk 2.902 frank (10% van het bestaansminimum per persoon ten laste).

Rekening houdende met de wet van 24 maart 2000 tot wijziging van art. 1409 Ger.W., heeft recht op een *pro deo*-advocaat, de alleenstaande (A) met personen ten laste (PTL), die een maandelijks netto-inkomen bewijst dat lager is dan:

A + 1 PTL: 33.400 fr. + (1 x 2.902 fr.)		
+ (1 x 2.100 fr.)	=	38.402 fr.
A + 2 PTL: 33.400 fr. + (2 x 2.902 fr.)		
+ (2 x 2.100 fr.)	=	43.404 fr.
A + 3 PTL: 33.400 fr. + (3 x 2.902 fr.)		
+ (3 x 2.100 fr.)	=	48.406 fr.
A + 4 PTL: 33.400 fr. + (4 x 2.902 fr.)		
+ (4 x 2.100 fr.)	=	53.408 fr.
A + 5 PTL: 33.400 fr. + (5 x 2.902 fr.)		
+ (5 x 2.100 fr.)	=	58.410 fr.

Tabel 3: Maxima maandelijks netto-inkomen alleenstaande met personen ten laste ná de wet van 24 maart 2000

De vraag rijst of deze dubbele verhoging wel degelijk werd gewild door de wetgever en niet eerder een onvoorzien gevolg is van een wetwijziging die plaatsvond na het in werking treden van het K.B. dat voorligt. Er zij aan herinnerd dat ook de kinderbijslagen bij deze bedragen dienen te worden bijgeteld. Ervan uitgaande dat de kinderbijslag voor bijvoorbeeld vier kinderen ongeveer 30.000 frank bedraagt, dan heeft een alleenstaande met vier kinderen recht op een *pro deo*-advocaat indien het maandelijks beschikbaar inkomen lager is dan ongeveer 83.408 fr. (53.408 fr. + ongeveer 30.000 fr.).

C. Samenwonende zonder personen ten laste

Geniet volledig kosteloze juridische bijstand de persoon, samenwonende met zijn echtgenoot of met iedere andere persoon met wie hij een feitelijk gezin vormt, indien hij bewijst dat het *gemiddeld maandelijks netto-inkomen* van het gezin lager is dan het niet voor beslag vatbare minimum-bedrag, dus momenteel 33.400 fr.³²

De vraag rijst wat moet worden verstaan onder de term «gemiddeld». De helaas al te vaak gehoorde opvatting dat de term geen inhoud heeft en/of dat hij moet worden gelezen als «totaal», kan niet worden bijgevalen. Allereerst is de aanwezigheid van de term in de tekst van het K.B. manifest en vervolgens is die interpretatie in strijd met de economische realiteit. Een dergelijke lezing zou immers tot resultaat hebben dat een samenwonende pas recht heeft op kosteloze bijstand als het (totale) netto-inkomen van alle gezinsleden samen slechts 33.400 fr. per maand bedraagt, wat neerkomt op 16.700 fr. per persoon indien het gezin twee leden telt (bv. een echtpaar of ongehuwd samenwonenden), op 11.133 fr. per persoon indien het gezin drie leden telt (bv. een echtpaar met een inwonende ouder), op 8.350 fr. per persoon als het gezin vier leden telt (bv. een echtpaar met twee inwonende ouders), enzovoort. Er zij nogmaals herinnerd aan de bedoeling van de wetgever om de toegang tot recht en gerecht voor de rechtzoekende te vergemakkelijken, welke doelstelling met deze interpretatie, wel zeer ver zoek raakt.

Onder «samenwoning» wordt immers verstaan niet alleen het feit dat twee maar ook dat meer dan twee personen samen onder hetzelfde dak wonen en hoofdzakelijk huishoudelijke aangelegenheden regelen,³³ met dien verstande dat de persoon die juridische bijstand vraagt teneinde zijn belangen te verdedigen, als een alleenstaande wordt beschouwd indien zijn belangen strijdig zijn met die van de persoon met wie hij samenwoont.³⁴

De volgende stelling lijkt aannemelijker. Teneinde het gemiddeld maandelijks netto-inkomen van een gezin te berekenen, telt men allereerst de maandelijks netto-inkomens (N.I.) van de individuele gezinsleden (A, B, C ...) op, waarna men het totale maandelijks gezinsinkomen verkrijgt. Dit totale gezinsinkomen wordt vervolgens gedeeld door het aantal gezinsleden, wat het gemiddeld maandelijks netto-inkomen van het gezin op een welbepaald tijdstip oplevert.³⁵

²⁹ Art. 1, § 1, derde lid, K.B.

³⁰ B.S., 4 mei 2000, van kracht vanaf 14 mei 2000.

³¹ B.S., 14 december 2000, van kracht vanaf 1 januari 2001.

³² Art. 1, § 1, 2° en art. 2, § 1, K.B.

³³ Art. 2 § 3, vierde lid K.B.

³⁴ Art. 2 § 3, laatste lid K.B.

$$\text{Gemiddeld maandelijks N.I. gezin} = \frac{\text{Maandelijks N.I. van A} + \text{N.I. van B} + \text{N.I. van C} + \dots}{\text{Aantal gezinsleden}}$$

De stelling lijkt ook om de volgende redenen aanvaardbaar. Om het netto-inkomen van een samenwonende te berekenen, wordt zijn individueel inkomen in aanmerking genomen, gecorrigeerd met dat van zijn partner(s). Aldus wordt rekening gehouden met de – realistische – veronderstelling dat wie samenwoont deelt in de inkomsten van zijn partner(s) en niet, zoals in de vorige hypothese, dat hij voor zichzelf zou beschikken over het hele gezinsinkomen.

Voor de vaststelling van de inkomsten wordt ook hier rekening gehouden met de lasten die voortvloeien uit een buitengewone schuldenlast alsook met elk ander bestaansmiddel.³⁶

Aldus heeft recht op volledig kosteloze juridische bijstand, de persoon die samenwoont met een of meer personen die, in het geschil waarvoor hij juridische bijstand vraagt, geen strijdige belangen heeft met de perso(o)n(en) met wie hij samenwoont en, onder die voorwaarden, een gemiddeld netto-gezinsinkomen bewijst dat lager is dan 33.400 frank per maand.

Dit betekent dat deze samenwonende S recht heeft op volledig kosteloze juridische bijstand, indien het *totale* netto-inkomen van zijn gezin per maand lager is dan:

Gezin met 2 S (2 x 33.400 fr.)	=	66.800 fr.
Gezin met 3 S (3 x 33.400 fr.)	=	100.200 fr.
Gezin met 4 S (4 x 33.400 fr.)	=	133.600 fr.

Tabel 4: Maxima maandelijks totaal netto-gezinsinkomen samenwonende zonder personen ten laste

Terecht kan men hierbij opmerken dat deze bedragen bijzonder hoog zijn. Het was voorzeker de bedoeling van de wetgever om de toekenningsvoorwaarden voor de samenwonende gelijk te schakelen met die van de alleenstaande. Voor beiden werden de bedragen afgestemd op het beslagrecht en werd de grens op hetzelfde bedrag bepaald: voor de alleenstaande wordt zijn individueel inkomen in aanmerking genomen en voor de samenwonende zijn individueel inkomen, gecorrigeerd met dat van de andere leden van zijn gezin.

³⁵ Tegenstanders van deze visie menen dat de wetgever, indien dit de bedoeling zou zijn geweest, niet gesproken zou hebben van het «gemiddelde netto-inkomen van het gezin» maar wel van het «gemiddelde netto-inkomen van de gezinsleden». Ook deze stelling kan niet worden gevolgd. Om het gemiddelde netto-inkomen van alle gezinsleden individueel te berekenen, dient men immers een bepaalde periode in acht te nemen (bv. het gemiddelde maandelijks netto-inkomen van gezinslid A in 2000 verkrijgt men door zijn netto-jaarinkomen te delen door 12). Het K.B. vermeldt geen periode. Om het gemiddelde maandelijks netto-inkomen van het gezin volgens de hierboven uiteengezette hypothese te berekenen, dient er geen bepaalde periode in acht te worden genomen: men telt alle individuele inkomens van het gezin op, op het ogenblik dat het verzoek tot juridische bijstand wordt gedaan, men deelt dit totaal door het aantal gezinsleden en verkrijgt een doorsnede van het inkomen van dat gezin op datzelfde tijdstip.

³⁶ Art. 1, § 1, derde lid, en art. 2, § 1, K.B. Evenmin als hierboven worden deze begrippen ook hier niet nader omschreven.

De vraag rijst echter of de wetgever in zijn opzet om gelijkheid te bewerkstelligen tussen alleenstaanden en samenwonenden wel geslaagd is. Blijkbaar werd er immers wel rekening gehouden met het gegeven dat wie samenwoont deelt in de inkomsten van zijn samenwonende partner(s), maar niet met een even vaststaand gegeven namelijk dat hij ook deelt in de vaste kosten. Het besteedbare inkomen van een alleenstaande met een netto-inkomen van 33.400 fr. per maand is – rekening houdende met de vaste kosten van wonen, nutsvoorzieningen, verzekeringen, e.d.m. – voorzeker veel lager dan het inkomen dat een samenwonende kan besteden die, samen met zijn partner, een netto-inkomen heeft van 66.800 fr. per maand. De toekenningsvoorwaarden voor kosteloze juridische bijstand voor de alleenstaande zijn, hoewel ogenschijnlijk gelijk, in werkelijkheid dus aanzienlijk strenger dan voor de samenwonende.

D. Samenwonende met personen ten laste

Voor de vaststelling van de inkomsten van de samenwonende wordt rekening gehouden met een aftrek van 10% van het bestaansminimum per persoon ten laste.³⁷ Zoals hierboven vermeld, bedraagt deze aftrek momenteel 2.902 fr. De samenwonende (S) met personen ten laste (PTL), die geen strijdige belangen heeft met de andere gezinsleden, heeft recht op volledig kosteloze juridische bijstand, indien het *totale* netto-inkomen van zijn gezin per maand lager is dan:

2 S + 1 PTL: (2 x 33.400 fr.)		
+ (1 x 2.902 fr.)	=	69.702 fr.
3 S + 1 PTL: (3 x 33.400 fr.)		
+ (1 x 2.902 fr.)	=	103.102 fr.
4 S + 1 PTL: (4 x 33.400 fr.)		
+ (1 x 2.902 fr.)	=	136.502 fr.

Tabel 5: Maxima maandelijks totaal netto-gezinsinkomen samenwonende met 1 persoon ten laste vóór de wet van 24 maart 2000

2 S + 2 PTL: (2 x 33.400 fr.)		
+ (2 x 2.902 fr.)	=	72.604 fr.
3 S + 2 PTL: (3 x 33.400 fr.)		
+ (2 x 2.902 fr.)	=	106.004 fr.
4 S + 2 PTL: (4 x 33.400 fr.)		
+ (2 x 2.902 fr.)	=	139.404 fr.

Tabel 6: Maxima maandelijks totaal netto-gezinsinkomen samenwonende met 2 personen ten laste vóór de wet van 24 maart 2000

Voor de vaststelling van de inkomsten wordt opnieuw rekening gehouden met de lasten die voortvloeien uit een buitengewone schuldenlast alsook met elk ander bestaansmiddel, maar niet met de gezinsbijslagen.³⁸ Sinds de wet van 24 maart 2000 dient er maandelijks per kind ten laste, naast de aftrek bepaald in het K.B., bovendien een bedrag van 2.100 fr. te worden afgetrokken. Dit leidt tot de volgende maxima-inkomens:

³⁷ Art. 1, § 1, tweede lid, en art. 2, § 1, K.B.

³⁸ Art. 1, § 1, derde lid, en art. 2, § 1, K.B.

2 S + 1 PTL: (2 x 33.400 fr.) + (1 x 2.902 fr.)	
	+ (1 x 2.100 fr.) = 71.802 fr.
3 S + 1 PTL: (3 x 33.400 fr.) + (1 x 2.902 fr.)	
	+ (1 x 2.100 fr.) = 105.202 fr.
4 S + 1 PTL: (4 x 33.400 fr.) + (1 x 2.902 fr.)	
	+ (1 x 2.100 fr.) = 138.602 fr.

Tabel 7: Maxima maandelijks totaal netto-gezinsinkomen samenwonende met 1 persoon ten laste ná de wet van 24 maart 2000

2 S + 2 PTL: (2 x 33.400 fr.) + (2 x 2.902 fr.)	
	+ (2 x 2.100 fr.) = 76.804 fr.
3 S + 2 PTL: (3 x 33.400 fr.) + (2 x 2.902 fr.)	
	+ (2 x 2.100 fr.) = 110.204 fr.
4 S + 2 PTL: (4 x 33.400 fr.) + (2 x 2.902 fr.)	
	+ (2 x 2.100 fr.) = 143.604 fr.

Tabel 8: Maxima maandelijks totaal netto-gezinsinkomen samenwonende met 2 personen ten laste ná de wet van 24 maart 2000

Aldus heeft bijvoorbeeld het lid van een gezin met twee kinderen ten laste en inwonende grootouders, recht op kosteloze bijstand indien het inkomen van alle gezinsleden samen lager is dan 143.604 fr., vermeerderd met de kinderbijslag.

E. De gelijkgestelde categorieën

Art. 508/13 Ger.W. bepaalt dat, naast zij die over onvoldoende inkomsten beschikken, ook de met hen gelijkgestelde personen kosteloze bijstand genieten.

Overeenkomstig het K.B. worden de volgende categorieën gelijkgesteld met zij die over onvoldoende inkomsten beschikken:³⁹ 1) personen die het bestaansminimum of maatschappelijke bijstand genieten; 2) personen die het gewaarborgd inkomen voor bejaarden genieten; 3) gehandicapten met een vervangingsinkomen zonder integratievergoeding; 4) personen met een kind dat gewaarborgde kinderbijslag geniet; 5) huurders van een sociale woning waarvan de huurprijs overeenkomt met de helft van de basishuurprijs of die een minimumhuurprijs betalen; 6) minderjarigen; 7) vreemdelingen die een verzoek tot regularisatie indienen of beroep aantekenen tegen een uitwijzing; 8) asielaanvragers of personen die een aanvraag indienen van het statuut van ontheemde; 9) personen in hechtenis; 10) beklaagden bedoeld in de wet op het snelrecht; 11) geesteszieken ten aanzien van wie een beschermende maatregel werd genomen bepaald in de wet van 26 juni 1990.

1° Vergelijking met alleenstaanden en samenwonenden

Om het recht op kosteloze bijstand te verkrijgen, dienen alleenstaanden en samenwonenden allereerst te bewijzen dat zij alleenstaande of samenwonende zijn, vervolgens dat hun maandelijks netto-inkomen zich onder een bepaalde grens bevindt of dat hun inkomen onder deze grens daalt door een buitengewone schuldenlast en ten slotte dat zij niet over

³⁹ Art. 1, § 1, 3° tot en met 10°, art. 1, § 2, art. 2, § 1 en § 2, K.B.

andere bestaansmiddelen beschikken.⁴⁰ Deze bewijslast rust niet op de hierboven genoemde personen, die kunnen volstaan met een stuk waaruit blijkt dat zij behoren tot een van de elf genoemde categorieën.

Concreet heeft dit tot gevolg dat bijvoorbeeld de persoon die het bestaansminimum ontvangt (categorie 1) en plots op een of andere wijze over andere bestaansmiddelen kan beschikken, weliswaar een verminderd bestaansminimum zal ontvangen⁴¹ maar zijn recht op bestaansminimum behoudt en dus ook zijn recht op kosteloze juridische bijstand. Ten aanzien van de *pro deo*-advocaat die hem bijstaat, hoeft hij deze andere bestaansmiddelen niet eens te vermelden.⁴²

De alleenstaande daarentegen die over een maandelijks netto-inkomen beschikt van minder dan 33.400 fr. en plots over dezelfde «andere bestaansmiddelen» kan beschikken, kan zijn recht op volledig kosteloze bijstand verliezen. Indien hij bovendien deze bijkomende middelen verzwijgt, stelt hij zich bloot aan de sancties bepaald in art. 508/20 Ger.W.

Dit laatste artikel bepaalt dat, onverminderd strafrechtelijke sancties, de vergoeding verleend voor een *pro deo*-advocaat door de Schatkist van de bijgestane persoon kan worden teruggevorderd: 1) indien blijkt dat zich een wijziging heeft voorgedaan in zijn vermogen, inkomsten of lasten en hij derhalve in staat is te betalen; 2) wanneer de rechtzoekende voordeel heeft gehaald uit het optreden van de advocaat, zodanig dat, indien dat voordeel zou hebben bestaan op de dag van de aanvraag, die bijstand hem niet zou zijn toegekend; 3) indien de bijstand is verleend op grond van valse verklaringen of door andere bedrieglijke middelen is verkregen.

In dat geval bepaalt het Bureau voor Juridische Bijstand de staat van kosten en honoraria die de advocaat nog kan vorderen van de begunstigde.

Het is evenmin ondenkbaar dat de vreemdeling die een verzoek indient tot regularisatie, beroep aantekent tegen een uitwijzing, asiel dan wel het statuut van ontheemde aanvraagt (categorieën 7 en 8), bijvoorbeeld samenwoont met een zeer welstellende partner. Om recht te hebben op kosteloze bijstand, hoeft deze persoon overeenkomstig het K.B. en in tegenstelling tot de samenwonende die zich niet in zijn situatie bevindt, geen melding te maken van de samenwoning noch van de inkomsten van zijn partner.

Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld de minderjarige (categorie 6) die inwoont bij zijn ouders en met hen geen strijdige belangen heeft: overeenkomstig het K.B. heeft hij recht op kosteloze bijstand enkel op vertoon van zijn identiteitskaart, en komen de eventueel hoge inkomsten *c.q.* het eventuele vermogen van zijn ouders niet ter sprake. De samenwonende die geen strijdige belangen heeft met zijn partner, dient niet alleen zijn eigen inkomsten maar ook die van de andere gezinsleden voor te leggen en komt niet in aanmerking voor kosteloosheid indien deze inkomsten hoger zijn dan de hierboven beschreven grenzen.

⁴⁰ Art. 1, § 1, 1° en 2°, K.B., art. 1, § 1, derde lid, K.B., art. 2, § 1, K.B. en art. 2, § 3, derde lid, K.B.

⁴¹ Art. 2, § 3, Wet van 7 augustus 1974 tot instelling van het recht op bestaansminimum, *B.S.*, 18 september 1974.

⁴² Deze meldingsplicht geldt inderdaad enkel voor alleenstaanden en samenwonenden, niet voor de gelijkgestelden (zie art. 1, § 1, derde lid, en art. 2, § 1, K.B.).

De gegeven voorbeelden zijn niet exhaustief. Zij mogen evenwel voldoende aantonen dat het K.B. een discriminerend onderscheid in het leven roept tussen de categorieën van de alleenstaanden en samenwonenden enerzijds en de categorieën van de gelijkgestelden anderzijds.

2° Strijdigheid van het K.B. met andere wetbepalingen

Uit diverse andere bepalingen blijkt bovendien dat verschillende van deze categorieën geenszins automatisch worden gelijkgesteld met onvermogenen, maar dat zij wel degelijk het bewijs dienen te leveren dat zij onvermogen zijn teneinde het voordeel van de kosteloosheid te genieten.

Dit is onder meer het geval voor personen in hechtenis (categorie 9), ten aanzien van wie art. 6.3 E.V.R.M. en art. 14.3 BUPO bepalen dat zij enkel kosteloos door een toegevoegd advocaat kunnen worden bijgestaan, indien zij *niet over voldoende middelen beschikken om een raadsman te bekostigen*.

Ook het Wetboek van Strafvordering⁴³ schrijft voor dat personen in hechtenis een verzoek kunnen indienen tot het bekomen van een *pro deo*-advocaat, enkel indien *de beklaagde behoeftig is bevonden*.

Evenzo dient de beklaagde bedoeld in de wet op het snelrecht⁴⁴ (categorie 10) aan te tonen *behoeftig te zijn* vooraleer hij een verzoek tot juridische bijstand kan indienen.

Dit is eveneens het geval voor de vreemdelingen die een regularisatieaanvraag indienen (categorie 7), voor wie art. 9 van het K.B. van 5 januari 2000⁴⁵ bepaalt dat zij zich kunnen laten bijstaan door een advocaat die is aangeduid door het Bureau voor Juridische Bijstand, *indien hij niet de middelen heeft om een raadsman te betalen*.

Voor sommige van de genoemde categorieën bepaalt de wet dat zij niet zonder advocaat mogen procederen. Dit is onder meer het geval voor minderjarigen⁴⁶ (categorie 6), voor sommige personen in hechtenis (categorie 9), zoals zij die voor het Hof van Assisen moeten verschijnen⁴⁷ en geïnterneerden,⁴⁸ alsook voor geesteszieken bedoeld in de wet

van 26 juni 1990⁴⁹ (categorie 11). Indien deze personen niet zelf een advocaat hebben gekozen, dan wordt hen ambtshalve een advocaat toegewezen.

De artikelen 508/21 tot en met 508/23 Ger.W. regelen deze ambtshalve toewijzingen. Zij gebeuren door de stafhouder en, enkel in geval de persoon die moet worden bijgestaan voldoet aan welbepaalde *inkomensvoorwaarden*,⁵⁰ door het Bureau voor Juridische Bijstand. De ambtshalve toegewezen advocaat heeft slechts recht op een rijksvergoeding indien de bijgestane persoon onvermogen is, nalaat of weigert te betalen of slechts gedeeltelijk betaalt. In alle andere gevallen worden de honoraria van de ambtshalve toegewezen advocaat betaald door de bijgestane persoon zelf en niet of slechts gedeeltelijk door de Schatkist.

Aldus dienen minderjarigen, personen in hechtenis, geïnterneerden en geesteszieken, overeenkomstig art. 508/22 Ger.W., zelf voor juridische bijstand te betalen indien zij dat kunnen, maar genieten zij, overeenkomstig het K.B., automatisch volledige kosteloosheid omdat zij worden gelijkgesteld met onvermogenen. Ook hier ligt de tegenstrijdigheid voor de hand.

Art. 159 G.W. bepaalt dat de hoven en rechtbanken de besluiten en verordeningen slechts mogen toepassen, in zoverre zij met de wetten overeenstemmen. Hierboven werd aangetoond dat ten aanzien van minderjarigen (categorie 6), van geesteszieken (categorie 11), van personen in hechtenis (categorieën 9 en 10), de wet bepaalt dat zij behoeftig moeten zijn dan wel aan bepaalde inkomensvoorwaarden moeten voldoen om recht te hebben op kosteloze juridische bijstand. Het K.B. stelt deze voorwaarde niet, maar bepaalt dat deze categorieën kunnen volstaan met een stuk waaruit hun statuut of hun hoedanigheid blijkt. Het is derhalve in strijd met de wet en kan niet worden toegepast door de met rechtspraak belaste organen. Ten aanzien van vreemdelingen die een regularisatieaanvraag indienen (categorie 7), is het K.B. in strijd met het regularisatiebesluit van 5 januari 2000.

Terloops zij opgemerkt dat er niet alleen wat betreft de juridische bijstand strijdigheid is met de wet, maar ook ten aanzien van rechtsbijstand. Wie tot de hierboven genoemde categorieën behoort heeft – indien wordt aangenomen dat het K.B. tevens geldt voor rechtsbijstand – overeenkomstig het K.B. automatisch recht op volledig kosteloze rechtsbijstand. Hij dient zijn onvermogen niet aan te tonen, maar kan volstaan met het bewijs dat hij behoort tot een van de genoemde categorieën. Deze bepaling lijkt in strijd art. 664 Ger.W., waarin uitdrukkelijk wordt bepaald dat rechtsbijstand enkel is bedoeld voor degenen die *niet over de nodige inkomsten beschikken* om de kosten van de rechtspleging te bestrijden en waarin geen gewag wordt gemaakt van gelijkgestelden.

III. GEDEELTELIJKE KOSTELOOSHEID

Kan gedeeltelijke kosteloosheid genieten, de alleenstaande zonder personen ten laste die bewijst dat zijn maandelijks netto-inkomen ligt tussen 33.400 fr. en 33.400 fr. vermeerderd met 18%,⁵¹ dus tussen 33.400 fr. en 39.412 fr. per maand.

⁴⁹ Art. 7 van de wet van 26 juni 1990 betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke.

⁵⁰ Art. 508/22 Ger.W.

⁵¹ Art. 2, § 3, 1°, K.B.

⁴³ Art. 184bis, eerste lid Sv., gewijzigd bij art. 8 van de wet van 23 november 1998 betreffende de juridische bijstand, *B.S.*, 22 december 1998, met ingang van 1 september 1999, art. 8 K.B. van 20 december 1999, *B.S.*, 30 december 1999.

⁴⁴ Art. 20bis, § 1, vijfde lid, wet van 28 maart 2000 tot invoering van een procedure van onmiddellijke verschijning in strafzaken, *B.S.*, 1 april 2000, met ingang van 3 april 2000 (art. 1).

⁴⁵ K.B. van 5 januari 2000 betreffende de samenstelling en de werking van de Commissie voor regularisatie en houdende de uitvoering van de wet van 22 december 1999 betreffende de regularisatie van het verblijf van bepaalde categorieën van vreemdelingen verblijvend op het grondgebied van het Rijk, *B.S.*, 10 januari 2000, inwerkingtreding 10 januari 2000. Dit K.B. werd genomen in uitvoering van de wet van 22 december 1999 betreffende de regularisatie van het verblijf van bepaalde categorieën van vreemdelingen verblijvende op het grondgebied van het Rijk, *B.S.*, 10 januari 2000, inwerkingtreding 10 januari 2000.

⁴⁶ Art. 54bis van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming.

⁴⁷ Art. 294 Sv.

⁴⁸ Art. 28 van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten.

Kan gedeeltelijke kosteloosheid genieten, de samenwonende zonder personen ten laste die bewijst dat het *gemiddeld maandelijks netto-inkomen van het gezin*⁵² tussen het niet voor beslag vatbare minimumbedrag bepaald in art. 1409, § 1, derde lid, Ger.W. ligt en ditzelfde bedrag vermeerderd met 18%,⁵³ dus eveneens tussen 33.400 fr. en 39.412 fr. per maand.

Voor de vaststelling van deze inkomsten wordt ook hier rekening gehouden met een aftrek van 10% van het bestaansminimum per persoon ten laste, met een bijkomende aftrek van 2.100 fr. per kind ten laste overeenkomstig art. 1409, § 1, vierde lid, Ger.W. – als gewijzigd bij de wet van 24 maart 2000, met lasten die voortvloeien uit een buitengewone schuldenlast alsook met elk ander bestaansmiddel, maar met uitsluiting van de gezinsbijslagen.⁵⁴

Genieten overeenkomstig art. 508/22, vierde lid, Ger.W. eveneens gedeeltelijk kosteloze bijstand, de rechtzoekenden die worden bijgestaan door een ambtshalve toegewezen advocaat en die de erelonen slechts gedeeltelijk kunnen of willen betalen.

Overeenkomstig het K.B. echter geldt de gedeeltelijke kosteloosheid enkel voor de categorieën alleenstaanden en samenwonenden met onvoldoende inkomsten, niet voor de gelijkgestelden. Deze laatste genieten, althans overeenkomstig het K.B., in alle gevallen volledige kosteloosheid. Hierboven werd evenwel besproken dat aan verschillende gelijkgestelden – zoals minderjarigen, geesteszieken, sommige personen in hechtenis ... – indien zij zelf geen advocaat kiezen, ambtshalve een advocaat dient te worden toegewezen. Aldus zijn art. 508/21 tot en met 508/23 Ger.W. op hen van toepassing, wat betekent dat zij, overeenkomstig de wet, niet zonder meer het voordeel van de kosteloosheid genieten. Ook art. 508/13 Ger.W. houdt de mogelijkheid in dat gelijkgestelden, zoals alleenstaanden en samenwonenden, gedeeltelijk bijdragen in de kosten en honoraria van de advocaat, wanneer zij dat kunnen.

Het begrip «gedeeltelijke kosteloosheid» wordt door de wetgever niet nader omschreven. Dat de wetgever de bedoeling had om de rechtzoekende wiens inkomen zich boven de hierboven beschreven grenzen bevindt, zelf dient bij te dragen in de kosten van juridische bijstand, lijkt voor de hand te liggen. In welke mate echter dient de rechtzoekende bij te dragen en hoe groot is de tegemoetkoming van de Schatkist? Wie bepaalt de omvang van de respectieve bijdragen? Deze vragen worden noch in het K.B. noch in de wet beantwoord.

Ten slotte zij opgemerkt dat er stemmen opgaan om de gedeeltelijke kosteloosheid af te schaffen en de volledige kosteloosheid te veralgemenen. Deze betrachting kan niet worden nagevolgd: het lijkt sociaal en economisch verantwoord dat wie gedeeltelijk kan bijdragen in de kosten van juridische bijstand, dit, in verhouding tot zijn middelen, ook doet en niet al deze kosten zonder meer kan afwentelen op de gemeenschap.

IV. ENKELE BESLUITEN

1. De toekenningsvoorwaarden voor alleenstaanden – maximum netto-inkomen 33.400 fr. per maand zonder personen ten laste – lijken economisch en sociaal verantwoord: er wordt immers een evenwicht bereikt tussen het belang van de rechtzoekende, dat van de gemeenschap en dat van de optredende advocaat. Dit evenwicht is evenwel verbroken voor de categorie van de samenwonenden en die van de gelijkgestelden, voor wie de toekenningsvoorwaarden al te royaal lijken – respectievelijk een maximum netto-inkomen van 66.800 fr. per maand voor twee samenwonenden, van 100.200 fr. voor drie samenwonenden, enz., telkens zonder personen ten laste en een onbepikt inkomen voor de gelijkgestelden – zodat de Schatkist de kosten draagt voor personen met een vrij hoog beschikbaar inkomen respectievelijk met een niet-onderzocht inkomen en/of vermogen.

2. Bovendien roept het K.B. een discriminerend onderscheid in het leven tussen de groep van de alleenstaanden enerzijds en die van de samenwonenden anderzijds door voor deze laatste geen rekening te houden met de economische voordelen die de samenwoning meebrengt. De alleenstaande met een netto-inkomen van 33.400 fr. per maand, zal een markant lagere levensstandaard hebben dan de samenwonende met een totaal netto-gezinsinkomen van 66.800 fr. per maand voor twee personen of van 100.200 fr. per maand voor drie personen. Een mogelijke oplossing zou erin bestaan dat de grens voor de alleenstaande behouden blijft op het niet voor beslag vatbare minimum, zijnde momenteel 33.400 fr., en dat het *totale* netto-gezinsinkomen voor de samenwonende wordt gebracht op het huidige maximumbedrag dat niet aan beslagbeperkingen onderhevig is, zijnde 43.200 fr., indien hij met één persoon onder hetzelfde dak woont. Dit bedrag zou dan kunnen worden vermeerderd met een bepaald percentage – bv. van het bestaansminimum – per inwonend gezinslid dat niet ten laste is. Aldus blijft de oorspronkelijke bedoeling van de wetgever om de grenzen te koppelen aan het beslagrecht, gerespecteerd en wordt anderzijds het nu op verschillende wijzen geïnterpreteerde begrip «*gemiddeld netto-gezinsinkomen*» overbodig.

3. Ten aanzien van de bewijslast roept het K.B. eveneens een discriminerend onderscheid in het leven tussen de groep van de alleenstaanden en samenwonenden enerzijds en die van de gelijkgestelden anderzijds, die in deze bijdrage werden ondergebracht in elf categorieën. Het vermoeden van onvermogen dat door het K.B. ten aanzien van de gelijkgestelden wordt gegenereerd, beantwoordt bovendien niet steeds aan de werkelijkheid en is, voor verschillende van deze gelijkgestelden en minstens voor de personen in hechtenis, de minderjarigen, de geesteszieken en sommige vreemdelingen, strijdig met andere wetsbepalingen. Overeenkomstig de Grondwet kunnen de hoven en rechtbanken derhalve geen rekening houden met dit vermoeden, maar dienen zij de wet toe te passen en dienen zij ook voor deze categorieën – zoals voor die van de alleenstaanden en de samenwonenden – vast te stellen dat zij behoeftig zijn dan wel over onvoldoende inkomsten beschikken, vooraleer ze het voordeel van de kosteloosheid toe te kennen. Men kan zich ten slotte terecht afvragen welke meerwaarde het K.B. toevoegt door de categorieën van de gelijkgestelden in het leven te roepen. Kan immers niet elke rechtzoekende zonder

⁵² Voor de bespreking van dit begrip, zie *supra*.

⁵³ Art. 2, § 3, 2°, K.B.

⁵⁴ Art. 2, § 3, tweede en derde lid, K.B.

enige uitzondering worden gekwalificeerd hetzij als een alleenstaande, hetzij als een samenwonende?

4. Het K.B. voorziet in een aftrek van 10% van het bestaansminimum per persoon ten laste. Door de wijziging van art. 1409 Ger.W. bij de wet van 24 maart 2000 en het K.B. van 6 december 2000, dient deze aftrek te worden vermeerderd met 2.100 fr. per kind ten laste. Wellicht betreft het hier een ongewild gevolg van een latere wetswijziging. Eén aftrek lijkt inderdaad te volstaan.

5. Ten slotte werden de begrippen «*buitengewone schuldenlast*», «*ander bestaansmiddel*», «*personen ten laste*» en «*gedeeltelijke kosteloosheid*» door het K.B. niet of onvoldoende ingevuld. Mede gelet op de zeer uiteenlopende interpretaties die aan deze begrippen worden gegeven, is een wettelijke omschrijving nodig.

In de doos van Pandora bleef alleen de Hoop achter.

Christine GEUENS
Advocaat balie Antwerpen

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

23 FEBRUARI 2000

Voorzitter: de h. De Baets

Rapporteurs: de hh. Boel en Cerexhe

Advocaten: mrs. van Kerckvoorde, Weyten loco Blanchoud,
Van Laer loco Maron en De Bock

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Rechtsmiddelen – Burgerlijke zaken – Hoger beroep – Bescherming van het loon – Overdracht – Procedure tot bekrachtiging – Uitsluiting van hoger beroep

Art. 31, tweede lid, van de Loonbeschermingswet van 12 april 1965 schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet niet doordat het aan een werknemer-cedent die als verweerder in een procedure tot bekrachtiging van een loonoverdracht door de loonoverdracht gewaarborgde schuldvordering wenst te betwisten, de mogelijkheid ontnemt om tegen het vonnis van de vrederechter hoger beroep aan te tekenen.

Arrest nr. 24/2000

I. Onderwerp van de prejudiciële vraag

Bij vonnis van 25 juni 1999 in zake S. De W. tegen de N.V. C.B. heeft de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent de volgende prejudiciële vraag gesteld: «Schendt art. 31, tweede lid, van de Loonbeschermingswet van 12 april 1965 de artikelen 10 en 11 van de Grondwet doordat zij aan een werknemer-cedent, die als verweerder in een procedure tot bekrachtiging van een loonoverdracht de door de loonoverdracht gewaarborgde schuldvordering wenst te betwisten, de mogelijkheid ontnemt om tegen het vonnis van de vrederechter hoger beroep aan te tekenen, terwijl een werknemer-cedent als eiser of verweerder in een gemeenrechtelijke procedure wel over een dubbele aanleg beschikt om verweer te voeren in verband met de onderliggende schuldvordering?»

...

V. In rechte

...

B.1. De prejudiciële vraag betreft het verschil in behandeling dat er bestaat tussen, enerzijds, de werknemer-

cedent (overdrager) die als verweerder optreedt in het raam van een procedure van verzet tegen overdracht van loon als bedoeld in de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon der werknemers en in dat verband de door de loonoverdracht gewaarborgde schuldvordering betwist, in welk geval hij met toepassing van art. 31, tweede lid, van die wet geen hoger beroep kan instellen tegen de beslissing van de vrederechter en, anderzijds, de werknemer-cedent die als eiser of verweerder in een gemeenrechtelijke procedure veelal wel over een dubbele aanleg beschikt om verweer te voeren in verband met de schuldvordering.

B.2. De partijen voor het Hof vermogen niet de inhoud van de prejudiciële vragen te wijzigen of te doen wijzigen. Er is geen aanleiding om in te gaan op het verzoek van de appellante in de zaak voor de verwijzende rechter om de prejudiciële vraag te herformuleren om tot uiting te brengen dat te dezen met de werknemers in het eerste onderdeel van de vergelijking enkel schuldenaars worden bedoeld die een tegenvordering instellen met betrekking tot de onderliggende schuldvordering.

B.3. Het Hof beperkt zijn toetsing van art. 31, tweede lid, van de Loonbeschermingswet van 12 april 1965, met uitsluiting van andere en onder meer de door tussenkomende partijen vooropgestelde interpretaties, tot de interpretatie zoals die door de verwijzingsrechter is vooropgesteld, namelijk dat tegen de beslissing die de vrederechter wijst met toepassing van die bepaling geen hoger beroep openstaat, noch in zoverre hij de overdracht bekrachtigt, noch in zoverre hij bij die gelegenheid uitspraak doet over de betwistingen met betrekking tot de door de akte van loonoverdracht gewaarborgde onderliggende schuldvordering.

Wanneer de werknemer-cedent, vooraleer de in de artikelen 28 en volgende van de wet van 12 april 1965 bedoelde procedure is ingezet, zelf het initiatief neemt om de geldigheid van de door de akte van loonoverdracht gewaarborgde onderliggende schuldvordering te betwisten, zal tegen het vonnis dat over die vordering uitspraak doet hoger beroep kunnen worden ingesteld, voor zover de waarde van de vordering, bepaald overeenkomstig art. 617 Ger. W., het bedrag van, naar gelang van het geval, 50.000 fr. of 75.000 fr. overschrijdt.

B.4. Het verschil in behandeling tussen de in de vergelijking betrokken categorieën van personen berust op een

objectief criterium: het onderwerp van de inleidende vordering.

In het ene geval gaat het om schuldenaars die de hoofdvordering naar het oordeel van de schuldeiser niet nakomen, zodat deze wenst over te gaan tot de uitvoering van de bij afzonderlijke overeenkomst aangegane overdracht van loon. De vordering is na eenvoudig verzet van de werknemer een door de schuldeiser ingestelde procedure tot bekrachtiging van die loonoverdracht.

In het andere geval gaat het om schuldenaars die de hoofdvordering wensen te betwisten, zonder dat er sprake is van de procedure voorafgaand aan de uitvoering van de overdracht van loon.

B.5. Art. 31, tweede lid, van de wet van 12 april 1965 maakt integrerend deel uit van hoofdstuk VI van die wet betreffende de procedure inzake de overdracht van loon. De wetgever heeft in dat hoofdstuk een volledig systeem uitgebouwd waarbij hij op evenwichtige wijze de belangen van de schuldeisers en de belangen van de schuldenaars tegen elkaar afgewogen heeft.

Ter bescherming van de schuldenaars heeft hij op straffe van nietigheid voorgeschreven dat de overdracht van loon moet gebeuren bij een akte, onderscheiden van die welke de hoofdvordering bevat en waarvan zij de uitvoering waarborgt, op te maken in zoveel exemplaren als er partijen zijn met een onderscheiden belang. In de gevallen waarin de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet toepasselijk is, moeten de bepalingen van de artikelen 28 tot 32 in de akte voorkomen (art. 27). Alvorens tot overdracht over te gaan, moet de overnemer de overdrager kennis geven van zijn voornemen de overdracht uit te voeren (art. 28). De overdrager kan zich binnen de tien daaropvolgende dagen verzetten tegen dat voornemen door daarvan kennis te geven aan de gecedeerde schuldenaar. Die moet op zijn beurt de overnemer daarvan in kennis stellen binnen de vijf daaropvolgende dagen en mag alsdan geen inhoudingen doen op het loon, zolang de overdracht van loon niet bekrachtigd is (art. 29).

Het komt de overnemer toe om in geval van verzet het initiatief te nemen om de overdracht door de vrederechter te horen bekrachtigen volgens een eenvoudige en goedkope procedure (art. 31, eerste lid). De vrederechter moet, in de interpretatie van de verwijzende rechter, alvorens tot bekrachtiging over te gaan, alle bezwaren die door de schuldenaar worden aangebracht, zowel met betrekking tot de vorm en de inhoud van de overdracht, als met betrekking tot de hoofdschuldvordering, beoordelen.

Ter bescherming van de schuldeiser bepaalt de wet niet enkel een eenvoudige en goedkope procedure, zij voorziet ook in een eenvoudige procedure wat betreft de uitvoering van de bekrachtiging van de overdracht (art. 31, tweede lid) en in geval van wijziging van dienstbetrekking van de schuldenaar (art. 32 en 33).

Nu de wetgever in hoofdstuk VI van de wet van 12 april 1965 een systeem heeft uitgewerkt dat zowel de belangen van de schuldenaar als die van de schuldeisers op doeltreffende wijze beschermt, kon de wetgever, zonder het gelijkheidsbeginsel te schenden, besluiten dat de door de vrederechter in dat verband genomen beslissingen niet voor hoger beroep vatbaar moesten zijn.

Het Hof stelt overigens vast dat niets de werknemer-cedent verhindert om op eigen initiatief, als schuldenaar, de

hoofdvordering voor de bevoegde rechter te betwisten, vooraleer er sprake is van het voornemen van de schuldeiser om voor de vrederechter over te gaan tot de bekrachtiging van de loonoverdracht. In dat geval zou de schuldenaar, in voorkomend geval, alle mogelijkheden van beroep waarin het Gerechtelijk Wetboek voorziet genieten, waarvan hij door zijn onthouding impliciet aanvaard heeft af te zien door zich te beperken tot een tegenvordering voor de vrederechter tijdens de procedure van bekrachtiging.

B.6. De prejudiciële vraag moet ontkennend worden beantwoord.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 27 SEPTEMBER 1999

Voorzitter-rapporteur: de h. Boes

Openbaar ministerie: mevr. De Raeve

Advocaat: mr. Simont

Wetten, decreten en besluiten – Werking in de tijd – Onherroepelijk vastgestelde rechten – Gehandicapte – Recht op een inkomensvervangende tegemoetkoming

Een nieuwe wet is in de regel niet enkel van toepassing op toestanden die na haar inwerkingtreding ontstaan, maar ook op toekomstige gevolgen van de onder de vroegere wet ontstane toestanden die zich voordoen of die voortduren onder vigour van de nieuwe wet, voor zover die toepassing geen afbreuk doet aan reeds onherroepelijk vastgestelde rechten. Het aan de gehandicapte toegekende recht op een inkomensvervangende tegemoetkoming is niet onherroepelijk of onveranderlijk.

Belgische Staat t/ D.

Gelet op het bestreden arrest, op 15 juni 1998 gewezen door het Arbeidshof te Brussel;

...

Overwegende dat een nieuwe wet in de regel niet enkel van toepassing is op toestanden die na haar inwerkingtreding ontstaan, maar ook op de toekomstige gevolgen van de onder de vroegere wet ontstane toestanden die zich voordoen of die voortduren onder vigour van de nieuwe wet, voor zover die toepassing geen afbreuk doet aan reeds onherroepelijk vastgestelde rechten;

Overwegende dat art. 13 van de wet van 27 februari 1987 betreffende de tegemoetkomingen aan gehandicapten werd gewijzigd bij art. 50 van de wet van 30 december 1992; dat die wijziging, die op 1 juli 1993 in werking is getreden, de weigering of de vermindering van de inkomensvervangende tegemoetkoming aan de gehandicapte tot gevolg kan hebben indien de gehandicapte aanspraak heeft op uitkeringen die hun grond vinden in een beperking van het verdienvermogen of op sociale uitkeringen betreffende de ziekte en invaliditeit, de werkloosheid, de arbeidsongevallen, de beroepsziekten, de gezinsbijslagen, de rust- en overlevingspensioenen en het gewaarborgd inkomen voor bejaarden;

Overwegende dat art. 30 van het K.B. van 6 juli 1987, als gewijzigd bij K.B. van 14 april 1993, met inwerkingtreding op 1 juli 1993, de tabel inhoudt ter berekening van de in

aanmerking te nemen lijfrente in geval de uitkering, bedoeld in voormeld art. 13 van de wet van 27 februari 1987, uitgekeerd wordt in de vorm van een kapitaal of afkoopwaarde;

Overwegende dat uit deze bepalingen volgt dat de bedoelde wijzigingen onmiddellijk vanaf de inwerkingtreding ervan moesten worden toegepast;

Overwegende dat het aan de gehandicapte toegekende recht op een inkomensvervangende tegemoetkoming niet onherroepelijk of onveranderlijk is; dat immers, krachtens art. 10, tweede en vierde lid, van de wet van 27 februari 1987, de Minister of de door hem gemachtigde ambtenaren de aan de gehandicapte toegekende tegemoetkomingen volgens door de Koning vastgestelde regels ambtshalve kunnen herzien;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat eiser bij de beslissing van 23 september 1993 tot toekenning van een inkomensvervangende tegemoetkoming aan verweerder «geen rekening heeft gehouden met de gewijzigde berekening van de tegemoetkomingen, zoals deze werd geregeld met ingang van 1 juli 1993 na het inwerking treden van art. 50 van de wet van 30 december 1992»;

Dat het arrest oordeelt dat eiser bij beslissing van 10 juni 1996 geen herziening van voormelde beslissing overeenkomstig art. 21 van het K.B. van 6 juli 1987 kon doorvoeren vanaf 1 juli 1993 op grond van de vanaf die datum nieuwe toe te passen bepalingen «daar de inkomensvervangende tegemoetkoming op dat ogenblik reeds definitief overeenkomstig de oude regeling was vastgesteld»;

Overwegende dat het arrest op grond hiervan de herzieningsbeslissing van 10 juni 1996 vernietigt en aldus de voormelde wettelijke bepalingen schendt.

HOF VAN CASSATIE

3^e KAMER – 24 JANUARI 2000

Voorzitter-rapporteur: de h. Boes

Openbaar ministerie: mevr. De Raeve

Advocaat: mr. Bützler

Arbeidsongeval – Vergoeding – Hulp van derde – Voorlopige vaststelling – Minimumloon – Indexering – Definitieve vaststelling

De bijkomende vergoeding waarop de door een arbeidsongeval getroffen wiens toestand de geregelde hulp van een ander persoon vergt, aanspraak kan maken, wordt vastgesteld op basis van het gewaarborgde gemiddelde maandelijkse minimumloon, rekening houdende met de aanpassingen van de schommelingen van het indexcijfer van de consumptieprijzen, als bepaald in art. 3, laatste lid, van de C.A.O. nr 43 van 2 mei 1988, gesloten in de Nationale Arbeidsraad, zolang de vergoeding niet definitief is vastgesteld.

De vergoeding wordt definitief vastgesteld bij overeenkomst tussen de partijen of, in geval van betwisting, bij beslissing van het arbeidsrecht.

G.V. – APRA t/ J.

Gelet op het bestreden arrest, op 7 april 1998 gewezen door het Arbeidshof te Antwerpen;

...

Overwegende dat krachtens art. 24, vierde lid, van de Arbeidsongevallenwet, als gewijzigd bij art. 38 van de wet van 22 december 1989, indien de toestand van de getroffen volstrekt de geregelde hulp van een ander persoon vergt, hij aanspraak kan maken op een bijkomende vergoeding, vastgesteld naargelang van de noodzakelijkheid van deze hulp, op basis van het gewaarborgde gemiddelde maandelijkse minimumloon vastgesteld voor een voltijdswerknemer bij collectieve arbeidsovereenkomst gesloten in de Nationale Arbeidsraad;

Dat krachtens het vijfde lid van dit artikel, het jaarbedrag van deze bijkomende vergoeding het bedrag van het gewaarborgde gemiddelde maandelijkse minimumloon, vermenigvuldigd met 12, niet mag overschrijden;

Overwegende dat voor de vaststelling van deze bijkomende vergoeding rekening dient te worden gehouden met de aanpassingen van het gemiddelde maandelijkse minimumloon aan de schommelingen van het indexcijfer van de consumptieprijzen, als bepaald in art. 3, laatste lid, van de in de Nationale Arbeidsraad gesloten collectieve arbeidsovereenkomst nr. 43 van 2 mei 1988, houdende wijziging en coördinatie van de collectieve arbeidsovereenkomsten nr. 21 van 15 mei 1975 en nr. 23 van 25 juli 1975 betreffende de waarborg van een gemiddeld minimummaandinkomen, dit zolang de vergoeding definitief wordt vastgesteld bij overeenkomst tussen de partijen of, in geval van betwisting, bij beslissing van het arbeidsrecht;

Overwegende dat het arbeidshof art. 24 van de Arbeidsongevallenwet niet schendt door eiseres te veroordelen tot betaling van de vergoeding voor hulp van derden, te berekenen op het geïndexeerde gewaarborgde minimummaandloon van de datum van het arrest;

...

NOOT – In dezelfde zin: Cass. 1 februari 1993, *R.W.*, 1993-94, 87.

HOF VAN CASSATIE

1^e KAMER – 3 FEBRUARI 2000

Voorzitter: de h. Verougstraete

Rapporteur: mevr. Bourgeois

Openbaar ministerie: de h. Dubrulle

Advocaten: mrs. Geinger en Claeys Bouuaert

Onteigening – Wachtinterest – Onteigende goed ongebruikt – Geen recht op wachtinterest

De wachtinterest strekt tot vergoeding van het verlies aan opbrengst van de onteigeningsvergoeding zolang zij niet weder is belegd en moet in de regel enkel worden berekend op de waarden die gewoonlijk inkomsten opbrengen. Wettig verantwoord is de uitspraak dat geen wachtinterest wordt toegekend omdat de eigendom op het ogenblik van de onteigening klaarblijkelijk ongebruikt was en niets opbracht, daar er van een onderbreking in het genot geen sprake kan zijn.

N.V. J.E. t/ Vlaamse Gewest

Gelet op het bestreden arrest, op 31 januari 1997 gewezen door het Hof van Beroep te Gent;

Over het eerste middel, gesteld als volgt:

schending van artikelen 16 van de Grondwet, 16 van de wet betreffende de rechtspleging bij hoogdringende omstandigheden inzake onteigening ten algemene nutte, vervat in art. 5 van de wet van 26 juli 1962 betreffende de onteigeningen ten algemene nutte en de concessies voor de bouw van de autosnelwegen en 4 van het decreet van 13 april 1988 tot bepaling van de gevallen en de modaliteiten waarbij de Vlaamse executieve kan overgaan tot onteigeningen ten algemene nutte inzake de gewestelijke aangelegenheden,

doordat het Hof van Beroep te Gent bij het bestreden arrest van 31 januari 1997 eiseres' aanspraak op wachttinteressen op de toegekende onteigeningsvergoeding verwerpt op volgende gronden: «In de regel hebben wachttinteressen tot doel het verlies te vergoeden dat voortvloeit uit de improductiviteit van de vergoeding gedurende de tijdspanne die nodig is om de vergoeding te beleggen met een opbrengst en zekerheid of m.a.w. om de onderbreking van het genot van het kapitaal te herstellen (eerst onroerend, vervolgens roerend gedurende de tijd die verloopt tussen de ontvangst van de vergoeding en de nieuwe belegging). Gelet op de mogelijkheden van de financiële markt in de jaren tachtig kon de onteigeningsvergoeding – zelfs op korte termijn – aan gunstige voorwaarden worden belegd en kon dit onmiddellijk geschieden. Daar deze onteigening dateert van het jaar 1992, zou principieel in overweging genomen kunnen worden wel wachttinteressen toe te kennen op de hoofdzakelijke vergoeding, omdat thans de herbelegging niet meer zo zeker en zo vlot kan geschieden als in de besproken periode. In dit concrete geval worden echter geen wachttinteressen toegekend, omdat het eigendom van (eiseres), op het ogenblik van de onteigening, klaarblijkelijk ongebruikt was en niets opbracht, zodat van een onderbreking in het genot geen sprake kon zijn».

...

Overwegende dat de wachttinterest strekt tot vergoeding van het verlies aan opbrengst van de onteigeningsvergoeding zolang zij niet weder is belegd, en dus in de regel enkel moet worden berekend op de waarden die gewoonlijk inkomsten opbrengen;

Overwegende dat het arrest beslist geen wachttinterest toe te kennen omdat de eigendom van eiseres, op het ogenblik van de onteigening, klaarblijkelijk ongebruikt was en niets opbracht, zodat van een onderbreking in het genot geen sprake kan zijn;

Dat het hof van beroep aldus de onteigeningsvergoeding als overeenstemmend beschouwt met een waarde die geen inkomsten opbrengt en op die grond de vordering tot het betalen van wachttinterest afwijst;

Dat het arrest zodoende geen van de aangewezen wetsbepalingen schendt;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

...

NOOT – Zie ook Cass 14 december 1989, *R.W.*, 1989-90, 1358.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 30 MEI 2000

Voorzitter: de h. Forrier

Rapporteur: de h. Dhaeyer

Openbaar ministerie: de h. Duinslaeger

Advocaat: mr. Thomas

Misdrijf – Straf – Collectief misdrijf – Onwettige schuldigverklaring aan één feit – Onwettige veroordeling tot straf – Vernietiging – Omvang – Grenzen

De onwettigheid van de beslissing tot schuldigverklaring aan één telastlegging en van de voor de met deze telastlegging vermengde feiten uitgesproken straf, leidt tot vernietiging van de beslissing over het schuldig zijn aan die telastlegging en over de straf voor de vermengde feiten. De vernietiging strekt zich evenwel niet uit tot de beslissing tot het opleggen van één straf voor de vermengde feiten waarvoor de schuldigverklaring regelmatig is. Die beslissing blijft onaangetast.

D. t/ O.M.

Gelet op het bestreden arrest, op 12 februari 1998 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

...

Overwegende dat het arrest eiser tot één straf veroordeelt wegens de sociaalrechtelijke delicten van de vermengde telastleggingen A, B, C, D, E, F, G, H, I, J en K, namelijk de straf gesteld op de telastlegging H; dat het eiser bovendien veroordeelt om, met toepassing van de art. 11bis en 15ter Sociale Documentenwet en van art. 35, vierde lid, Sociale Zekerheid vergoedingen te betalen;

Over het ambtshalve aangevoerde middel: schending van art. 39, tweede lid (ex art. 48, tweede lid) van het Verdrag van 25 maart 1957 tot oprichting van de Europese Gemeenschap, goedgekeurd bij wet van 2 december 1957;

Overwegende dat het bestreden arrest eiser veroordeelt wegens zich op 2 maart 1994 schuldig te hebben gemaakt aan H: d.i. overtreding van de artikelen 27, 2°, a, 28, 29 en 31 van het K.B. nr. 34 van 20 juli 1967 betreffende de tewerkstelling van werknemers van vreemde nationaliteit, omdat hij een werknemer die, volgens de vaststelling van het arrest, gehuwd is met een Belgische vrouw, arbeid heeft doen of laten verrichten terwijl deze niet in het bezit was van het vereiste document;

...

Overwegende dat art. 2 van het vermelde K.B. nr. 34 ondertussen gewijzigd werd bij art. 1, E, van het K.B. van 19 mei 1995, in werking getreden op 1 juli 1995; dat sedertdien, ingevolge art. 2, 17°, van het vermelde K.B. nr. 34, dit besluit niet van toepassing is op, onder meer, de echtgenoot van een Belg;

...

Overwegende dat, om redenen die het (...) verslag aan de Koning vermeldt, art. 2 van het K.B. nr. 34, in de versie vóór de wijziging bij K.B. van 19 mei 1995, in zoverre het een arbeidskaart of -document oplegde aan vreemde werknemers die met een Belg gehuwd zijn, een door art. 39, tweede lid (ex art. 48, tweede lid) E.G.-Verdrag verboden

discriminatie tussen de werknemers van de lidstaten ter zake van werkgelegenheid opleverde;

Dat het bestreden arrest in zoverre art. 2 van het vermelde K.B. nr. 34 niet mocht toepassen en derhalve de schuldigverklaring van eiser aan de telastlegging H en de uitgesproken straf voor de vermengde feiten niet naar recht verantwoordt;

...

En overwegende dat, wat betreft eisers schuldigverklaring aan de vermengde telastleggingen A, B, C, D, E, F, G, H, I, J en K, de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen in acht zijn genomen en de beslissing overeenkomstig de wet is geweest;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden arrest in zoverre het eiser schuldig verklaart aan de telastlegging H en hem voor de vermengde feiten tot straf veroordeelt, met dien verstande dat het verworven blijft dat aan eiser voor alle hem ten laste gelegde feiten slechts één straf wordt opgelegd;

...

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 22 JUNI 2000

Voorzitter: de h. Boes

Rapporteur: de h. Waüters

Openbaar ministerie: de h. Bresseleers

Advocaat: mr. Bützler

Erfrecht – Nalatenschap – Verwerping – Pauliaanse vordering – Vernietiging van de verwerping – Machtiging van de schuldeisers om in de plaats van hun schuldenaar te aanvaarden – Toepassingsgebied

Krachtens art. 788 B.W. kunnen de schuldeisers van hem die met de benadeling van hun rechten een nalatenschap verwerpt, zich door de rechter doen machtigen om de nalatenschap in hun plaats te aanvaarden, in welk geval de verwerping alleen ten voordele van de schuldeisers, en slechts tot het bedrag van hun schuldvorderingen, is vernietigd en niet strekt tot voordeel van de erfgenaam die de nalatenschap heeft verworpen.

Voormelde bepaling kent enkel een vorderingsrecht toe aan de persoonlijke schuldeisers van de verwerpende erfgenaam en niet aan de schuldeisers van de erfflater.

B. e.a. t/ F. e.a. en P.

Gelet op de bestreden vonnissen, op 21 oktober 1996 en 27 april 1998 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Tongeren;

Over het middel, gesteld als volgt:

schending van art. 788 en, voor zoveel als nodig, 774, 775, 785, 789, 795, 1319, 1320, 1322 en 2262 – zoals van toepassing vóór de inwerkingtreding van artikel 4 van de wet

van 10 juni 1998 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring – van het Burgerlijk Wetboek,

doordat de rechtbank van eerste aanleg in de bestreden beslissing voor recht zegt dat verweerders met toepassing van art. 788 B.W. worden gemachtigd om de nalatenschap van N.R. in plaats van eisers te aanvaarden, en dat de verwerping van de nalatenschap niet kan worden tegen-gevoerd aan verweerders ten belope van hun schuld- vordering, en eisers voorts akte verleent van hun gedingher- vatting namens wijlen N.R., op grond van de volgende overwegingen: «(...) dat (...) N.R. op 14 juli 1995 overleed; dat (verweerders) dientengevolge bij dagvaarding van 12 juli 1996 overgingen tot dagvaarding in hervatting van geding van de wettelijke erfgenamen van N.R.; (...) dat de wettelijke erfgenamen van N.R. op 21 augustus 1996 de nalatenschap verwierpen; dat deze verwerping van de nalatenschap meer dan één maand na de dagvaarding in hervatting van het geding plaatsvond en meer dan één jaar na het openvallen van de erfenis; dat de erfgenamen van N.R. wisten dat zij door het verwerpen van de nalatenschap schade zouden berokkenen aan (verweerders) (schuldeisers); (...) dat (ver- weerders) de rechtbank verzoeken de verwerping (nietig) te verklaren op grond van art. 788 B.W.; (...) dat, gelet op de omstandigheden van de verwerping van de nalatenschap, (verweerders) moeten worden gemachtigd om de nalaten- schap uit hoofde van N.R. in hun plaats te aanvaarden (art. 788 B.W.); dat dienvolgens de verwerping van de na- latenschap aan (verweerders) niet kan worden tegen- geworpen en dit ten belope van het bedrag van hun schuld- vordering; (...) dat (eisers) de rechtbank verzoeken, indien de vordering ontvankelijk wordt verklaard, de zaak naar de bijzondere rol te verzenden teneinde hen de moge- lijkheid te bieden de zaak in staat te stellen; dat op dit verzoek moet worden ingegaan»,

terwijl in beginsel, overeenkomstig de art. 774 en 775 B.W., niemand gehouden is een hem toegekomen nalaten- schap te aanvaarden en het aldus elkeen vrij staat om een hem toegekomen erfenis hetzij te aanvaarden, hetzij te ver- werpen, hetzij te aanvaarden onder het voorrecht van boe- delbeschrijving; de verwerping van de nalatenschap door een erfgenaam aldus niet kan worden geacht schade te be- rokkenen aan de schuldeisers van de nalatenschap; de erf- genaam die de nalatenschap verwerpt, bovendien geacht wordt nooit erfgenaam te zijn geweest; evenwel de schul- deisers van hem die met benadeling van hun rechten een nalatenschap verwerpt, zich overeenkomstig art. 788 B.W. door de rechter kunnen doen machtigen om de nalatenschap uit hoofde van hun schuldenaar in zijn plaats te aanvaarden; in dat geval de verwerping in het voordeel van de schul- deisers tot het bedrag van hun schuld- vorderingen wordt vernietigd; een dergelijke vernietiging van de verwerping van een nalatenschap door een erfgenaam echter slechts kan worden gevorderd door de schuldeisers van de betrokken erfgenaam of erfgenamen, en niet door de schuldeisers van de nalatenschap; eisers dit laatste uitdrukkelijk in hun na de herdagingen van 5 en 12 juli 1996 ingediende appelconclusie hadden aangevoerd; het aangehaalde art. 788 B.W. slechts gewag maakt van de schuldeisers van hem die een nalaten- schap verwerpt; te dezen niet kan worden betwist dat eisers in de onderhavige zaak niet kunnen worden beschouwd als de schuldenaars van verweerders, namelijk van N.R.; eisers overigens in hun hoedanigheid van erfgenamen van deze

laatste door verweerders in hervatting van geding voor de rechtbank van eerste aanleg, rechtsprekend in hoger beroep, werden gedagvaard; de appèlrechters derhalve ten onrechte oordelen dat verweerders zich als schuldeisers kunnen beroepen op art. 788 B.W. om de vernietiging van de door eisers regelmatig gedane verwerping te vorderen; de overweging van de appèlrechters dat «deze verwerping van de nalatenschap meer dan één maand na de dagvaarding in hervatting van het geding plaatsvond en meer dan één jaar na het openvallen van de erfenis» in dit verband irrelevant is, omdat eisers met toepassing van art. 789 en 2262 B.W. – zoals van toepassing vóór de inwerkingtreding van art. 4 van de wet van 10 juni 1998 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring – in principe over een termijn van dertig jaar beschikten om de nalatenschap te aanvaarden en te verwerpen; eisers overigens de nalatenschap van N.R. verwierpen op een ogenblik dat de termijn van beraad, omschreven in art. 795 B.W., nog niet was verstreken,

zodat de appèlrechters ten onrechte oordelen dat de verwerping van de nalatenschap van N.R. door eisers niet tegenwerpelijk is aan verweerders en verweerders ten onrechte machtigen om de nalatenschap van N.R. in plaats van eisers te aanvaarden (...),

...

Overwegende dat krachtens art. 775 B.W. niemand gehouden is een hem toegevalen nalatenschap te aanvaarden;

Overwegende dat krachtens art. 785 B.W. een erfgenaam die een nalatenschap verwerpt, geacht wordt nooit erfgenaam te zijn geweest;

Overwegende dat art. 788, eerste lid, B.W. bepaalt dat de schuldeisers van hem die met de benadeling van hun rechten een nalatenschap verwerpt, zich door de rechter kunnen doen machtigen om de nalatenschap uit hoofde van hun schuldenaar in zijn plaats te aanvaarden;

Dat het tweede lid van dit artikel bepaalt dat in dit geval de verwerping alleen ten voordele van de schuldeisers tot het bedrag van hun schuldvorderingen vernietigd is en dat de vernietiging niet strekt tot voordeel van de erfgenaam die de nalatenschap verworpen heeft;

Dat daaruit volgt dat de vernietiging van de verwerping door een erfgenaam en de machtiging om uit hoofde van de erfgenaam en in zijn plaats de nalatenschap te aanvaarden met toepassing van art. 788 B.W., alleen kan worden gevorderd door de schuldeisers van de verwerpende erfgenaam en niet door de schuldeisers van de erflater;

Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan blijkt dat de verweerders tegen de echtgenoten E.P. en N.R. betaling vorderden van huurachterstel, van de rekeningen L., van huurschade en van een wederverhuuringsvergoeding, en de eisers als erfgenamen van N.R. daagden in hervatting van het geding;

Dat zij aldus vorderden als schuldeisers van N.R. en niet als schuldeisers van de erfgenamen die de nalatenschap van N.R. verworpen hebben;

Overwegende dat het bestreden vonnis van 21 oktober 1996 vaststelt dat de eisers de nalatenschap van R.N. hebben verworpen meer dan één maand na de dagvaarding in hervatting van het geding en meer dan één jaar na het openvallen van de nalatenschap en dat zij wisten dat zij door het verwerpen van de nalatenschap schade zouden berokkenen aan de verweerders;

Dat zij op grond daarvan beslissen dat «gelet op de omstandigheden van de verwerping van de nalatenschap» de verweerders moeten worden gemachtigd om de nalatenschap uit hoofde van R.N. en in plaats van haar erfgenamen de nalatenschap te aanvaarden;

Dat het bestreden vonnis aldus art. 775, 785 en 788 B.W. schendt;

Dat het middel gegrond is;

...

RAAD VAN STATE

12e KAMER – 29 JUNI 2000

Voorzitter: de h. Verbiest (rapporteur)

Staatsraden: de hh. Vandendriessche en Baert

Auditoraat: de h. Stevens

Advocaten: mrs. Lambrecht, Depré, Tallon, Desillie, De Meese en Butenaerts

Raad van State – Schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid – Overheidsopdrachten – Overeenkomst ontstaan – Gevolg – Nadeel kan niet worden tenietgedaan

Een schorsing door de Raad van State van de tenuitvoerlegging van de beslissing waarbij een inschrijver van een opdracht wordt geweerd, brengt niet de schorsing mee van de overeenkomst aangezien het tot de uitsluitende bevoegdheid van de gewone rechtbanken behoort om de uitvoering van een overeenkomst te schorsen.

Het nadeel waardoor verzoeker aanvoert bedreigd te zijn, namelijk de definitieve onmogelijkheid de opdracht uit te voeren, kan niet worden tenietgedaan of vermeden door een schorsingsarrest van de Raad van State.

Vennootschap naar Amerikaans recht D.I. t/ Nationale Loterij van België en Vennootschap naar Canadees recht S.M.I.

Arrest nr. 88.532

Gezien het verzoekschrift dat de vennootschap naar Amerikaans recht op 19 mei 2000 heeft ingediend waarin bij uiterst dringende noodzakelijkheid de schorsing wordt gevorderd van de tenuitvoerlegging van «de beslissing van 8 mei 2000 van de Raad van Bestuur van de Nationale Loterij van België, waarbij beslist werd om «uw offerte (van verzoekende partij) voor de levering van een netwerk van automaten voor het elektronisch verdelen van loterijspelen met centraal beheer niet in aanmerking te nemen»;

...

2. *Over de gegevens van de zaak*

Overwegende dat de litigieuze opdracht voorwerp is van een algemene offerteaanvraag waarop twee offertes worden ontvangen; dat bij arrest nr. 85.833 van 6 maart 2000 van de Raad van State de schorsing wordt bevolen van de beslissing genomen op 23 december 1999 door de raad van bestuur van de verwerende partij om de offerte van de verzoekende partij niet in aanmerking te nemen; dat de raad van bestuur op 14 maart 2000 ingevolge dat arrest die beslissing intrekt

en opdracht geeft tot een nieuwe evaluatie van de offertes; dat de verzoekende partij daarop bij de Raad van State de schorsing van de tenuitvoerlegging vordert van die beslissing in zoverre zij de hervatting van de procedure van algemene offerteaanvraag betreft; dat de Raad van State bij arrest nr. 86.765 van 11 april 2000 die vordering verwerpt; dat de raad van bestuur op 8 mei 2000 beslist de opdracht toe te wijzen aan de tussenkomende partij; dat laatstgenoemde op 12 mei 2000 bij aangetekende brief en per faxbericht daarvan op de hoogte wordt gebracht; dat op diezelfde datum, eveneens per aangetekende brief en per faxbericht, aan de verzoekende partij wordt meegedeeld dat de raad van bestuur «in zijn vergadering van 8 mei 2000 beslist heeft om uw offerte voor de levering van een netwerk van automaten voor het elektronisch verdelen van loterijspelen met centraal beheer niet in aanmerking te nemen»; dat die «beslissing» van 8 mei 2000 het voorwerp is van de voorliggende vordering tot schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid;

3. Over de grondvoorwaarden tot schorsing

Overwegende dat krachtens art. 17, §§ 1 en 2, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State slechts tot schorsing van de tenuitvoerlegging bij uiterst dringende noodzakelijkheid kan worden besloten onder de drievoudige voorwaarde dat een uiterst dringende noodzakelijkheid voorhanden is, dat ernstige middelen worden aangevoerd die de vernietiging van de aangevochten beslissing kunnen verantwoorden en dat de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de bestreden beslissing een moeilijk te herstellen ernstig nadeel kan berokkenen;

3.2. Overwegende, wat de derde voorwaarde betreft, dat de verzoekende partij omtrent het nadeel in essentie betoogt dat de litigieuze opdracht een belangrijke referentieopdracht is, op een markt die enerzijds in volle ontwikkeling is – de virtuele loterijen waar anderzijds het aantal mogelijke opdrachten gering is – alleen de nationale en toegelaten loterijen kunnen ze organiseren – en voorts dat de verwerende partij zich tot doel stelt aan een concurrerende firma referenties te verschaffen en poogt haar concurrentiepositie op de markt van de virtuele lottospelen te verzwakken;

3.3. Overwegende dat buiten betwisting staat dat het voorliggende geschil de schorsing betreft van een beslissing die betrekking heeft op een overheidsopdracht waaromtrent de burgerrechtelijke overeenkomst totstandgekomen is; dat immers de voormelde toewijzingsbeslissing van 8 mei 2000 op 12 mei 2000 met een aangetekende brief en per faxbericht aan de tussenkomende partij ter kennis werd gebracht; dat die kennisgeving tot gevolg heeft gehad dat tussen de verwerende partij en de tussenkomende partij een overeenkomst is ontstaan; dat een schorsing door de Raad van State van de tenuitvoerlegging van de beslissing waarbij een inschrijver van een opdracht wordt geweerd, niet de schorsing meebrengt van die overeenkomst aangezien het tot de uitsluitende bevoegdheid van de gewone rechtbanken behoort om de uitvoering van een overeenkomst te schorsen;

Overwegende dat bijgevolg, zoals bij arrest nr. 87.983 van 15 juni 2000 van de algemene vergadering van de afdeling administratie van de Raad van State is gesteld, aldus het nadeel waardoor de verzoekende partij aanvoert bedreigd te zijn – namelijk de definitieve onmogelijkheid de opdracht uit te voeren met de daaraan verbonden gevolgen – niet kan

worden tenietgedaan of vermeden door een schorsingsarrest van de Raad van State;

Overwegende dat aan de derde door het voormelde art. 17 gestelde voorwaarde niet is voldaan; dat die vaststelling volstaat om de vordering tot schorsing te verwerpen.

...

(Volgt: verwerping van de vordering tot schorsing)

NOOT – Zie Rb. Brussel (Kort ged.), 6 oktober 2000, met noot J. Stevens, elders in dit nummer opgenomen.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

1e KAMER – 18 OKTOBER 1999

Voorzitter: de h. Wetsels

Raadsheren: mevr. Bax en de h. Neels

Advocaten: mrs. Flamey en Knaeps

1. Wetten, decreten en besluiten – Raadpleging van de afdeling wetgeving van de Raad van State – Onvoldoende motivering hoogdringendheid – Onwettig besluit buiten toepassing laten – 2. Stedenbouw – a) Bevel tot staking – Vergunningsplichtige gebruikswijziging – Rechtsgrond stakingsbevel – Art. 71, tweede lid, gecoördineerd decreet ruimtelijke ordening – b) Plan van aanleg – Karting – Industriegebied of KMO-zone – Niet zonevreed

1. Het Besluit van de Vlaamse Executieve van 17 juli 1984 houdende het vergunningsplichtig maken van sommige gebruikswijzigingen werd niet onderworpen aan het verplicht voorafgaand advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State wegens «dringende noodzakelijkheid», enkel gemotiveerd door de hoogdringendheid, waarna zes weken gewacht werd met de publicatie ervan in het Belgisch Staatsblad. Overeenkomstig art. 159 Grondwet moet het onwettig besluit door het Hof buiten toepassing worden gelaten.

2. a) Het bevel tot stillegging van de werken en activiteiten die haar rechtsgrondslag uitsluitend vindt in het eerste lid van art. 71 gecoördineerd decreet ruimtelijke ordening, is beperkt tot de stillegging van aan de gang zijnde werken. Het tweede lid van het voornoemde art. 71 dient te worden ingeroepen om de staking te bevelen van een vergunningsplichtig gebruik van de inrichting dat zou gewijzigd zijn in vergelijking met de afgeleverde bouwvergunning.

b) In weerwil van de omstandigheid dat een karting aan de consumentenzijde als recreatie wordt gepercipieerd, worden stedenbouwkundige recreatiegebieden toch eerder bedoeld voor rustige exploitaties. Een karting beantwoordt vanuit het standpunt van de exploitatie met zijn bezoek, onderhoudswerkplaatsen, opslag voor diverse petroleumproducten, onvermijdelijk lawaai en luchtafzuiginstallaties, veeleer aan het begrip «KMO» en «lichte industriële activiteit».

B.V.B.A. en N.V. B.K. t/ Vlaamse Gewest

Overwegende dat het hoger beroep ertoe strekt de beschikking van de ondervoorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Tongeren van 7 september 1998, zitting houdende zoals in kort geding, met toepassing van art. 71

van het Decreet betreffende de Ruimtelijke Ordening, te horen hervormen;

...

Overwegende dat het Hof op grond van de voorgebrachte stukken en de uiteenzetting van de partijen de volgende relevante feiten in aanmerking neemt:

– eerste appellante bouwde, op grond van een bouwvergunning van 12 februari 1996, een bedrijfsgebouw op een industrieterrein («KMO-zone») waarvoor een bijzonder plan van aanleg (hierna: B.P.A.) E. gold, goedgekeurd bij M.B. van 17 januari 1989, en beëindigde de bouwwerken in het najaar van 1996; de bouwvergunningsaanvraag maakte melding van de oprichting van een conciërgewoning en een opslagplaats en toonzaal voor tegels; tweede appellante is de exploitante van het gebouw, dat evenwel onmiddellijk sedert de oplevering van het gebouw en ononderbroken als karting werd geëxploiteerd;

– het gebouw werd als karting geëxploiteerd op grond van een daartoe strekkende milieuvergunning van het college van burgemeester en schepenen van 22 september 1997, afgeleverd mede gelet op de ligging van de inrichting in een KMO-zone van het B.P.A. E.;

– geïntimeerde gelastte bij P.V. van 3 juni 1998 de staking van de werken op grond van art. 71, eerste lid, van het coördinatiedecreet van 22 oktober 1996, terwijl de gemachtigde ambtenaar op 4 juni 1998 de stopzetting van de werken en bouwactiviteiten op grond van dezelfde bepaling bekrachtigde;

Overwegende dat de ondervoorzitter aannam dat op onrechtmatige wijze een vergunningsplichtige bestemmingswijziging was doorgevoerd door de huidige appellanten, en de stillegging der werken op grond van art. 71, eerste lid, Stedenbouwdereet, terecht was bevolen;

Overwegende dat het bevel tot stillegging van de werken van activiteiten die haar rechtsgrondslag, overeenkomstig haar eigen bewoordingen, uitsluitend vindt in het eerste lid van art. 71 Stedenbouwdereet, beperkt is tot de stillegging van aan de gang zijnde werken, zoals blijkt uit de letterlijke tekst van de bepaling, omdat deze luidt dat de staking kan worden gelast van het werk of van de handelingen, wanneer de bevoegde ambtenaren vaststellen dat deze niet in overeenstemming met de verleende vergunning of zonder vergunning worden uitgevoerd; dat derhalve ten aanzien van een afgewerkt gebouw, de rechtsgrondslag van art. 71, eerste lid, Stedenbouwdereet, faalt; dat trouwens het P.V. van vaststelling en stillegging van 3 juni 1998 zelf bepaalt dat de werken werden uitgevoerd, en derhalve een motivering kent die ten aanzien van haar ingeroepen rechtsgrondslag innerlijk tegenstrijdig is;

Overwegende dat geïntimeerde het tweede lid van art. 71 Stedenbouwdereet had dienen in te roepen, indien zij, zoals zij aanvoert, de staking had willen bevelen aan een vergunningsplichtig gebruik van de inrichting, dat zou gewijzigd zijn in vergelijking met de afgeleverde bouwvergunning; dat het Hof evenwel dient vast te stellen dat noch het P.V. van 3 noch de bekrachtigingsbeslissing van 4 juni 1998 die rechtsgrondslag inroepen;

Overwegende dat de administratieve overheid, overeenkomstig de op haar rustende motiveringsplicht, niet vermag de aan haar rechtshandelingen ten grondslag liggende motivering te wijzigen, te substitueren of eraan toe te voegen, ook niet later, in de fase van behandeling van gerechtelijke

procedures die ertoe strekken de rechtsgeldigheid van de administratieve rechtshandeling te toetsen; dat de formele en materiële motiveringsplicht door geïntimeerde werd geschonden en aan het P.V. en de bekrachtigingsbeslissing derhalve geen rechtsgevolg kan toekomen, omdat deze, naar het Hof dient vast te stellen, al geen voorwerp meer hadden op de datum van hun uitvaardiging; immers, het stakingsbevel ex art. 71, eerste lid, Stedenbouwdereet, kan en kon uitsluitend slaan op de stillegging van aan de gang zijnde werken, en het staat rechtens en feitelijk vast dat die volledig waren beëindigd op de datum van het bevel, zodat dit formeel en materieel in zijn motivering, en derhalve zijn rechtsgeldigheid, is aangetast;

Overwegende dat geïntimeerde zelf de rechtsgevolgen dient te ondergaan van de tekorten inzake haar eigen diligent optreden ten aanzien van de destijds nog aan de gang zijnde werken;

Overwegende dat geïntimeerde voorts aanvoert dat, in elk geval, appellanten een vergunningsplichtige gebruikswijziging hebben doorgevoerd en, alsnog, op die rechtsgrond, het verzoek tot onmiddellijke opheffing van het stopzettingsbevel dient te worden afgewezen;

Overwegende dat, allereerst, dient te worden vastgesteld dat geïntimeerde haar bestreden rechtshandeling geenszins heeft doen steunen op het tweede lid van art. 71 Stedenbouwdereet, dat van toepassing is op vergunningsplichtige gebruikswijzigingen, zonder een daartoe strekkende vergunning, en derhalve dit middel van geïntimeerde voorkomt als een niet-toelaatbare toevoeging of zelfs substitutie van motieven (*supra*);

Overwegende dat, voorts, het Hof vaststelt dat gebruikswijzigingen op grond van art. 42, § 1, 7°, Stedenbouwdereet slechts vergunningsplichtig zijn, indien zij voorkomen op een door de Vlaamse Regering vastgelegde lijst, en indien, bovendien, is voldaan aan de eis dat de wijziging geschiedt ten aanzien van voorlopig vastgestelde gewestplannen, vastgestelde gewestplannen of algemene plannen van aanleg;

Overwegende dat het betrokken gebouw door appellanten evenwel werd opgericht in een zone waarvoor een goedgekeurd B.P.A. bestond en bestaat, op grond waarvan de bouwvergunning werd afgeleverd, en derhalve het toegelaten gebruik reeds op een meer gedetailleerde wijze dan in algemene plannen mogelijk is, werd vastgelegd, en dat de overheid, ten aanzien van de meer specifieke goedgekeurde B.P.A.'s, desbewust, geen bijkomende vergunningsplicht heeft ingevoerd in art. 42, § 1, 7°, Stedenbouwdereet (Hof Antwerpen, 7 februari 1985, *R.W.*, 1988-89, 692);

Overwegende dat de milieuvergunning van eerste appellante nadrukkelijk steunt op het B.P.A. en dat de bevoegde overheid, op grond van de adviezen van de instanties van geïntimeerde, de verenigbaarheid van het nieuwe gebruik met het B.P.A. reeds heeft aangenomen;

...

Overwegende dat geïntimeerde zich voorts beroept op het Besluit van de Vlaamse Executieve van 17 juli 1984 houdende het vergunningsplichtig maken van sommige gebruikswijzigingen (*B.S.* 30 augustus 1984); dat het Hof vaststelt dat dit Besluit niet werd onderworpen aan het verplicht voorafgaand advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State, en hiertoe in zijn aanhef de sacrale formule van de «dringende noodzakelijkheid» inroept, met

als enige motivering ... de hoogdringendheid, en, geïntimeerde, dan nog, zes weken talmde met de publicatie van het besluit in het Belgisch Staatsblad; dat het Hof de onwettigheid dient vast te stellen van genoemd besluit wegens miskenning van de raadpleging van de afdeling wetgeving van de Raad van State, zoals die nochtans dwingend is voorgeschreven bij art. 2, tweede lid, R.v.St.-wet, en dit besluit buiten toepassing moet laten, overeenkomstig art. 159 van de Grondwet (Cass. 6 februari 1980, *Arr. Cass.* 1979-80, 775; Cass. 21 april 1988, *R.C.J.B.*, 1990, 402, noot P. Quertainmont; A. Alen, *De grondslagen van de rechterlijke wettigheidscontrole*, 1984; A. Alen, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, 1995, nrs. 709 e.v.);

Overwegende dat, ten slotte, geïntimeerde nog de zonevreemdheid van het gebouw zoals het werd gebouwd en wordt geëxploiteerd aanvoert en op die grond verzoekt het hoger beroep af te wijzen;

Overwegende dat een karting, zoals een tegelbedrijf, de aanbieder van goederen en diensten als voorwerp heeft, resp. kleine industriële werkzaamheden en dergelijke, en de beide bestemmingen zowel inzake activiteiten als ruimte vergelijkbaar zijn;

Overwegende dat het schepencollege van de gemeente Bilzen op 22 september 1997 aan eerste appellante een milieuvergunning voor een termijn van twintig jaar heeft afgeleverd voor een indoorkartingcircuit en de bijhorende milieuvergunningplichtige inrichtingen, op grond van een consistente reeks van gunstige adviezen, met voorwaarden van de diverse bevoegde administraties van geïntimeerde, mede «gelet op de ligging van de inrichting in een KMO-zone van het B.P.A. E.».

Overwegende dat weliswaar een dergelijke milieuvergunning geschorst is zolang de bouwvergunning niet is verleend; dat evenwel appellanten beschikten over een geldig en op dat ogenblik uitgevoerde bouwvergunning van 12 februari 1996;

Overwegende dat de overheid het door haar opgewekt rechtmatig vertrouwen niet mag miskennen, op grond van het leerstuk van de algemene beginselen van behoorlijk bestuur; dat het stilzitten van de toezichthoudende diensten tijdens de uitvoering van de bouwwerken enerzijds, en de verlening van een milieuvergunning anderzijds, het rechtmatig vertrouwen hebben gecreëerd dat de exploitatie van het gebouw als karting rechtmatig was, en de overheid gebonden is door haar eigen optreden of stilzitten; dat de bevoegde administraties van geïntimeerde geen administratief beroep hebben ingeleid tegen de door het schepencollege verleende milieuvergunning, en derhalve dat rechtmatig opgewekt vertrouwen nog hebben bevestigd;

Overwegende dat het Hof moeilijk inziet dat een karting niet zou kunnen worden geëxploiteerd in een industriegebied of KMO-zone; dat, in weerwil van de omstandigheid dat een karting aan de consumentenzijde als recreatie wordt gepercipieerd, stedenbouwkundige recreatiegebieden toch eerder bedoeld lijken voor rustige exploitaties en minder geschikt zijn voor kartings, terwijl een karting, vanuit het standpunt van de exploitatie, met zijn bezoek, onderhoudswerkplaatsen, opslag voor diverse petroleumproducten, onvermijdelijk lawaai en luchtafzuigingsinstallaties, veeleer en zelfs doorslaggevend beantwoordt aan het begrip «KMO» en «lichte industriële activiteit», eerder dan aan het begrip «recreatie»;

Overwegende dat deze visie trouwens jarenlang werd onderschreven door de omzendbrief van geïntimeerde van 3 augustus 1981, en bepaalde sportaccomodaties, onder de in de omzendbrief bepaalde voorwaarden, toeliet in industriezones; dat de intrekking, van dag op dag, van een dergelijke omzendbrief, bij omzendbrief van 3 juni 1997 (*B.S.*, 1 juni 1997) met een uiterst summiere motivering, evenmin kan worden geacht te beantwoorden aan de hierboven in herinnering gebrachte algemene beginselen van behoorlijk bestuur, en aan die plotse intrekking zonder motivering evenmin rechtsgevolg kan worden toegekend.

NOOT: *De sancties wegens het ten onrechte niet inwinnen van het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State over een ontwerp van reglementair besluit en de gevolgen van het onwettig verklaren van het besluit van 17 juli 1984 houdende het vergunningplichtig maken van sommige gebruikswijzigingen.*

I. De sancties wegens het ten onrechte niet inwinnen van het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State over een ontwerp van reglementair besluit

In zijn arrest van 18 oktober 1999 wees het Hof van Beroep te Antwerpen in het raam van een stedenbouwkundige procedure tot het staken van een bepaald gebruik van een onroerend goed erop dat het besluit van 17 juli 1984 houdende het vergunningplichtig maken van sommige gebruikswijzigingen (*B.S.* 30 augustus 1984) onwettig is en het Hof er derhalve geen rekening mee kan houden. Het verplichte advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State werd immers ten onrechte niet ingewonnen, aldus het hof. Een kleine maand na dit arrest moest hetzelfde hof, maar dan bij monde van zijn eerste *bis* kamer, hetzelfde besluit nogmaals om dezelfde reden onwettig noemen en buiten beschouwing laten in een soortgelijke zaak over een andere karting (Antwerpen, 8 november 1999, arr. nr. 3058, 1998/RK/394, *niet gepubliceerd*).

Het is gepast om naar aanleiding hiervan even stil te staan bij de verplichting om het advies in te winnen van de afdeling wetgeving van de Raad van State, vooral dan wat besluiten betreft, en om tevens na te gaan hoe het nu verder moet met de vergunningplichtige gebruikswijzigingen uit de stedenbouwregelgeving.

Iedere jurist weet dat in de regel vooraleer *ontwerpen* van wetten, decreten en ordonnanties kunnen worden ingediend bij de bijhorende wetgevende vergadering het advies moet worden gevraagd van de afdeling wetgeving van de Raad van State (art. 3 R.v.St.-wet). Hetzelfde dient te gebeuren voordat reglementaire besluiten uitgaande van de federale regering, de regeringen van de gemeenschappen en de gewesten, het college van de Franstalige Gemeenschapscommissie en het Verenigd College (als bedoeld in resp. art. 60, derde en vierde lid bijzondere wet 12 januari 1989 Brusselse instellingen) of van een van hun leden kunnen worden uitgevaardigd.

De afdeling wetgeving zal de teksten onderwerpen aan een onderzoek om er indien nodig legistische en juridische opmerkingen bij te formuleren: is de voorgelegde tekst wettig, o.a. in het licht van de huidige bevoegdheidsverdeling; is de tekst inpasbaar in het geheel van de reeds bestaande reglementeringen; is de tekst leesbaar; enz. (voor een om-

standige uiteenzetting over de aandachtspunten bij het geven van advies door de afdeling wetgeving, zie M. Van Damme, *Raad van State. Afdeling wetgeving*, in *Administratieve rechtsbibliotheek*, nr. 10, Brugge, Die Keure, 1998, nrs. 251-300, p. 191-231). Het spreekt vanzelf dat een dergelijk advies alleen maar kan bijdragen tot een betere kwaliteit van de regelgeving en het hoeft dan ook niet te verwonderen dat het vragen van het verplicht advies aan de afdeling wetgeving van de Raad van State beschouwd wordt als een substantiele vormvereiste (M. Van Damme, *o.c.*, nr. 817, p. 800).

In ons rechtstelsel, waarin wetten, decreten en ordonnances alleen door het Arbitragehof getoetst kunnen worden – en dan nog slechts binnen het strakke kader van art. 1 Wet Arbitragehof, gelezen in samenhang met art. 124bis van de zelfde wet –, is er evenwel geen enkele juridische sanctie bepaald voor het geval een wet, een decreet of een ordonnantie totstandkomt op basis van een regeringsinitiatief zonder dat het verplichte advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State werd gevraagd (zie met betrekking tot de onbevoegdheid van ons hoogste rechtscollege op dit vlak: Arbitragehof, nr. 66/88 van 30 juni 1988, *B.S.*, 21 juli 1988).

Voor *reglementaire besluiten* ligt dat evenwel anders. De schending van het substantiële vormvereiste dat de verplichte raadpleging van de afdeling wetgeving is, brengt immers de *onwettigheid* van het betrokken besluit mee, en dit kan leiden tot een tweevoudige sanctie.

In eerste instantie dient uiteraard de *vernietiging erga omnes* van het betrokken besluit door de afdeling administratie van de Raad van State te worden vermeld ingeval het betrokken besluit het voorwerp uitmaakt van een annulatieberoep.

Daarnaast zullen de gewone hoven en rechtbanken, en de afdeling administratie wanneer het betrokken besluit niet het voorwerp uitmaakt van een annulatieberoep, op basis van art. 159 Grondwet moeten *weigeren om dergelijke onwettige besluiten inter partes toe te passen*. Er zal met andere woorden worden gedaan alsof het besluit niet bestaat en ook alle handelingen die gebaseerd zijn op een dergelijk onwettig besluit worden in de betrokken zaak genegeerd: processen-verbaal die overtredingen van onwettige besluiten vaststellen worden, wat dat punt betreft, aan de kant geschoven, verdere uitvoeringsbesluiten genomen op basis van het onwettige besluit zullen op hun beurt onwettig worden genoemd, enz. (zie hierover uitvoerig J. Theunis; «Artikel 159 G.W.», in *Publiek procesrecht. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak*, I, Antwerpen, Kluwer, p. 1-10).

Eenieder die van dichtbij de rechtspraak van de afdeling administratie van de Raad van State volgt, weet dat ondanks deze zware sancties de diverse regeringen die dit land telt wel vaker een loopje nemen met de regelen inzake het verplicht te vragen advies van de afdeling wetgeving. In de vorige jaargang van dit tijdschrift werden bijvoorbeeld drie arresten gepubliceerd waarbij de Raad tot de onwettigheid en de vernietiging moest besluiten van reglementaire besluiten wegens het niet-naleven van deze regelen (R.v.St. 19 april 1999, *R.W.*, 1999-2000, 562 m.b.t. het Vlaamse M.B. van 10 september 1998 tot regeling van de bevoorrading van de vinkeniers en tot stimulering van de vinkenkweek voor de periode 1998-2000 in het Vlaamse Gewest; R.v.St. 31 mei 1999, *R.W.*, 1999-2000, 191 m.b.t. het M.B. (Staat) van 21

oktober 1998 houdende bijzondere maatregelen voor de identificatie en de registratie van bepaalde categorieën honden; R.v.St. 4 november 1999, *R.W.*, 1999-2000, 1056 m.b.t. B.VI.Reg. van 29 september 1993 tot uitvoering van het decreet van 23 juni 1993 houdende aanvulling met een art. 88 van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en de stedenbouw).

Gepubliceerde rechtspraak van de burgerlijke hoven en rechtbanken m.b.t. deze materie is schaarser, maar de twee recente arresten van het Antwerpse hof van 18 oktober en 8 november 1999 bewijzen dat ook daar daadwerkelijk met sancties opgetreden wordt.

Een ijverige advocaat spoort dus best het besluit op basis waarvan zijn cliënt vervolgd wordt, even op in het Belgisch Staatsblad, hetzij de gedrukte, hetzij de elektronische versie. Dat is wat omslachtiger dan een wettencollectie raadplegen waarin de aanhef van besluiten niet wordt opgenomen, maar de beloning voor degenen die zich deze inspanning getroosten, kan groot zijn.

De grotere waakzaamheid van advocaten zou er de overheid mede toe kunnen aanzetten om de spelregels over het verplichte advies van de afdeling wetgeving beter na te leven. Ten slotte werd deze regeling in het leven geroepen om de kwaliteit van de regelgeving te bewaken, iets waar zowel bestuurders als bestuurden baat bij hebben.

Welke zijn nu die regelen met betrekking tot de verplichte raadpleging van de afdeling wetgeving van de Raad van State bij de totstandkoming van bepaalde reglementaire besluiten (gezien het gebrek aan juridische sanctie wordt in deze noot niet ingegaan op de regels m.b.t. ontwerpteksten van wetgevende aard, waarvoor verwezen wordt naar de uiteenzetting bij M. Van Damme, *o.c.*, nrs. 101-139, p. 84-112) en wordt aan de miskennis ervan altijd dezelfde sanctie verbonden?

Alle ontwerpen van reglementaire besluiten die uitgaan van de uitvoerende organen van de federale staat, de gemeenschappen, de gewesten en de gemeenschappelijke gemeenschapscommissies dienen in de regel verplicht te worden voorgelegd aan de afdeling wetgeving van de Raad van State (art. 3, § 1, eerste lid, R.v.St.-wet. Voor de reglementaire besluiten van het College van de Franse Gemeenschapscommissie geldt de verplichte adviesvraag slechts voor die aangelegenheden die met toepassing van art. 138 van de Grondwet zijn overgeheveld: art. 3, § 1, derde lid, R.v.St.-wet. Andere uitzonderingen vindt men terug in art. 3, § 1, tweede lid, R.v.St.-wet).

Wat zijn nu *reglementaire besluiten* in de zin van artikel 3, § 1, eerste lid, R.v.St.-wet? Dat zijn besluiten waarbij algemene regelen worden uitgevaardigd die van toepassing zijn op de rechtszoekenden in het algemeen of op een onbepaalde groep van rechtzoekenden die zich in dezelfde objectieve toestand bevinden, en niet enkel op een van hen of op een naar aantal beperkte groep (C. Lambotte, *De Raad van State*, Brussel, 1984, 103; M. Van Damme, «Het reglementair karakter van besluiten en de adviesbevoegdheid van de afdeling wetgeving van de Raad van State», in *Liber Amicorum Robert Senelle*, Brugge, Die Keure, 1986, 169-189).

Degene die een ontwerpbesluit maakt, zal dus in eerste instantie moeten beoordelen of de inhoud ervan een reglementair karakter heeft of niet. Uiteraard bindt deze beoordeling noch de afdeling wetgeving noch de afdeling ad-

ministratie van de Raad van State, noch de gewone rechter (zie b.v. Cass. 29 februari 1968, *Pas.*, 1968, I, 819). Over de vraag of het besluit van 1984 dat door het Antwerpse hof onwettig werd verklaard een reglementair karakter heeft, kan m.i. niet geredetwist worden: het bevat overduidelijk algemene regelen (welke gebruikswijzigingen zijn vergunningplichtig) die van toepassing zijn op een onbepaalde groep van rechtszoekenden (namelijk zij die gebruikswijzigingen doorvoeren).

Omdat de moderne mens een gehaaste mens is en de politicus daar het typevoorbeeld van is, zoals kamervoorzitter bij de Raad van State R. Andersen het zo treffend stelde (R. Andersen, «L'urgence et la section de Législation du Conseil d'Etat», *T.B.P.*, 2000, nr. 1, p. 7), werden er door de wetgever mechanismen in het leven geroepen, waarbij ofwel het verplichte advies toch niet dient te worden gevraagd ofwel de afdeling wetgeving bij de adviesverlening een bepaalde korte termijn moet respecteren.

Men kan aan het verplichte advies ontsnappen in «het met bijzondere redenen omklede geval van hoogdringendheid» (art. 3, § 1, eerste lid, R.v.St.-wet), wat voor besluiten inhoudt dat in de aanhef de redenen moeten worden vermeld waarom men van oordeel was dat de ontworpen regeling zo hoogdringend moest totstandkomen, dat het advies niet kon worden gevraagd.

De verplichte motivering van het beroep op de hoogdringendheid werd ingevoerd bij de wet van 9 augustus 1980 tot hervorming van de instellingen om, ingeval er van deze mogelijkheid onterecht gebruik wordt gemaakt, gemakkelijker een sanctie te kunnen opleggen. Het opsporen van de reden die voor de hoogdringendheid wordt ingeroepen, stelt dan immers geen probleem meer (zie voor de toestand vóór deze hervorming *Les Nouvelles. Droit administratif. Le Conseil d'Etat*, Brussel, Larcier, 1975, meer bepaald nr. 485, p. 120; M. Van Damme, *o.c.*, nrs. 176-179, p. 134-138).

Het is deze motivering uit de aanhef van het besluit die rechters kunnen toetsen en geen andere (zie b.v. R.v.St. nr. 35.402 van 5 juli 1990, *B.S.*, 21 november 1991; R.v.St. nr. 57.502 van 12 januari 1996). Zoals altijd bij een motiveringsplicht zijn stereotype formules uit den boze en voldoet een motivering die neerkomt op een tautologie, zoals dit bij het door het Antwerpse Hof onwettig bevonden besluit het geval was, absoluut niet. Uiteraard moeten de aangevoerde motieven ook met de werkelijkheid overeenstemmen. Talmen tussen het aannemen van de tekst en de publicatie ervan in het Belgisch Staatsblad, wijst erop dat het met die hoogdringendheid toch niet zo'n vaart liep als men wou doen uitschijnen en leidt dan ook terecht tot een sanctie (zie b.v. R.v.St. nr. 83.329 van 4 november 1999, *R.W.* 1999-2000, 1056). Daarnaast moeten de motieven pertinent zijn, dit wil zeggen dat de aangevoerde argumenten ervan moeten blijken dat het besluit *onmiddellijk* in werking moet treden, wil men de verwezenlijking van het ermee beoogde doel niet hypothekeren (M. Van Damme, *o.c.*, nr. 184, p. 142). De omstandigheid dat er ook een adviesprocedure bestaat in spoedeisende gevallen (zie hierna), is er in de praktijk aanleiding toe dat het begrip «hoogdringendheid» bijzonder strikt wordt geïnterpreteerd (zie b.v. R.v.St. nr. 38.941 van 5 maart 1992, *J.L.M.B.*, 1993, 617; R.v.St. nr. 62.974 van 6 november 1996; R.v.St. nr. 64.353 van 4 februari 1997).

In een aantal omstandigheden kan men de afdeling wetgeving ook opleggen om het gevraagde advies binnen een bepaalde korte termijn te geven. Hier wordt enkel ingegaan op de frequent voorkomende gevallen, namelijk de termijn van maximum drie dagen en die van ten hoogste een maand (voor de termijn van acht dagen, zie art. 84, eerste lid, 2°, en art. 85bis, tweede lid, R.v.St.-wet; voor die van vijftien dagen: art. 5 R.v.St.-wet; in vergelijking met de andere termijnbepalingen is hun toepassingsgebied beperkt).

In *spoedeisende* gevallen vraagt men, in tegenstelling tot in hoogdringende gevallen, toch het advies, maar dan op maximum drie dagen tijd (art. 84, 2°, R.v.St.-wet). Omdat deze termijn wel zeer kort is en niet alle reglementaire besluiten zo beknopt zijn als dat van 17 juli 1984, mag de afdeling wetgeving haar onderzoek dan beperken tot het controleren van de rechtsgrond, van de bevoegdheid van zij of zij die het besluit wenst te nemen en van de naleving van alle voorgeschreven vormvereisten (art. 84, tweede lid, R.v.St.-wet). Net zoals de hoogdringendheid, moet de spoedeisendheid *gemotiveerd* worden in de adviesaanvraag en moet deze motivering worden overgenomen in de aanhef van het besluit (art. 84, eerste lid, 2°, R.v.St.-wet). Uiteraard dient ook deze motivering met de werkelijkheid overeen te stemmen en pertinent te zijn, mag ze niet op een standaardformule neerkomen, enz.

Moet men besluiten dat er ten onrechte een beroep werd gedaan op de spoedeisendheid, dan kan dit tot dezelfde sancties leiden als het onterecht invoeren van de hoogdringendheid (R.v.St. nr. 70.502 van 23 december 1997, *J.T.*, 1998, 306 met verslag van B. Haubert; R.v.St. nr. 72.593 van 18 maart 1998, *T.B.P.*, 1998, 765; M. Van Damme, *o.c.*, nr. 218, p. 168). In het ondertussen beruchte Doeldossier bijvoorbeeld speelt de regeling inzake de raadpleging van de afdeling wetgeving in spoedeisende zaken het Vlaamse Gewest parten wat betreft de rechtsgeldigheid van gewestplanwijzigingen: de afdeling administratie van de Raad van State was van oordeel dat de spoedeisendheid hier ten onrechte werd ingeroepen (zie de schorsingsarresten Raad van State nr. 87.739 en 87.740 van 31 mei 2000, *T.M.R.*, 2000, 499-503; *R.W.*, 2000-2001, 945, met noot L. De Geyter (alleen nr. 87.739)). Ook op grond van art. 159 G.W. kunnen er sancties worden opgelegd.

Daarnaast kan de afdeling wetgeving van de Raad van State oordelen dat de adviesaanvraag onontvankelijk is omdat het beroep op de spoedprocedure niet (goed) gemotiveerd is of niet wettig verantwoord is (M. Van Damme, *o.c.*, nr. 219, p. 168; R. Andersen, *l.c.*, nr. 15, p. 11).

Sinds de inwerkingtreding van de wet van 4 augustus 1996 kunnen de voorzitter van de wetgevende vergaderingen, de Ministerraad, de gemeenschaps- of gewestregeringen, het College van de Franse Gemeenschapscommissie als bedoeld in art. 60, derde lid, bijzondere wet Brusselse instellingen en het Verenigd College als bedoeld in art. 60, vierde lid bijzondere wet Brussels instellingen, aan de afdeling wetgeving ook advies vragen binnen *ten hoogste één maand* (art. 84, eerste lid, 1°, R.v.St.-wet). Dit verzoek hoeft niet op een bijzondere wijze gemotiveerd te worden: de wetgever ging ervan uit dat het loutere feit dat het verzoek om de adviesperiode te beperken tot een maand moet uitgaan van de Ministerraad of de gemeenschaps- of gewestregeringen, en dus niet van een individuele Minister, misbruiken zou vermijden. Omdat het opleggen van een termijn aan de afdeling

wetgeving voor het verlenen van advies altijd een uitzondering is op de principiële vrijheid van de afdeling om zelf te bepalen wanneer zij haar advies uitbrengt en de werking van de afdeling eigenlijk ontregelt, zou men van deze mogelijkheid inderdaad slechts in beperkte mate gebruik mogen maken.

Op het nodeloos beroep doen op de adviesperiode van een maand staat echter geen juridische sanctie: er is advies gevraagd en er werd geen enkele dwingende regel overtreden. Men wekt ten hoogste de wrevel op van degenen die plots op een drafje tussen het andere werk door over een lange en/of zeer complexe tekst een volledig advies moeten verlenen. Het beperken van de adviestermijn tot ten hoogste een maand is zeer populair: M. Van Damme stelde vast dat in de periode van 16 september 1997 tot 30 juni 1998 op de 1068 ingediende adviesaanvragen er 522 binnen een termijn van ten hoogste een maand werden gevraagd (M. Van Damme, o.c., voetnoot nr. 565, p. 178).

II. De gevolgen van het onwettig verklaren van het besluit van 17 juli 1984 houdende het vergunningplichtig maken van sommige gebruikswijzigingen

Hoe moet het nu na de arresten van het Antwerpse hof van 18 oktober en 8 november verder met de vergunningplichtige gebruikswijzigingen uit de stedenbouwregelgeving?

Ongeacht de omstandigheid dat de gevolgen van de vaststelling van de onwettigheid van het besluit van 7 juli 1984 door het Antwerpse Hof slechts *inter partes* gelden, lijkt het vrij nutteloos om overtredingen van stedenbouwregelgeving die louter gebaseerd zijn op een miskenning van het besluit van 17 juli 1984 nog verder te vervolgen alsof er niets aan de hand is. Men kan zich immers niet inbeelden dat een andere rechter, geconfronteerd met de vraag naar de wettigheid van het besluit in het raam van art. 159 G.W. – een middel dat de openbare orde raakt en dat de rechter dus zelfs ambtshalve dient op te werpen (Cass. 11 september 1984, *Arr.Cass.* 1984-85, 62; Cass. 22 maart 1993, *Arr.Cass.*, 1993, 316; R. Andersen, *l.c.*, nr. 9, p. 8) – tot een ander besluit zou kunnen komen dan het Antwerpse Hof, aangezien de wetsschending toch wel flagrant te noemen is. Het werk dat door ambtenaren en eventueel door parketmagistraten reeds werd verricht aan dergelijke nog hangende dossiers, is dus een maat voor niets geweest.

Voor de toekomst echter kan het wel weer: het besluit van de Vlaamse regering van 14 april 2000, een van de vele nieuwe uitvoeringsbesluiten van het decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening (*B.S.* 8 juni 1999, hierna: DRO), bevat immers ter uitvoering van art. 99, § 1, 6° DRO de nieuwe lijst van vergunningplichtige functiewijzigingen (Besl.VI.Reg. van 14 april 2000 tot bepaling van de vergunningsplichtige functiewijzigingen en van de werken, handelingen en wijzigingen waarvoor geen stedenbouwkundige vergunning nodig is, *B.S.*, 18 mei 2000, hierna te citeren als «besluit functiewijzigingen»). Deze regeling heeft geen retroactieve werking, zodat de kartings waarop de besproken arresten van het Antwerpse Hof betrekking hebben, voorgoed buiten schot blijven wat dit punt betreft. Immers, op het moment dat de uitbaters ervan overgingen tot een gebruikswijziging, was er geen rechtsgeldige regeling die deze wijziging op zichzelf binnen de stedenbouwkundige regelgeving vergunningplichtig maakte.

Het is hier niet de bedoeling uitgebreid in te gaan op de nieuwe regelen omtrent vergunningplichtige gebruikswijzigingen, maar het lijkt wel interessant om ter kennisgeving even na te gaan of onder de gelding van dit nieuwe besluit het wijzigen van een verkooppunt annex opslagplaats van tegels in een karting, zoals *in casu*, op zichzelf onderworpen wordt aan de stedenbouwkundige vergunningplicht.

In hoofdzaak is er sprake van een vergunningplichtige functiewijziging als de hoofdfunctie van een onroerend bebouwd goed geheel of gedeeltelijk wijzigt van een van de volgende functiecategorieën naar een andere: wonen; verblijfsrecreatie; dagrecreatie; landbouw in ruime zin; handel, horeca, kantoorfunctie en diensten; industrie en ambacht (art. 2, § 1, besluit functiewijzigingen). Uiteraard moet men steeds in het achterhoofd houden dat functiewijziging slechts legaal kan indien de ruimtelijke bestemming van het gebied dit toestaat of als men zich in een omstandigheid bevindt waarin van deze ruimtelijke bestemming kan worden afge- weken.

Hoe men die functiecategorieën moet interpreteren, is niet meteen duidelijk. Het DRO definieert enkel het begrip «functie» als het feitelijk gebruik van een onroerend goed of een gedeelte ervan (art. 2, 3°, DRO), en in de tot nog toe genomen uitvoeringsbesluiten worden de onderscheiden functiecategorieën niet nader omschreven. In een dergelijk geval lijkt het niet onlogisch om een beroep te doen op het K.B. van 28 december 1972 betreffende de inrichting en de toepassing van de ontwerp-gewestplannen en gewestplannen, waarin op gelijkkluidende wijze aangegeven *gebiedsbestemmingen* iets nader omschreven werden, alsmede op de rechtspraak die zich op dit K.B. entte en op de omzendbrief van 8 juli 1997 betreffende de inrichting en de toepassing van de ontwerp-gewestplannen en gewestplannen (*B.S.*, 23 augustus 1997).

Het tegelbedrijf dat in de geannoteerde zaak slechts een verkooppunt met opslagplaats was, kan in de functie-categorie «handel, horeca, kantoorfunctie en diensten» worden ondergebracht. Het betreft immers geen bedrijf waarin grondstoffen worden verwerkt, geen productief-technisch bedrijf, noch is het een bedrijf waarin het handwerk primeert (omschrijving van industrie en ambacht als bestemmings- gebieden in art. 7.2 K.B. 28 december 1972; punt 7.2.0.1. omzendbrief 8 juli 1997. Zie voor het begrip «ambachtelijk bedrijf» ook R.v.St. 24 juni 1980, *Arr.R.v.St.*, 1980, 898).

Vaststellen tot welke functiecategorie de karting behoort, lijkt minder voor de hand liggend, omdat het Hof van Beroep te Antwerpen in zijn arrest van 18 oktober 1999 oordeelt dat een karting weliswaar een recreatiefunctie vervult, maar door de wijze waarop dat gebeurt eerder thuishoort in een industriegebied of een KMO-zone. Het besluit functiewijzigingen ziet echter niet naar de bestemming van het gebied waarin het onroerend goed ligt om deze of gene functiewijziging vergunningplichtig te maken: enkel de *hoofdfunctie* van het onroerend bebouwd goed is nu van belang.

Valt er inderdaad veel voor te zeggen om een karting wegens de veroorzaakte milieuhinder ten behoeve van een goede ruimtelijke ordening onder te brengen in een industrie- of KMO-zone, of op zijn minst in een daartoe geschikte recreatiezone, d.w.z. géén recreatiezone waar aan zogenaamde «stille recreatie» wordt gedaan (zie K. De Roo, «Karting in industriegebied: stedenbouwkundige situatie» (noot onder Antwerpen 23 maart 1998), *T.M.R.*, 1999, 38-

39), dan kan men niet ontkennen dat de hoofdfunctie, het *feitelijke hoofdgebruik* van het onroerend goed *niet* industrieel of ambachtelijk is.

Uiterst vervelend echter voor de zaak die ons hier bezighoudt, is dat de karting zowel bij de functiecategorie «dag-recreatie» als «diensten» kan worden ingedeeld. Wat men onder «diensten» moet verstaan, wordt niet nader bepaald in het besluit functiewijzigingen of in het bijhorende gepubliceerde verslag aan de Vlaamse Regering, noch in het hiervóór geciteerde K.B. van 1972 of de bijhorende geciteerde omzendbrief. De vijfde kamer van het Hof van Beroep te Antwerpen was in elk geval in een arrest van 23 maart 1998 van mening dat een karting het aanbieden van diensten inhield (Antwerpen 23 maart 1998, *T.M.R.* 1999, 35. Het geding betrof een stakingsvordering op basis van art. 95 Wet Handelspraktijken 1991). In een noot onder dit arrest wees K. De Roo er op dat art. 18, § 1, B.T.W.-Wetboek o.a. bij de diensten onderbrengt «... 12° de toekenning van het recht op toegang tot inrichtingen voor cultuur, sport of vermaak, alsmede de toekenning van het recht gebruik ervan te maken» (K. De Roo, *l.c.*, 38), activiteit waaraan de karting uiteraard beantwoordt. In de Wet Handelspraktijken 1991 wordt «diensten» in art. 1, 2°, gedefinieerd als «alle prestaties die een handelsdaad uitmaken of een ambachtsactiviteit bedoeld in de wet op het ambachtsregister», waaronder ook het uitbaten van een karting thuishoort. Het begrip «diensten» krijgt dus overal een zeer ruime omschrijving: naast handel en horeca zullen de meeste activiteiten van dag- en verblijfrecreatie, maar ook die van ambacht, tot de «diensten» kunnen worden gerekend. Toch worden deze «functies» afzonderlijk vermeld in art. 2 van het besluit functiewijzigingen. Men kan dan ook niet anders dan ervan uitgaan dat in het raam van de regelgeving inzake vergunningplichtige functiewijziging het om van elkaar onderscheiden begrippen gaat, waarbij «diensten» als overkoepelend begrip de rol van restcategorie vervult.

Dit alles brengt ons tot het besluit dat onder gelding van de nieuwe regelgeving het wijzigen van de hoofdfunctie van een gebouw van tegelverkooppunt (handel) naar karting (dagrecreatie) vergunningplichtig is.

Tot slot dient er nog even op te worden gewezen dat het besluit van 14 april 2000 wel degelijk aan de afdeling wetgeving van de Raad van State voor advies werd voorgelegd, weliswaar met toepassing van art. 84, eerste lid, 1°, R.v.St.-wet...

Ann Carette
Deeltijds docent
Universiteit Antwerpen (UIA)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER – 9 OKTOBER 2000

Voorzitter: de h. Hulpiau

Raadsheren: de hh. Lemmens en Embrechts

Advocaten: mrs. Bruyndonckx en Van Geeteruyen

1. Handelspraktijken – Met eerlijke handelsgebruiken strijdige daad – Gebruik van andermans merk als metatag –

Vergelijkende reclame – 2. Intellectuele eigendom – Merk – Onderscheidend vermogen – Gebruik van een merk als metatag

1. Het gebruik van andermans merk als metatag is een met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daad.

Het gebruik van een metatag is onmogelijk als een vorm van vergelijkende reclame te beschouwen.

2. Door het gebruik van een merk als metatag wordt afbreuk gedaan aan het onderscheidend vermogen van het merk.

B.V.B.A. A. t/ N.V. E.

...

De eerste rechter heeft vastgesteld dat appellante, door op haar website (<http://www.Aerodata-surveys.com>) gebruik te maken van een metatag «Eurosense», op ongeoorloofde wijze gebruik maakt van deze beschermde merknaam van geïntimeerde en dat zij daardoor een daad stelde die strijdig was met de eerlijke handelsgebruiken, waarop de eerste rechter appellante verbod oplegde «... nog langer de naam Eurosense als metatag te gebruiken, op straffe van een dwangsom van 50.000 fr. per dag vanaf de betekening van het vonnis».

...

De eerste rechter heeft op oordeelkundige gronden, die door appellante niet weerlegd en door het hof worden overgenomen, het oneerlijk handelsgebruik van appellante vastgesteld en er de staking van bevolen.

In antwoord op de in hoger beroep door appellante ontwikkelde middelen, voegt het hof daaraan nog volgende overwegingen toe.

1. Ten onrechte beweert appellante dat uit een vaststelling van een gerechtsdeurwaarder op 13 januari 2000 zou blijken dat ook reeds vóór de gedinginleidende dagvaarding (en meer bepaald «sinds begin december 1999») de pagina «default.htm» niet meer zou bestaan hebben, zodat de link naar Aerodata home page ook toen reeds een «onwerkzame link» zou geweest zijn.

Bovendien gaat appellante eraan voorbij dat zij, ongeacht het al dan niet werkzaam zijn van de link, door het gebruik van de metatag «Eurosense» verscheen op de hitlijst (plaats 43) die de internaut ontving na inclicken van het zoekwoord «Eurosense» via o.m. de zoekrobot Alta Vista en wel onder de vermelding «Aerodata is a Belgian based company specialised in Airborne Data Acquisition and processing of remote sensing imagery», waardoor deze internaut meteen wist dat appellante net dezelfde commerciële activiteit uitoefende als die van «Eurosense» (geïntimeerde).

2. Appellante heeft weliswaar na de gedinginleidende dagvaarding de broncode van haar website laten aanpassen en daarop de metatag «Eurosense» laten verwijderen, maar zulks belet niet dat zij dit maar deed «... bij wijze van voorlopige maatregel... om te verzekeren dat de debatten op een serene wijze zouden kunnen verlopen» en dat zij steeds betwist heeft «... dat zij door het aanbrengen van een metatag met de naam Eurosense op haar website inbreuk heeft gepleegd op de merkenrechten van geïntimeerde».

In die omstandigheden was gevaar van hernieuwd gebruik van de gehekeld metatag niet helemaal uitgesloten en

mocht de eerste rechter alsnog een beval tot staking opleggen.

3. Appellante beweert ten onrechte dat zij door het gebruik van de metatag «Eurosense» een toegelaten elektronische vorm van vergelijkende reclame zou hanteren.

De eerste rechter heeft reeds oordeelkundig besloten dat van *vergelijkende reclame in casu* geen sprake is (vergelijkende reclame moet de verschillen tussen de producten op objectieve wijze doen uitkomen, maar daarover wordt met geen woord gerept door appellante), maar bovendien is het gebruik van een metatag onmogelijk als een vorm van reclame (volgens art. 23 W.H.P.C. elke mededeling die rechtstreeks of onrechtstreeks ten doel heeft de verkoop van producten of diensten te bevorderen) te beschouwen, omdat een metatag geen mededeling is maar een «in de programmeertaal van een website opgenomen term die door zoekrobots wordt herkend, maar voor de gebruiker *onzichtbaar* is» (dixit conclusie appellante) of met andere woorden een technisch hulpmiddel dat ertoe strekt «... de kans te verhogen dat de desbetreffende website in de zoekresultaten van een zoekrobot zal worden vermeld bij het zoeken op een bepaald woord» (conclusie appellante).

4. Appellante, wier website niets met het merk «Eurosense» te maken heeft (deze website vermeldt niets over de merknaam «Eurosense» van geïntimeerde) heeft door gebruik als metatag van de merknaam «Eurosense» afbreuk gedaan aan het onderscheidend vermogen van deze merknaam, omdat daardoor de internaut die internetinformatie wil rondom de term «Eurosense», op de door de zoekrobot afgeleverde hitlijst ook de naam en de omschrijving van de activiteit van een rechtstreeks concurrent (met de benaming Aerodata International Surveys) kan vinden (een internetgebruiker doorloopt zulke door hem opgevraagde hitlijsten), waardoor de aangesproken kring van gebruikers in de onjuiste veronderstelling zou kunnen komen dat er een economisch of organisatorisch verband tussen de twee ondernemingen (van appellante en geïntimeerde) zou bestaan.

...

Het door de eerste rechter opgelegde stakingsbevel diende wel niet onder verbeurte van een dwangsom te worden opgelegd, omdat appellante «met het oog op een sereen debat...» onmiddellijk na de dagvaarding de gehekelde metatag reeds uit de broncode van haar website liet verwijderen, zodat er geen reden was om te vrezen dat appellante het door de eerste rechter uitgesproken stakingsbevel niet vrijwillig zou naleven.

...

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE TONGEREN

VOORZITTER – 12 OKTOBER 1999

Voorzitter: de h. Lysens

Faillissement – Ontneming van beheer – Noodzakelijkheid – Beoordeling

De aanstelling van een voorlopige bewindvoerder op grond van artikel 8 Faill. W. is noodzakelijk wanneer een vennoot-

schap die in financiële moeilijkheden verkeert in vereffening wordt gesteld met de uitsluitende bedoeling het faillissement te ontlopen.

N.V. F.O.B.

...

Op grond van art. 8 Faill. W. kan de voorzitter van de rechtbank zelfs ambtshalve een voorlopige bewindvoerder aanstellen wanneer het volstrekt noodzakelijk blijkt en wanneer bepaalde, gewichtige en met elkaar overeenstemmende aanwijzingen bestaan dat de voorwaarden van het faillissement vervuld zijn.

Uit het voorgaande blijkt dat er zeer ernstige aanwijzingen zijn dat de betrokkene zich in staat van faillissement bevindt. De balans op 31 december 1998 werd nog niet neergelegd, zodat er geen duidelijk overzicht is. Alleszins zijn er zeer belangrijke schulden zowel bij de R.S.Z. als de B.T.W. De schulden bij financiële instellingen bedroegen op 31 december 1997 reeds meer dan 200 miljoen frank en zouden thans meer dan 300 miljoen frank bedragen. De schuld bij de R.S.Z. bedraagt 74.689.895 frank, tot en met de bijdragen van het tweede kwartaal 1999.

Volgens het verslag van de bedrijfsrevisor, zoals blijkt uit de beslissing tot ontbinding, is er een negatief eigen vermogen van 680.173.999 frank.

Uit de brief van de vereffenaar blijkt dat de overnemer moet tussenkomen om de werkingskosten van de vereffening te financieren. De overnameprijs zal slechts volstaan om een gedeelte van de schulden van de bank te voldoen, omdat deze volgens de vereffenaar akkoord gaat, niettegenstaande zij een deel van haar bevoorrechte vordering in eerste rang moet afboeken.

Dit alles wijst op het bestaan van een faillissements-situatie.

Anderzijds is er de dringende noodzakelijkheid om ambtshalve in te grijpen en een voorlopige bewindvoerder aan te stellen.

Betrokkene heeft zichzelf in vrijwillige vereffening gesteld. Nochtans is het duidelijk dat de waarde van de beschikbare activa niet zal volstaan om de schulden te voldoen. Betrokkene heeft dus gekozen voor een deficitaire vereffening, er blijkbaar vanuit gaande dat er nog geen staking van betaling is.

Voor al onrustwekkend is de naamswijziging. Betrokkene heeft geen enkele redelijke verklaring om haar naam te veranderen indien zij op een normale wijze in vereffening gaat.

Er wordt eerder de indruk gegeven dat betrokkene of de kandidaat-overnemer de negatieve commerciële gevolgen van een later faillissement wil vermijden. Hierdoor erkent zij impliciet dat er een faillissement is of op korte termijn zal volgen.

Uit het voorgaande kan worden besloten dat er belangrijke aanduidingen zijn van een faillissementssituatie en van het feit dat de betrokkene dit faillissement te allen prijze wil vermijden of uitstellen.

Wanneer een vennootschap zich in zware financiële moeilijkheden bevindt, die wijzen op een faillissements-situatie, kan de vereffening niet worden toevertrouwd aan een gekozen vereffenaar, zonder de controle van de rechtbank in het belang van alle schuldeisers.

Uit het voorgaande blijkt dat er voldoende redenen bestaan om met toepassing van art. 8 Faill. W. onmiddellijk in te grijpen in het beheer van de N.V. F. in vereffening, om de rechten van de schuldeisers te vrijwaren. Er dient dan ook een voorlopige bewindvoerder te worden aangesteld.

...

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE DENDERMONDE

KORT GEDING – 3 JANUARI 2000

Voorzitter: de h. De Croock

Advocaten: mrs. Glas en Blanpain

Internationaal privaatrecht – Rechtsmacht – Burgerlijke rechtspleging – Bewijs – Discovery

Het komt een Belgische rechtbank in beginsel niet toe te oordelen over procesrechtsmisbruik in een vreemde rechts-procedure en maatregelen te bevelen met het oogmerk om een vreemde procedure te schorsen. Doordat de vreemde recht-bank de gevorderde bewijsgaringmethode bij vonnis heeft toegestaan, heeft deze impliciet over de rechtmatigheid van de vordering binnen de vreemde rechtsorde geoordeeld. De rechtmatigheid van een bepaalde bewijsgaringmethode is een beslissing genomen door een rechtscollège van een soevereine staat, welke handeling jurisdictionele immuniteit geniet.

N.V. A.B. t/ Vennootschap naar Amerikaans recht R.A.I. en Vennootschap naar Frans recht S.A. R.F.

A. Voorwerp van de vordering

1° Bij dagvaarding van 26 november 1999 vordert N.V. A.B.:

- te horen vaststellen dat verweersters rechtsmisbruik plegen en zodoende een inbreuk plegen op art. 93 W.H.P. door via rechtbanken in de Verenigde Staten gerechtelijke onderzoeksmaatregelen te doen opleggen aan N.V. A.B.
- met onmiddellijke ingang de staking te horen bevelen van het vorderen of verderzetten van enige onderzoeksmaatregel tegen N.V. A.B. of met haar gelieerde bedrijven of individuen in een procedure voor een rechtbank in de Verenigde Staten, onder verbeurte van een dwangsom van 1.000.000 fr. (één miljoen frank) per vastgestelde overtreding van dit stakingsbevel en per dag dat een dergelijke overtreding zou worden begaan;
- verweersters te horen veroordelen tot de kosten van het geding.

2° Bij conclusie hebben R.A.I. en R.F. S.A. een tegeneis gesteld wegens tergend en roekeloos geding en elk een schadevergoeding gevorderd uit dien hoofde van 100.000 fr.

B. Feiten – voorwerp van de betwisting

3° N.V. A.B. maakt deel uit van de A.-Groep die op wereldvlak een belangrijk producent is van zetmeel en glucose en andere afgeleide producten. Verweersters oefenen soortgelijke activiteiten uit. N.V. A.B. heeft in november 1998

Laurent G., een Franse ex-werknemer van S.A. R.F. aangeworven, die in Europa voor de groep zou gaan werken.

Verweersters stellen dat de heer Laurent G. een confidentialiteitsovereenkomst met eerste verweerster ondertekende op 15 maart 1994. Deze overeenkomst omvatte volgens verweersters tevens een niet-concurrentiebeding voor een duur van twee jaar, aanvangende bij het vertrek van de heer Laurent G.

De heer Laurent G. verliet R.A. in september 1997 en keerde naar Frankrijk terug om daar de functie van adjunct-technisch directeur te vervullen bij S.A. R.F.

Na ontslag te hebben genomen bij S.A. R.F., is Laurent G. in november 1998 in dienst getreden bij N.V. A.B.

4° Na de aanwerving van de heer Laurent G. door N.V. A.B., hebben verweersters op 25 maart 1999 een procedure ingeleid voor de Rechtbank van eerste aanleg te Keokuk, Iowa in de Verenigde Staten tegen de heer Laurent G., tegen de voorzitter van de Raad van Bestuur van N.V. A., Carole P. en tegen de verschillende vennootschappen van de groep A., waaronder eiseres. Aan N.V. A. werd onder meer verweten bewust deelgenomen te hebben aan de contractbreuk van de heer Laurent G. en onrechtmatige gebruik te hebben gemaakt van handelsgeheimen.

5° In het raam van deze procedure hebben R.A.I. en R.F. S.A. een verzoek ingediend voor snelle bewijsgaring die alle partijen in het geding aldaar moest in staat stellen om op snelle manier de bewijzen te vergaren in overeenstemming met het gerechtelijk privaatrecht in Iowa. Op 15 juni 1999 heeft de rechtbank in Iowa het verzoek om versnelde bewijsgaring te organiseren ingewilligd, maar heeft deze bewijsgaring slechts toegestaan voor zaken die uitsluitend betrekking hebben op de bevoegdheid van de rechtbank. N.V. A. betwistte immers de bevoegdheid van de Amerikaanse rechter.

In het raam van de discovery-procedure werd door de Rechtbank in Iowa een «protective order» verleend, waarbij alle confidentiële informatie die als zodanig bestempeld wordt met de woorden «alleen voor de ogen van advocaten» strikt geheim zou gehouden worden door de advocaten van alle partijen en niet zou worden bezorgd aan de partijen zelf.

6° In het raam van de huidige procedure stelt A.B. N.V. dat de procedure in de Verenigde Staten tegen haar enkel gevoerd wordt om haar en de groep te schaden door hen vertrouwelijke informatie en bedrijfsgeheimen te ontlokken, hen op kosten te jagen en door de dagelijkse bedrijfsvoering te verlammen.

N.V. A.B. wijst immers op het feit dat tal van directie- en kaderleden en bestuurders van haar zich de jongste negen maanden gedwongen onledig hebben moeten houden met het verschaffen van confidentiële gegevens, waardoor de vervulling van hun normale taken ernstig in het gedrang is gekomen. Begin januari 2000 dienen opnieuw een aantal personen verhoren te ondergaan.

N.V. A.B. wijst erop dat haar rechtstreekse kosten reeds opgelopen zijn tot 21.000.000 fr. en daarbij nog de onrechtstreekse kosten komen tengevolge van het verplicht toezenden van bedrijfsgeheimen.

De stelling van N.V. A.B. is dat R.A.I. en R.F. S.A. misbruik van recht plegen door het voeren van voormelde procedure in de Verenigde Staten. Huidige eiseres wijst erop dat rechtmisbruik een fout is in de zin van art. 1382 BW. en dus een inbreuk uitmaakt op art. 93 W.H.P.

Voor haar *schade* verwijst eiseres naar het feit dat zij door deze procedure gedwongen is de meest vertrouwelijke informatie toe te zenden, verregaande vragenlijsten moet beantwoorden, de werknemers en aangestelden moet mobiliseren om als getuige op te treden.

N.V. A.B. is van oordeel dat verweersters misbruik maken door niet terzake doende vragen in de vragenlijsten op te nemen, waaronder vragen nopens zeer vertrouwelijke documenten, zoals het strategisch plan van de groep A.

C. Beoordeling in rechte

7° De vordering, zoals door N.V. A. geformuleerd, strekt er in werkelijkheid toe de discovery-procedure, zoals deze in de Verenigde Staten wordt gevoerd, lam te leggen. N.V. A. vordert immers, na vaststelling van rechtsmisbruik, de staking van elke verdere onderzoeksmaatregel.

Onderzoeksmaatregelen werden bevolen tegen twee Belgische vennootschappen (A.B. – A.G.S.) en twee Franse vennootschappen (A.F. SAS – A. SPI Europe), alle lid van de A.-groep.

N.V. A. heeft echter tot op heden steeds vrijwillig medegewerkt aan de procedure; A. stelt dat zij zich commercieel niet kan veroordelen het bevel tot onderzoek van de Amerikaanse rechtbank te negeren (er is geen gedwongen rogatoir onderzoek in België; België heeft trouwens het Verdrag waartoe de Verenigde Staten zijn toegetreden inzake de verkrijging van bewijs in het buitenland in burgerlijke en handelszaken, gesloten te Den Haag op 18 maart 1970 niet ondertekend noch bekrachtigd en de Verenigde Staten zijn geen partij bij het Verdrag van Den Haag betreffende de burgerlijke rechtsvordering gesloten op 1 maart 1954).

Volgens N.V. A.B. is de gevoerde procedure in de Verenigde Staten strijdig met de Belgische openbare orde en de rechten van de verdediging.

De *discovery*-procedure is in het Amerikaanse rechtssysteem een vrij algemeen toegepaste methode om op snelle wijze kennis nopens de relevante feiten in een proces te vergaren (zie betreffende deze procedure «P. Van Leynseele en M. Dal», «Pour un modèle Belge de la procédure de discovery», *J.T.*, 1997, 252 e.v., vooral nrs. 41 e.v.; C. Unikem Venema, *Law en equity in het Anglo-Amerikaans privaatrecht*, Kluwer, 1990, P. 16, nr. 64). Wat relevant is, blijkt zeer ruim te worden geïnterpreteerd. Om misbruiken te voorkomen is de procedure gereguleerd in diverse opzichten en geschiedt zij onder toezicht van de rechter die uiteindelijk bepaalt op wat dient te worden geantwoord of welke stukken dienen te worden overgelegd, na de diverse belangen te hebben afgewogen. De rechter beschikt terzake over een ruim appreciatierecht, zowel wat opportuniteit als de limieten van het onderzoek betreft. Ook de omstandigheid dat bepaalde stukken met vertrouwelijke gegevens door een «protective order» enkel voor advocaten ter inzage zijn, is een maatregel om alle belangen van partijen te vrijwaren en het recht op bewijsgaring met het recht op behoud van bedrijfsgeheimen te verzoenen.

Eiseres ziet in het voeren van de procedure door verweersters misbruik, aangezien volgens eiseres het werkelijke doel het onttrekken van bedrijfsgeheimen is.

Nergens echter wordt door eiseres aangevoerd dat het «protective order» geschonden zou zijn door de advocaten

van verweersters en aldus werkelijke geheime informatie in het bezit is gekomen van verwerende partijen.

8° Door de onderzoeken bij vonnis toe te staan en te bevelen is het bewijs geleverd dat de vraag tot onderzoek in de Amerikaanse rechtsorde rechtmatig was.

De rechtmatigheid van het onderzoek in de discovery-procedure is een beslissing genomen door een rechtscollège van een soevereine staat, welke handeling jurisdictionele immuniteit geniet. Het komt ons in beginsel niet toe te oordelen over procesrechtsmisbruik in een vreemde rechts-procedure. Door de vordering tot onderzoek toe te staan werd impliciet over de rechtmatigheid van de vordering geoordeeld binnen de Amerikaanse rechtsorde.

Wij hebben geen rechtsmacht om het rechtmatig karakter van deze procedurehandelingen te onderzoeken en maatregelen te bevelen met het oogmerk om deze procedure te schorsen. Zulks zou onvermijdelijk een inmenging inhouden in het rechtstelsel van een soevereine staat.

9° De afwezigheid van rechtsmacht steunt ook nog op andere motieven.

Zowel voor de toepasselijkheid van de Wet op de Handelspraktijken als wat betreft onze bevoegdheid op grond van art. 5.3. EVEX-Verdrag kan de plaats waar de schade is ingetreden relevant zijn.

De toepassing van de Wet op de Handelspraktijken kan worden aanvaard voor oneerlijke handelingen in het buitenland gesteld die schade aanrichten in België (zie H. Van Houtte, «De toepassing van de wet betreffende de handelspraktijken op transnationale gevallen van oneerlijke mededinging» in *Liber Amicorum, Paul De Vroede*, p. 1412, nr. 8).

Eiseres stelt dat wij rechtsmacht hebben tegenover S.A. R.F. overeenkomstig art. 5.3. EVEX-Verdrag en dientengevolge samenhang tegenover R.A.I.

Voor de beoordeling van de toepasselijkheid van de Wet op de Handelspraktijken moet het begrip «schade» eng worden geïnterpreteerd; enkel rechtstreeks op de Belgische markt geleden schade valt hieronder (zie H. Van Houtte, *o.c.*, p. 1413, nr. 9).

Voor de beoordeling in het licht van art. 5.3. EVEX-Verdrag kunnen zowel de plaats van de veroorzakende gebeurtenis als de plaats waar de schade is ingetreden, in aanmerking worden genomen (H.v.J., 30 november 1976, Bier t/ Mines de potasse D'Alsace, *Jur.*, 1976, 1735).

Met de plaats waar de schade is ingetreden wordt echter steeds de aanvankelijke schade bedoeld en niet de plaats waar de nasleep zichtbaar wordt of waar vermogensschade geleden wordt (H.v.J., 19 september 1995, A. Marinari t/ Lloyds Bank, *Jur.*, 1995/I, 2719).

De beweerde administratieve desorganisatie met het gevolg minder actief te kunnen zijn op de markt als gevolg van een procedure die tegen N.V. A.B. wordt gevoerd, is geen rechtstreeks geleden schade.

De financiële schade door hoge kosten van advocaten is evenmin rechtstreekse geleden schade in België.

Zowel in het raam van de beoordeling nopens de toepasselijkheid van de W.H.P. als in het raam van de beoordeling art. 5.3. EVEX, heeft de beweerde schade, die voor de beoordeling in aanmerking mag worden genomen, zich niet in België voorgedaan. Ook om die reden hebben wij geen rechtsmacht.

10° Wat betreft de tegeneis. Wij zijn van oordeel dat de vordering niet als tergend en roekeloos kan worden be-

schouwd, zodat de tegeneis desbetreffend als ongegrond dient te worden afgewezen.

...

NOOT – *De eenzijdige extraterritoriale toepassing van procedureregels – «Discovery»*

1. De aanleiding tot voorliggend geschil betreft de overstap van een zekere heer G. van S.A. R.F., een Frans filiaal van de groep R., producent op wereldvlak van zetmeel en glucose en andere afgeleide producten naar de concurrent N.V. A.B., behorende tot de groep A. Vanaf zijn indiensttreding bij de groep R. had deze heer G. eerst enkele jaren voor de Amerikaanse vennootschap R.A.I. gewerkt, waarmee hij beweerdelijk een confidentialiteitscontract dat ook een niet-concurrentiebeding bevatte, had gesloten. Na de overstap van G. naar de concurrent stelde de R. groep, meer bepaald de Amerikaanse en Franse vennootschappen, voor de rechtbank van de zetel van de Amerikaanse vennootschap te Iowa een rechtsvervolging in tegen onder meer N.V. A.B. wegens deelname aan andermans contractbreuk en het onrechtmatig gebruik van handelsgeheimen. In het raam van deze procedure heeft de rechtbank van Iowa overeenkomstig het aldaar geldende gerechtelijk privaatrecht een verzoek van de R.-groep om «*discovery*» ingewilligd. In het hier voorliggende geding betwist de N.V. A.B. de rechtmatigheid van deze «*discovery*» voor de voorzitter van de rechtbank van koophandel te Dendermonde, zitting houdende zoals in kort geding, en verzoekt hem de staking van deze «*discovery*» te bevelen.

2. *Discovery* behelst een fase in het Anglo-Amerikaans burgerrechtelijk of het strafrechtelijk proces waarin na het inleiden van het geding, maar nog vóór de «*trial*» – i.e. de mondelinge behandeling van de zaak ter zitting – alle feiten die relevant (kunnen) zijn als bewijs voor het aanhangig gemaakte geschil, wederzijds beschikbaar worden gemaakt aan de procespartijen. Dergelijk *discovery* heeft tot doel de procespartijen reeds vanaf het begin van de procedure een inzicht te laten verwerven in de sterkte of zwakte van het dossier van de tegenpartij. Minnelijke schikkingen zouden erdoor worden bevorderd en bijgevolg *trials* vermeden. Indien het toch nog tot een *trial* komt, zou deze door de *discovery* «*eerlijker*» worden gevoerd, omdat bewijsmateriaal dat anders niet ter ore van de procespartijen zou zijn gekomen, tijdig opduikt. (Conway, S.C., «*Getuigenbewijs in Amerikaanse procedures*», *Advocatenblad* 1989, 218). Een zodanig formeel onderzoek van de feiten zou er ook toe leiden dat al hetgeen dat niet (meer) wordt betwist, uit de debatten kan worden geweerd, zodat enkel nog de elementen die het werkelijke voorwerp van het geschil vormen, nauwkeurig kunnen worden omschreven (Van Leynseele, P. en Dal, M., «*Pour un modèle belge de la procédure de discovery?*», *J.T.* 1997, 228). Dit *discovery*-concept kadert in de algemene visie die het *common law* heeft op het proces. De bewijsgaring wordt er in grote mate door de procespartijen gestuurd en geleid («*party control*»). Ook de scheiding tussen de *pretrial* fase en de *trial* zelf draagt bij tot de grotere lijdelijkheid van de *common law*-rechter in vergelijking met de *civil law*-rechter (zie *infra* 4; Kremer, M. en Rehbock, E., «*Discovery en andere wegen van (ge)lijdelijkheid*», *AA* 1998, 448).

3.1. Van alle *common law*-landen kent het Amerikaanse procesrecht de ruimst mogelijke toepassing van *pretrial*

discovery. De burgerrechtelijke *discovery* wordt er sinds 1938 voor federale rechtszaken geregeld in de *Federal Rules of Civil Procedure* (hierna: FRCP). De statelijke rechtbanken kennen gelijksoortige proceduregels. Voor alle duidelijkheid zal in deze bijdrage enkel naar de FRCP worden verwezen.

3.2. Naar Amerikaans recht is rechterlijke tussenkomst bij bewijsgaring enkel vereist indien de procespartijen geen akkoord hebben bereikt omtrent (de omvang van) de *discovery*, of indien een van de partijen dit akkoord niet naleeft en de andere door de indiening van een «*motion to compel*» dit afdwingt, of indien de partij van wie om *discovery* wordt verzocht, bezwaren heeft tegen de openbaarmaking van bepaalde informatie (Born, G.B. en Westin, D., *International Civil Litigation in United States Courts. Commentary and Materials*, Deventer, Kluwer, 1992, 348-349).

3.3. *Discovery* kan worden verkregen «*regarding any matter, not privileged, which is relevant to the subject matter involved in the pending action*», waarbij de term «*relevant*» in de Amerikaanse rechtspraktijk traditioneel een ruime invulling krijgt. Zelfs indien de verzochte informatie niet zou kunnen worden aanvaard als bewijs op de *trial*, kan *discovery* worden bevolen voor zover deze informatie redelijkerwijze zal leiden tot het bekomen van toelaatbaar bewijs (*Rule 26, (b), (1), FRCP*).

3.4.1. Onder de verschillende mogelijke Amerikaanse *civil discovery*-methoden worden de volgende, zoals ook *in casu*, het meest en veelal in combinatie, gebruikt: getuigenverhoren onder ede, waarbij zonder aanwezigheid van de rechter (de advocaat van) een procespartij, hetzij mondelinge vragen stelt aan de andere partij of diens getuigen, hetzij genoemde personen laat antwoorden op eerder opgestelde vragen, waarvan een stenograaf van de rechtbank een woordelijk afschrift maakt. («*depositions upon oral examination or written questions*»; *Rule 27 tot en met 32 FRCP*); geschreven vragen die de andere partij schriftelijk, onder ede, moet beantwoorden («*written interrogatories*»; *Rule 33 FRCP*); het toezenden van documenten (of andere zaken) die in het bezit, onder bewaring of controle van de tegenpartij of een derde zijn («*production of documents (and things)*»; *Rule 34 FRCP*). Hierbij is identificatie van elk individueel document niet vereist; aanduiding van categorieën van documenten volstaat. Veel minder wordt om de toepassing gevraagd van de andere vormen van *pretrial discovery*, zoals het verzoek om een partij of een persoon over wie deze partij de wettelijke macht heeft, aan een fysiek of mentaal onderzoek te onderwerpen («*physical and mental examination of persons*»; *Rule 35 FRCP*) en het verzoek van de ene partij aan de ander om bepaalde cruciale feiten in de zaak te bevestigen of te ontkennen («*requests for admission*»; *Rule 36 FRCP*).

3.4.2. Omdat *discovery* ruim en vaag kan zijn, kan het echter ook negatieve gevolgen inhouden voor de persoon of de vennootschap van wie om *discovery* wordt verzocht. Niet enkel lopen de kosten dikwijls hoog op; deze procedure is vaak ook tijdrovend. Bovendien kan een overdreven of onnodig gebruik van deze onderzoeksmaatregel leiden tot een verregaande, en zelfs ongehoorde, inmenging in de persoonlijke levenssfeer of in zakengeheimen (Bergkamp, L. en Hunter, L., «*Product Liability Litigation in the US and Europe: Diverging Procedure and Damage Awards*», *MJ* 1996, 406). Deze nadelen in acht genomen en gelet op de groeiende kritiek in Amerika zelf op het mogelijk buitensporig gebruik of misbruik van de *discovery*-procedure

(Born, G.B. en Westin, D., *o.c.*, 348) hebben de rechtbanken stilaan een ruime bevoegdheid verkregen om hetzij ambtshalve, hetzij op verzoek van een procespartij, de frequentie of de omvang van de verzochte *discovery* te beperken. Hierbij wordt niet enkel een redelijkheidstoets gehanteerd; er vindt eveneens een afweging plaats tussen de mogelijke nadelen en voordelen van de gevraagde onderzoeksmaatregel (*Rule* 26, (b), (2), FRCP). Daarnaast wordt op verzoek van een procespartij zonder meer bescherming verleend tegen de openbaarmaking van vertrouwelijke («*privileged*») informatie (*Rule* 26 (b), (5), FRCP); bijv. advocaat-cliënt-relatie). Voorts kan de rechtbank eveneens op verzoek onder bepaalde omstandigheden een «*protective order*», zoals *in casu*, uitvaardigen, waarin onder meer kan worden bevolen dat de verzochte *discovery* niet of slechts onder bepaalde voorwaarden mag plaatsvinden of wordt beperkt tot bepaalde materies. Openbaarmaking van bedrijfsgeheimen kan hierbij ook worden verboden of slechts op bepaalde wijze worden verleend, zoals *in casu* openbaarmaking enkel aan de advocaten, niet aan de partijen zelf (*Rule* 26, (c), FRCP).

4. In *civil law* bestaat *discovery* als zodanig niet. Ondanks grote verschillen onder de *civil law*-landen, zijn de rechtbanken, en niet de procespartijen, in eerste instantie verantwoordelijk voor het bewijsgaringproces. Veelal worden enkel een aantal hoorzittingen georganiseerd waarop het bewijs wordt ontvangen dat dan bij het gerechtsdossier wordt gevoegd tot de eventuele finale fase van analyse en beslissing. In het beste geval zal de rechtbank, indien niet ambtshalve, op verzoek van een procespartij een getuige ondervragen of bevelen dat een specifiek document in het bezit van de tegenpartij of een derde wordt overgelegd, indien de «relevantie» ervan bewezen is (bijv. in België: art. 871 en 877 Ger.W.; zie Van Leynseele, P. en Dal, M., *l.c.*, 226-228). «Relevantie» wordt hier veel enger geïnterpreteerd dan onder *common law* (Bergkamp, L. en Hunter, L., *l.c.*, 406-407). «*Fishing expeditions*», in de zin van algemene, onbepaalde, indirecte verzoeken om informatie die kunnen leiden tot bewijsstukken (Stessens, G., *De nationale en internationale bestrijding van het witwassen: onderzoek naar een meer effectieve bestrijding van de profijtgerichte criminaliteit*, Antwerpen, Intersentia, 1997, 496) worden onder *civil law* dan ook resoluut verworpen (Born, G.B. en Westin, D., *o.c.*, 349-350). Nochtans bepleit sommige *civil law*-rechtsleer de invoering van een al dan niet aangepast *discovery*-model (zie voor België: Van Leynseele, P. en Dal, M., *l.c.*, 231-232 en voor Nederland: Van den Reek, Smit en Van der Nat-Verhage, aangehaald door Kremer, M. en Rehbock, E., *l.c.*, 450-451). Ook de zonder gevolg gebleven Ontwerprichtlijn, uitgewerkt door de Commissie Storme in het raam van een harmonisatiepoging van het nationale procesrecht van de Europese landen, bevatte een voorstel over de *discovery* (art.4.1.1.; X., *Rapprochement du Droit Judiciaire de l'Union européenne/ Approximation of Judiciary Law in the European Union*, Storme, M. (red.), Dordrecht, Kluwer, 1994, 225p).

5.1. Indien, zoals *in casu*, een Amerikaanse rechtbank om *discovery* wordt verzocht van bewijs dat zich in het buitenland bevindt, dan worden in de praktijk veelal de Amerikaanse *discovery*-regels unilateraal extraterritoriaal toegepast. Niet alleen zijn de Amerikaanse rechtbanken met deze procedureregels (o.a. FRCP) vertrouwd en wordt hierin de extraterritoriale toepassing ervan uitdrukkelijk

bepaald, maar verschillende nadelen lijken te zijn verbonden aan de andere traditionele methode tot het verkrijgen van bewijs in het buitenland, namelijk de rogatoire commissie. De rogatoire commissie is het gewoonterechtelijk, of zelfs verdragsrechtelijk (zie *infra* 5.5.) verzoek van een rechtbank van een Staat waarin de vordering hangende is, om rechtsbijstand bij het verrichten van gerechtelijke handelingen, in dit geval bij de bewijislevering, door een rechtbank van de aangezochte Staat, namelijk waarin zich het verzochte bewijs bevindt. Een dergelijke methode werkt niet enkel vertragend (o.m. veelal verplichte toezending aan de ministeriële departementen). Het is bovendien niet zeker of de aangezochte vreemde overheid wel zal meewerken aan de gevraagde bewijsgaring, omdat deze in principe niet verplicht is (volledig) gevolg te geven aan een dergelijke rogatoire commissie, tenzij een bijzonder verdrag dit zou vereisen (dit verdragsrechtelijk aspect moet echter worden genuanceerd; zie *infra* 5.5.). Zoals reeds vermeld, staan vele landen vijandig tegenover de ruime Amerikaanse *pretrial discovery* en wensen ze enkel verzoeken uit te voeren die betrekking hebben op welomschreven bewijsmateriaal dat als bewijs zal worden gebruikt op de *trial*. Bovendien kan medewerking worden geweigerd om redenen die verband houden met het beleid en de belangen van de aangezochte vreemde Staat (zoals aangaande het opheffen van het bankgeheim e.d.; zie *infra* 5.3) (Born, G.B. en Westin, D., *o.c.*, 345, 351, 406-407). Tot slot ligt ook de aard van de verleende rechtshulp volledig in handen van de aangezochte vreemde Staat; zijn procesrecht zal immers in beginsel worden toegepast.

5.2. De Amerikaanse rechtspraak poogt de toemeting van extraterritoriale «executiejurisdictie», namelijk het recht om onderzoeksmaatregelen ten uitvoer te brengen, op het vlak van het internationaal publiekrecht in eerste instantie als volgt te verantwoorden. Een verzoek om extraterritoriale *discovery* kan enkel worden toegekend indien de Amerikaanse rechtbank «*in personam*» rechtsmacht heeft over de niet vrijwillig meewerkende procespartij of derde van wie om *discovery* wordt verzocht. Zoniet wordt rechtsbijstand via rogatoire commissie, of minstens instemming (overeenstemming met het procesrecht) van de betrokken vreemde Staat vereist (Born, G.B. en Westin, D., *o.c.*, 351 e.v.). Dat hiermee niet alle mogelijke soevereiniteitsconflicten zijn opgelost, blijkt allereerst uit de nog steeds ruime opnemings van internationale rechtsmacht door de Amerikaanse rechtbanken, ondanks het feit dat het *Supreme Court* reeds een aantal exorbitante rechtsmachtgronden heeft opgeheven (zoals de *quasi-in-rem jurisdiction* en de rechtsmacht op grond van de tijdelijke aanwezigheid van de verweerder op het grondgebied van het forum). Volgens de eminente Amerikaanse rechtsgeleerde F.K. Juenger («*American Jurisdiction: A Story of Comparative Neglect*», *Colorado L. Rev.* 1993, (1) en 17); «*Judicial Jurisdiction in the United States and in the European Communities: A Comparison*», *Michigan L. Rev.* 1984, (1195), 1203), is het «minimum contacts»-vereiste, vooropgesteld door het *Supreme Court* in de zaak *International Shoe Company v. Washington* (326 U.S. 310 (1945)) en in latere zaken gepreciseerd, nog steeds te vaag om richtlijngevend te zijn in grensgevallen en hanteert het Amerikaanse Hooggerechtshof nog steeds een territorialistisch dogma dat niet beantwoordt aan substantiële waarden en de eisen van een procedureel beleid.

5.3. Dat enkel dit rechtsmachtvereiste internationaalpubliekrechtelijk niet altijd volstaat, kan voorts worden aangetoond door het uitdrukkelijk bestempelen van extraterritoriale *discovery* als een schending van de soevereiniteit en de territoriale integriteit van de betrokken vreemde regeringen via diplomatieke protesten aan het adres van de Amerikaanse regering. Omdat dergelijke protesten de Amerikaanse rechtbanken maar zelden overtuigden deze onderzoeksmaatregel op te geven, hebben een aantal vreemde landen «*blocking statutes*» uitgevaardigd. Deze wetten verbieden, vaak op straffe van sanctie, te gehoorzamen aan vreemde *discovery*-bevelen en betreffen meestal specifieke economische, commerciële, financiële, industriële of technische informatie (Born, G.B. en Westin, D., o.c., 367 e.v.).

5.4. Het *Supreme Court* alsook een aantal lagere federale rechtbanken meenden evenwel dat Amerika niet ongevoelig kon blijven voor deze vreemde vijandige reacties ten aanzien van extraterritoriale *discovery* en dit niet enkel wanneer een vreemde *blocking statute* in het geding was (*Société Internationale pour participations industrielles et commerciales v. Rogers* (357 U.S. 197 (1958))). In de zaak *United States v. First National City Bank* (396 F.2d 897 (2d Cir. 1968), geciteerd door Born, G.B. en Westin, D., o.c., 385 e.v.) lijkt het *Court of Appeals for the Second Circuit (New York)* de Amerikaanse rechtbank bij de beslissing al dan niet extraterritoriale *discovery* op te leggen een aantal factoren af te wegen, waaronder ook een belangenafweging tussen de Amerikaanse Staat en de betrokken vreemde Staat, en dit zodra deze vreemde Staat Amerikaanse *discovery*-praktijken afkeurt, dus *de facto* (bijna) altijd. Nochtans bestaat in de Amerikaanse rechtspraak wel wat kritiek op een dergelijke belangenafweging. Sommigen zijn van oordeel dat de Amerikaanse rechtbanken slecht uitgerust zijn om concurrerende nationale belangen tegen elkaar af te wegen en dat dit eerder een politieke taak is. Anderen menen dat de Amerikaanse rechters sowieso geneigd zullen zijn de Amerikaanse belangen te laten prevaleren (Born, G.B. en Westin, D., o.c., 389-390). Op grond van laatstgenoemde zaak en de toepassingen ervan door een aantal lagere rechtbanken werd de extraterritoriale *discovery* nadien door het *American Law Institute* (hierna: ALI) verstrengd in *Section 442* van de huidige derde *Restatement of the Law, the Foreign Relations Law of the United States* (St. Paul, Minn., 1987-, Volume I, 348). Extraterritoriale *discovery* zou voortaan een rechterlijk bevel, en niet enkel een verzoek van een procespartij, vereisen en enkel worden verkregen indien de verzochte informatie noodzakelijk, onmiddellijk relevant en wezenlijk voor de vordering is. Bij de beslissing al dan niet extraterritoriale *discovery* te bevelen, moet de Amerikaanse rechter evenwel nog steeds de bekritiseerde belangenafweging tussen de betrokken staten doorvoeren. Toch dienen ook andere factoren hierbij in acht te worden genomen, zoals de noodzaak van deze onderzoeksmaatregel voor de beslechting van het geschil, de mate van specificiteit van het *discovery*-verzoek, de omstandigheid of de verzochte informatie oorspronkelijk afkomstig is uit Amerika en de beschikbaarheid van alternatieve middelen van bewijsgaring. Hoewel de publicaties van het ALI geen «rechtsnormen» zijn, kennen zij wel een groot gezag. Thans kent ook *Section 442* enige navolging in de Amerikaanse rechtspraak (Born, G.B. en Westin, D., o.c., 392 e.v.). Dat een in

concreto, case-by-case analyse van de respectieve belangen van de betrokken vreemde en Amerikaanse Staat ook deels is ingegeven door «*international comity*» (internationale hofelijkheid) en de internationale relaties tussen soevereine staten, werd bevestigd in de zaak *Société Nationale Industrielle Aerospatiale v. United States District Court* (482 U.S. 522 (1987)). In deze zaak wees het *Supreme Court* eveneens op het feit dat vreemde procespartijen in het bijzonder moeten worden beschermd tegen (het gevaar van) misbruik van de *discovery*-procedure. Streng preventief rechterlijk toezicht op deze procedure zou dan ook zijn vereist en bezwaren van vreemde procespartijen hieromtrent zouden bijzondere aandacht moeten verdienen.

5.5. De *Aerospatiale* zaak toont ook aan dat een harmonisatie van nationale procedureregels inzake bewijsgaring via verdragen niet altijd een genoegzame oplossing biedt voor de mogelijke conflicten tussen de liberale Amerikaanse *discovery*-praktijken en de meer beperkte toegelaten bewijsgaringmethoden in de andere *common law*- en de *civil law*-landen. In deze zaak moest het *Supreme Court* oordelen of extraterritoriale *discovery* enkel nog kan geschieden volgens de procedureregels van het door Amerika ondertekende Haags Bewijsverdrag van 18 maart 1970 (Verdrag inzake de verkrijging van bewijs in het buitenland in burgerlijke en handelszaken, zie Erauw, J., *Bronnen van internationaal privaatrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1997, 728), wanneer het verzochte bewijsmateriaal zich in een andere verdragsstaat bevindt, en dus niet meer unilateraal volgens de FRCP kon worden opgelegd. Op basis van het taalgebruik en de geschiedenis van voornoemd Haags Bewijsverdrag kwam het *Supreme Court* tot het besluit dat de regels van dit verdrag enkel optionele procedureregels inhielden die bewijsgaring in het buitenland zouden vergemakkelijken. Van zodra de Amerikaanse federale rechtbank *in personam* rechtsmacht heeft over de persoon van wie om *discovery* wordt gevraagd, mag deze rechtbank volgens het *Supreme Court* nog steeds, als gevolg van deze rechtsmacht, unilateraal op grond van de FRCP extraterritoriale *discovery* opleggen.

Enerzijds moet deze uitspraak wellicht worden gezien in het licht van de bijzonderheden van het Haags Bewijsverdrag van 1970. De meeste landen die partij zijn bij dit verdrag, hebben het door art. 23 voorziene voorbehoud gemaakt tegen het uitvoeren van rogatoire commissies die betrekking hebben op «*pretrial discovery of documents*». Evenwel blijken verschillende lidstaten dergelijke voorbehouden (nadien) te hebben genuanceerd in de zin dat rogatoire commissies enkel niet zouden worden uitgevoerd indien de gevraagde documenten niet specifiek geïdentificeerd zijn of indien het *discovery*-verzoek niet vooraf door de verzoekende rechtbank op zijn relevantie werd onderzocht (Born, G.B. en Westin, D., o.c., 415-416).

Anderzijds merken Born en Westin (o.c., 432) op dat in de *Aerospatiale* zaak enkel uitspraak werd gedaan over het verkrijgen van bewijs «*vanuit*» («*from*») een vreemde verdragsstaat; dit geschiedt wanneer de vreemde documenten naar Amerika worden verzonden of de verhoren van vreemde getuigen in Amerika plaatsvinden. Of het *Supreme Court* tot dezelfde bevinding zou zijn gekomen indien de *discovery* werkelijk moest geschieden «*in*» een vreemde verdragsstaat, staat niet vast.

6.1. M.i. heeft de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Dendermonde in de thans voorliggende zaak

een internationaal publiekrechtelijk juiste beslissing geveld (zie voor een bespreking van dit vonnis eveneens Wautelet, P., «Discovery en W.H.P.», *T.B.H.* 2000, 244-247). De voorzitter stelt impliciet dat de rechtmatigheid of het misbruik van de (extraterritoriale) *discovery* moet worden beoordeeld door de rechtbank waar om deze proceduremaatregel werd verzocht in het raam van een aldaar aanhangig gemaakt geschil, namelijk *in casu* de rechtbank te Iowa. Terecht is hij van oordeel dat, ongeacht of hij uiteindelijk de eis in kwestie (staking van het *discovery*-bevel) al dan niet zou toekennen, hij hiermee niettemin uitspraak zou doen over procesmisbruik in de (nog lopende) Amerikaanse procedure, wat onvermijdelijk de soevereiniteit en meer bepaald de jurisdictionele immuniteit van de Amerikaanse Staat zou schenden.

De omstandigheid dat bepaalde vreemde bewijsgaring-regels of -methoden niet gebruikelijk zijn noch voorkomen in het Belgische recht, verleent een Belgische rechtbank nog niet het recht, of liever rechtsmacht, om de rechtmatigheid ervan te beoordelen wanneer deze worden toegepast in een procedure die hangende is in die vreemde Staat, niet enkel indien het een Belgische verweerder betreft, maar zelfs niet indien bovendien het verzochte bewijsmateriaal zich in België bevindt. Bezwaren van een (vreemde) procespartij, of zelfs van een (vreemde) overheid, tegen proceduremaatregelen, zoals extraterritoriale *discovery*, moeten m.i. worden gericht aan de rechtbank waarbij het geschil volgens zijn (internationaal) procesrecht rechtmatig werd ingeleid en die deze maatregelen volgens dat recht kan opleggen of reeds heeft opgelegd.

Indien de Amerikaanse rechtbank *in casu* echter de methode van de rogatoire commissie had aangewend, dan zou de bevoegde aangezochte Belgische rechtbank wel kunnen weigeren deze uit te voeren, bijvoorbeeld omdat de verzochte *discovery* strijdig is met de Belgische openbare orde en de rechten van verdediging, zoals eiseres beweert (zie *supra* 5.1.). Voor deze methode bestaat in ieder geval geen verdragsrechtelijke basis, omdat, zoals het vonnis terecht opmerkt, België geen partij is bij het in Amerika ter zake enig geldende Haags Bewijsverdrag van 1970. Bovendien is hierboven gebleken dat zelfs een dergelijk verdragsrecht niet altijd heilzaam is. Indien België zou overwegen het Haags Bewijsverdrag van 1970 te ondertekenen, zou het waarschijnlijk ook de reserve van art. 23 maken (Van Hecke, G. en Lenaerts, K., *Internationaal privaatrecht*, Gent, Story-Scientia, 1989, p.381, nr.838). Dan nog zou de Amerikaanse rechtbank, gelet op de *Aerospatiale*-beslissing, niet enkel dit voorbehoud, maar zelfs het hele Haags Bewijsverdrag kunnen omzeilen en rechtstreeks extraterritoriale *discovery* kunnen opleggen (zie *supra* 5.5.).

6.2.1. Of de Amerikaanse rechtbank *in casu* bij het verlenen van het *discovery*-bevel ook zo nauwlettend de principes van het internationaal publiekrecht in acht heeft genomen, is een andere zaak. Omdat de A.-groep de internationale rechtsmacht van deze rechtbank betwistte, werd aan de R.-groep «*jurisdictional discovery*» verleend. Een dergelijke in de Amerikaanse rechtspraak ingeburgerde *discovery*, weliswaar beperkt ter vaststelling van de internationale rechtsmacht over de vreemde verweerder (Born, G.B. en Westin, D., *o.c.*, 354-355), is echter onlogisch en zelfs ironisch, omdat in principe immers in eerste instantie *in personam* rechtsmacht over de persoon van wie om

discovery wordt verzocht als essentiële voorwaarde wordt genoemd voor het verlenen van een extraterritoriaal *discovery*-bevel (zie *supra* 5.2.). Bovendien is ook gebleken dat de Amerikaanse rechtbanken nog steeds (te) ruim rechtsmacht opnemen (zie *supra* 5.2.). Door bijna de hele A.-groep voor de Amerikaanse rechter te dagen, terwijl m.i., zoals althans uit dit vonnis blijkt, enkel N.V. A.B. zich te verweren heeft, is het goed mogelijk dat de rechtbank van Iowa de eventuele handelsactiviteiten van de A.-groep in haar geheel op het Amerikaanse grondgebied, meer bepaald in de Staat Iowa, als voldoende «*minimum contacts*» met de Amerikaanse Staat beschouwt. *Forum shopping* door de R.-groep is niet uitgesloten, waardoor zij handig gebruik kan maken van de Amerikaanse (extraterritoriale) *discovery*-praktijken.

6.2.2. Voorts kan men zich afvragen of extraterritoriale *discovery* op zichzelf wel voldoet aan de vereisten van het internationaal publiekrecht. Een van de algemeen aanvaarde principes van het internationaal publiekrecht is de principiële territoriale gebondenheid en exclusiviteit van de uitoefening van de staatssoevereiniteit. Buiten zijn grondgebied kan een Staat in beginsel geen soevereiniteitsrechten uitoefenen, geen overheidsdaden stellen, tenzij de vreemde Staat ermee instemt (Heyvaert, A., *Belgisch Internationaal Privaatrecht, een Inleiding*, Gent, Mys & Breesch, 1999, p. 3, nr. 7).

Indien in het concrete geval een vreemde *blocking statute* in het geding is, en meer bepaald inzake bankgeheim, is G. Stessens (*o.c.*, 482 e.v.) van mening dat de verplichte overlegging van vreemde documenten die volgens dat vreemde recht onder een geheimhoudingsplicht vallen, zelfs volkenrechtelijk ontoelaatbaar is. Enkel de Staat waarin zich de verzochte informatie bevindt, mag volgens hem oordelen over de openbaarmaking ervan. Enig andere Staat ontbreekt executiejurisdictie over het *discovery*-bevel.

Maar ook zonder een dergelijke *blocking statutes* vereist het internationaal publiekrecht m.i. de inachtneming van de nationale procedureregels van de Staat waarin het verzochte bewijsmateriaal zich bevindt, alsook van de aldaar geldende beperkingen, tenzij deze Staat instemt met het voeren van vreemde bewijsgaringmethoden op zijn grondgebied. In de weliswaar door de Amerikaanse rechtspraak doorgevoerde belangenafweging tussen de betrokken Staten (zie *supra* 5.4.) wordt dit internationaal publiekrechtelijk aspect m.i. echter uit het oog verloren. Bovendien beoogt de ruime bevoegdheid van de Amerikaanse rechter om misbruiken van *discovery* te voorkomen (zie *supra* 3.4.2.) veeleer de bescherming van de, al of niet vreemde, procespartij van wie om *discovery* wordt verzocht en niet of zelden (rechtstreeks) de eerbied voor de soevereiniteit van de eventueel betrokken vreemde Staat.

In casu lijkt het erop dat verschillende getuigenverhoren in België hebben plaatsgevonden of nog moeten plaatsvinden. Van zodra deze niet (meer) vrijwillig geschieden, zouden deze m.i. moeten worden gevoerd door een Belgische rechtbank volgens het Belgisch gerechtelijk recht. Indien de Amerikaanse rechtbank nalaat zich hiernaar te schikken, wordt m.i. de Belgische soevereiniteit geschonden. Maar door hiertegen in dit stadium – de procedure is nog hangende voor de Amerikaanse rechtbank – vergeldend op te treden met het verlenen van een stakingsbevel tegen de *discovery*, lost de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel dit soevereiniteitsconflict niet op. In eerste instantie is het verlenen van een dergelijk stakingsbevel bedenkelijk vanuit internationaalpubliekrechtelijk oogpunt, omdat, ook

al vormt dit stakingsbevel een reactie op de, evenzeer in hetzelfde opzicht bedenkelijke, Amerikaanse bewijsgaring-methode, hierdoor een Belgische rechter zich niettemin moeit met een nog hangende buitenlandse procedure. Bovendien, zelfs indien *in casu* een dergelijk stakingsbevel zou zijn verleend, zou de effectiviteit ervan niet zijn gewaarborgd, aangezien de Amerikaanse rechtbank dit bevel gewoonweg naast zich kan neerleggen. Voor de Belgische rechter bestaat er slechts één effectief en rechtmatig middel ter afstraffing van in België gevoerde Amerikaanse *discovery*-praktijken, namelijk weigering van het verlenen van een in België gevraagde uitvoerbaarverklaring van het Amerikaanse vonnis (op grond van art. 570 Ger.W.).

7. Omdat m.i. *in casu*, gelet op het voorgaande, de Belgische rechtbank in ieder geval geen rechtsmacht heeft om over de vordering uitspraak te doen, had de voorzitter dan ook niet moeten antwoorden op de andere aangevoerde rechtsmachtgronden. Hierbij worden nochtans kort twee opmerkingen geformuleerd.

7.1. Allereerst zou enkel het EEX-verdrag, en niet het in het vonnis vermelde EVEX-verdrag, een eventuele rechtsmachtgrond hebben kunnen opleveren, omdat de *in casu* relevante betrokken landen, namelijk België en Frankrijk, geen EVA-landen zijn.

7.2. Vervolgens geeft het vonnis wegens de volgende bewoordingen («... (I)n het raam van de beoordeling nopens de toepasselijkheid van de W.H.P., ... heeft de beweerd schade, die voor de beoordeling in aanmerking mag worden genomen, zich niet in België voorgedaan. Ook om die reden hebben wij geen rechtsmacht.») de onterechte indruk het opnemen van rechtsmacht afhankelijk te maken van de toepassing van de W.H.P. Het probleem van de toepassing van het conflictenrecht, ook wanneer er sprake is van voorrangsregels, rijst pas nadat de vraag naar de rechtsmacht positief werd beantwoord (zie hierover Meeusen, J., «De toepassing van de Wet Handelspraktijken op grensoverschrijdende geschillen», nog te verschijnen in *Jaarboek Handelspraktijken & Mededinging* 1999).

Marie Neut
Assistente Universiteit Antwerpen (UIA)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

BESLAGRECHTER – 22 JUNI 2000

Rechter: de h. Franck

Advocaten: mrs. Van der Hofstadt en Janssens

Beslag en executie – Beslag onder derden – Beslag in eigen handen – Gevolgen

Een schuldenaar kan een tegen hem gevoerde uitvoeringsprocedure niet lamleggen door middel van een bewarend beslag onder derden in eigen handen.

N.V. H. t/ B.V.B.A. J.

Overwegende dat de vordering van eisende partij, de N.V. H., ertoe strekt te zeggen voor recht dat binnen 48 uur na de

uitgesproken beschikking, het uitvoerend beslag op roerend goed gelegd op 7 maart 2000, op verzoek van verwerende partij, de B.V.B.A. J., ten laste van eisende partij, zal moeten opgeheven worden, bij gebreke waaraan deze beschikking zal gelden als automatische opheffing van dit beslag, en aan verwerende partij te verklaren dat al wat gedaan zou worden in weerwil van huidig verzet nietig zal zijn en aanleiding zal geven tot schadevergoeding, en verwerende partij te veroordelen tot de kosten van het geding, met inbegrip van de rechtsplegingsvergoeding;

Overwegende dat uit de door partijen overgelegde stukken blijkt dat verwerende partij op 6 januari 2000 aan eisende partij het arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen van 15 maart 1999 betekende met bevel tot betaling van in hoofdsom 155.243 fr., te verhogen met intresten en kosten, waarna bij proces-verbaal van 7 maart 2000 ten laste van eisende partij werd overgegaan tot een uitvoerend beslag op roerende goederen;

Overwegende dat daarnaast door eisende partij, krachtens een vonnis bij verstek gewezen door de twintigste kamer van de rechtbank van koophandel te Antwerpen van 10 maart 1997 en een vonnis op verzet gewezen door de twaalfde kamer van dezelfde rechtbank van 6 januari 1999, bij proces-verbaal van 28 december 1999 bij haarzelf bewarend beslag werd gelegd ten laste van verwerende partij voor in hoofdsom 84.547 fr., met aanzegging van voormeld bewarend beslag van verwerende partij bij exploit van 30 december 1999;

Overwegende dat verwerende partij ondertussen bij verzoekschrift van 8 maart 2000 tegen het vonnis van 6 januari 1999 hoger beroep heeft ingesteld en dat de zaak voor pleidooien is vastgesteld op de zitting van 15 januari 2001;

Overwegende dat de vaststelling dat eisende partij conform art. 1414 Ger. W. ten laste van verwerende partij krachtens het vonnis van de rechtbank van koophandel voormeld bewarend beslag onder derden in eigen handen heeft gelegd, niet meebrengt dat verwerende partij haar uitwinning ten laste van eisende partij krachtens het arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen van 15 augustus 1999 dient stop te zetten totdat over het door verwerende partij ingestelde hoger beroep tegen het vonnis van de rechtbank van koophandel voormeld haar beslag heeft gehad;

Overwegende immers dat eisende partij allereerst ten onrechte beweert dat zij, door betaling aan verwerende partij van het door haar aan verwerende partij verschuldigde bedrag, verminderd met het ten laste van verwerende partij in eigen handen in beslag genomen bedrag, zich gekwetten heeft van de veroordeling tegen eisende partij uitgesproken door het Hof van Beroep;

Overwegende dat eisende partij, door zo te handelen aan schuldvergelijking doet, zonder dat klaarblijkelijk aan een essentieel vereiste om de figuur van de compensatie toe te passen, namelijk dat het over schulden gaat die beide vaststaan en opeisbaar zijn (art. 1291 B.W.) voldaan werd, aangezien de schuldvordering van eisende partij op verwerende partij, in tegenstelling met de schuldvordering van verwerende partij op eisende partij, nog in hoger beroep betwist wordt;

Overwegende dat eisende partij even ten onrechte aanvoert dat het in eigen handen gelegde bewarend beslag onder derden het haar conform art. 1415 Ger. W. onmogelijk maakt haar schuld tegenover verwerende partij volledig te kwijten;

Overwegende immers dat een dergelijk bewarend beslag onder derden in eigen handen nooit een regelmatige ten laste van eisende partij door verwerende partij ingestelde gerechtelijke uitwinning kan stopzetten, temeer daar voormelde beslagen een verschillend voorwerp hebben: het uitvoerend beslag werd gelegd op roerende goederen, terwijl het door eisende partij gelegde bewarend beslag onder derden betrekking heeft op een in hoger beroep nog betwiste schuldvordering van eisende partij op verwerende partij.

NOOT – Zie en vergelijk: *A.P.R.*, tw. *Beslag*, 347-348, nr. 677; E. Dirix, «Gerechtelijke compensatie en beslag in eigen hand», *Liber amicorum E. Krings*, Brussel, 1991, 105-113.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

24e KAMER – 8 SEPTEMBER 2000

Voorzitter: de h. Vanwinsen

Advocaten: mrs. Evens, Ronse, Koninckx loco Lepaffe, Siffert loco 't Kint en De Soete loco Marnef

Aanneming – Onderaanneming – Rechtstreekse vordering – Faillissement van de hoofdaannemer – Bevoegdheid van de curator

Na het faillissement van de hoofdaannemer kan de onderaannemer de rechtstreekse vordering niet meer instellen en is enkel de curator nog bevoegd om de schuldvordering ten laste van de bouwheer te innen.

N.V. E. t/ Vlaams Gewest

Het faillissement van de N.V. D. (hoofdaannemer) dateert van 27 november 1995 en de rechtstreekse vorderingen van eerste en tweede eiseressen dateren van 29 november 1995 en 6 november 1996;

De rechtbank maakt de beschouwing van L. Simont (*R.C.J.B.*, 1964, noot onder Luik 21 februari 1964) tot de hare en is ook van oordeel dat de schuldeiser de rechtstreekse vordering dient in te stellen vóór enige samenloop zoals ontstaan bij faillissement.

Zoals uiteengezet in de studie van E. Dirix («Onderaanneming» in *T. Aann.*, 1991, 37 en 38) onderstelt de rechtstreekse vordering uit art. 1798 B.W. dat de onderaannemer een schuldvordering heeft op de aannemer, en deze laatste op zijn beurt nog schuldeiser is van de bouwheer. Concreet betekent dit dat na faillissement enkel de curator nog bevoegd is de schuldvordering op de bouwheer te innen en dat de onderaannemer in de samenloop beveiligd is door zijn voorrecht (art. 20, 12°, Hyp. W.) (Dirix, E., noot onder Kh. Turnhout, 21 mei 1997, *R.W.*, 1997-98, 411-412).

Dit betekent concreet dat, indien geen der onderaannemers een rechtstreekse vordering heeft ingesteld vóór het faillissement, alleen de curator bevoegd is de schuldvordering op de bouwheer te innen. De onderaannemers moeten hun bevoorrechte schuldvordering ter verificatie indienen, en de curator zorgt voor de verdeling (Dirix, E., noot onder Kh. Antwerpen, 24 april 1995, *R.W.*, 1995-96, 265-267).

Dat, afgezien van een bestaande rechtspraak en rechtsleer die toch een rechtstreekse vordering toestaat aan de onderaannemer tegen de bouwheer in geval van faillissement (cfr. Renard, J.P. en Vanden Abeele, M., «Garanties offertes aux sous-traitants en cas de défaillance de l'entrepreneur général», *T. Aann.*, 1997, 141), deze rechtbank de mening is toegedaan dat, gelet op het tijdstip van het indienen van de rechtstreekse vordering (na het faillissement), alle vorderingen dienen te worden gecentraliseerd in handen van de curator van de failliete vennootschap;

Dat niet wordt betwist dat de N.V. D. failliet werd verklaard door de Rechtbank van Koophandel te Charleroi en dat de rechtstreekse vorderingen van de onderaannemer en van de factoringmaatschappij pas nadien werden ingesteld;

Overwegende dat de curatoren vragen dat verweerster zou worden veroordeeld om hen een bedrag van 7.375.722 fr. te betalen en dat de borg ten belope van 0 fr. zou worden vrijgegeven en dat er vervolgens een rangregeling zou worden opgesteld; dat de bank een gelijksoortige vordering formuleert;

Overwegende dat art. 574, 2°, Ger. W. bepaalt: «De rechtbank van koophandel neemt, zelfs wanneer partijen geen handelaar zijn, kennis 1° van vorderingen en geschillen rechtstreeks ontstaan uit het faillissement»;

Dat art. 574, 2°, Ger. W. niet vereist dat alle partijen op het ogenblik van de betwiste feiten of gebeurtenissen één van de in het artikel aangeduide hoedanigheid bezitten; dat de bevoegdheidsregeling van art. 574, 2°, Ger. W. louter bepaald wordt door de aard van het geschil en helemaal niet door de hoedanigheid die de partijen op enig bepaald ogenblik hebben gehad;

Dat huidige procedure wel degelijk tot de exclusieve bevoegdheid van de rechtbank van koophandel behoort, zelfs in de meest restrictieve interpretatie van art. 574, 2°, Ger. W.

De rechtbank van koophandel is uitsluitend bevoegd om een geschil m.b.t. de opneming van een schuldvordering in het passief van het faillissement te beslechten, al bevinden zich de gegevens voor de oplossing van het geschil in de C.A.O. nr. 32bis van 7 juni 1985 (cfr. Brussel, 14 juni 1989, *R.W.*, 1990-91, 227; *T.B.H.*, 1989, 951).

Dat de zaak in zijn geheel dient te worden verwezen naar de rechtbank van koophandel te Charleroi.

NOOT – In gelijke zin: Kh. Brussel, 27 juli 1998, *T.B.H.*, 1999, 209 met noot W. Derijcke; Kh. Leuven, 24 februari 1998, *T.B.B.R.*, 1999, 213 met bespreking J. Kokelenberg. Zie en vergelijk: A. Cuypers, «De rechtstreekse vordering en het voorrecht van de onderaannemer», *R.W.*, 1997-98, 793 e.v. en de verwijzingen aldaar.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

KORT GEDING – 6 OKTOBER 2000

Voorzitter: de h. Bellemans

Advocaten: mrs. Legein, Horsmans, Tallon en De Meese

Kort geding – Bevoegdheid – Overheidsopdrachten – Vordering tot schorsing van ontstane overeenkomst – Vereiste van aantasting van subjectieve rechten

Opdat de kortgedingrechter bevoegd zou zijn, dient het werkelijke en rechtstreekse voorwerp een aantasting van subjectieve rechten te zijn en niet een betwisting over de geldigheid of wettigheid van een bestuursdaad.

De vordering tot schorsing van de overeenkomst is te dezen hoofdzakelijk gebaseerd op de betwisting van de geldigheid van de gunningsbeslissing. Het geschil, zoals voorgelegd, behoort derhalve niet tot de bevoegdheid van de kortgedingrechter.

Vennootschap naar Amerikaans recht D.I. t/ Nationale Loterij van België en Vennootschap naar Canadees recht S.M.I.

De bij conclusie aangepaste vordering strekt ertoe:

- de Nationale Loterij verbod op te leggen om daden van uitvoering te stellen in het raam van de overeenkomst die ingevolge haar gunningsbesluit van 8 mei 2000 totstandgekomen is inzake de overheidsopdracht tot «levering van een netwerk van automaten voor het elektronisch verkeer van loterijspelen met centraal beheer» en dit tot een in kracht van gewijsde gegane uitspraak ten gronde, minstens tot de uitspraak van de Raad van State over de vernietiging van de beslissing van 8 mei 2000. Deze opschorting van het contract impliceert dat er geen enkele samenwerking noch zelfs enig contact mag bestaan en/of voortduren tussen de Nationale Loterij en S., dat er geen borgtocht mag gesteld worden, dat er geen enkele voorlopige of definitieve oplevering mag zijn van het geheel of van een deel van het project en dat er geen enkele betaling mag zijn door de Nationale Loterij voor enige prestatie in het raam van de uitvoering van dit contract;
- in ieder geval de Nationale Loterij te gebieden om elke verdere uitvoering van voornoemd contract te staken;
- verweerster te veroordelen tot de betaling van een dwangsom van 100.000.000 fr. per overtreding van voornoemd gebod of verbod;
- in de mate dat de overeenkomst reeds gedeeltelijk werd uitgevoerd, verweerster te gebieden om de geleverde prestaties volledig terug te geven op straffe van de verbeurte van een dwangsom van 100.000.000 fr. per dag vertraging bij de uitvoering van dit rechterlijk bevel.

...

De feiten

Kern van de betwisting betreft de toewijzing van een opdracht tot het leveren en plaatsen van een netwerk van elektronische verdeeltoestellen voor een loterij met centraal beheer aan S. Deze opdracht werd door de Belgische Nationale Loterij middels een openbare offerteaanvraag bekendgemaakt, gepubliceerd in het Bulletin der Aanbestedingen op 18 juni 1999 en in het Europees Publicatieblad op 16 juni 1999.

De Nationale Loterij gaf aan de offertes te zullen beoordelen aan de hand van een quoterings tabel, waarbij aan onderscheiden gunningscriteria telkens een bepaald puntenaantal werd toegekend. Volgens de tabel, gevoegd aan het bestek dat in juli 1999 aan de kandidaten werd toegezonden, wordt aan het criterium «prijs» 300 punten toegekend en aan het criterium «ervaring» 1000 punten, dit op een totaal van 3200 punten.

Twee kandidaten dienen vervolgens een offerte in, namelijk partij D. en partij S. In eerste instantie komt de offerte van S. als meest gunstige uit de bus. Pas na het ontvangen en het evalueren van deze offertes bemerkt de Raad van Bestuur van de Nationale Loterij dat er een vergissing geslopen is in de medegedeelde quoterings tabel. Het criterium «prijs» moest tot 1000 punten worden opgetrokken. Dit betekent dat de offertes op een andere basis werden beoordeeld dan werd voorgesteld bij het uitschrijven van de opdracht. Partij D. kan zich niet neerleggen bij deze gang van zaken en dient tot driemaal toe een verzoekschrift in bij de Raad van State.

In een eerste verzoekschrift bij uiterst dringende noodzakelijkheid vordert D. de schorsing van de beslissing van de Raad van Bestuur van de Nationale Loterij om haar offerteaanvraag niet in aanmerking te nemen, welk verzoek ingewilligd werd door de Raad van State bij arrest van 6 maart 2000. De in hetzelfde verzoekschrift gestelde vraag tot schorsing van de beslissing van de Raad van Bestuur om de opdracht toe te wijzen aan S. wordt afgewezen.

De Nationale Loterij beslist dan om een nieuwe evaluatie te laten uitvoeren van beide offertes, door dezelfde externe expert, weliswaar ditmaal op basis van de oorspronkelijke quoterings tabel die bij het bestek was gevoegd.

Opnieuw wordt de offerte van S. als de gunstigste gerangschikt.

D. dient een nieuw verzoekschrift bij uiterst dringende noodzakelijkheid in bij de Raad van State tot schorsing van de beslissing van de Raad van Bestuur van de Nationale Loterij om de procedure op de hierboven vermelde wijze verder te zetten. Bij arrest van 11 april 2000 verwerpt de Raad van State dit verzoek, stellende dat D. pas nadeel zal ondervinden op het moment dat er een definitieve toewijzingsbeslissing zal genomen zijn.

Nadat op 8 mei 2000 de opdracht wordt toegewezen aan verwerende partij op gemeenverklaring, legt partij D. de zaak opnieuw voor aan de Raad van State. Deze beslist bij arrest van 29 juni 2000 de vordering tot schorsing af te wijzen, op grond van de overweging dat de schorsing van een burgerrechtelijke overeenkomst, zoals die ontstond tussen de Nationale Loterij en S. op 8 mei 2000, enkel toekomt aan de gewone burgerrechtelijke rechtbanken.

Vervolgens dagvaardt partij D. voor de kortgedingrechter.

In rechte

De exceptie van gebrek aan hoedanigheid en van belang

D. heeft in het raam van haar vordering tot schorsing van de tenuitvoerlegging van de overeenkomst tussen verweerster en S. ingevolge een aanbesteding waarin zij partij was

- de vereiste hoedanigheid om in rechte op te treden tegen verweerster, namelijk als betrokken partij bij de aanbesteding;

- het nodige belang, namelijk de aangevoerde mogelijkheid om, in geval van schorsing en/of vernietiging van de toekenning van de rechten aan S., de kans te krijgen om opnieuw deel te nemen aan de aanbesteding.

Immers, in de zin van art. 18 Ger. W. bestaat het belang uit ieder stoffelijk of zedelijk voordeel dat de eisende partij

uit haar vordering kan halen op het ogenblik dat zij deze inleidt, zelfs indien de erkenning van het recht of de ernst van de schade pas komt vast te staan wanneer een rechterlijke beslissing wordt gewezen.

De bevoegdheid van de kortgedingrechter

De bevoegdheid van de Raad van State om beslissingen van een administratieve overheid te schorsen en te vernietigen «met uitzondering van de maatregelen die betrekking hebben op de burgerlijke rechten» doet geen afbreuk aan de bevoegdheid van de burgerlijke kortgedingrechter om dringende en voorlopige maatregelen te bevelen ter voorkoming van schade wanneer deze het gevolg is van een ogenschijnlijke schending van een subjectief recht.

Er dient te worden onderzocht of het reële en rechtstreeks voorwerp van de vordering ingeleid bij de kortgedingrechter ofwel handelt over een aantasting van de subjectieve rechten van de eisende partij ofwel betrekking heeft over de onwettigheid zelf van de aangeklaagde bestuursdaad.

Eiseres beoogt formeel de schorsing van de overeenkomst met S., maar haar vordering steunt hoofdzakelijk op de betwisting van de geldigheid van de beslissing van de gunningsbeslissing van 8 mei 2000, en zij gebruikt daarbij nagenoeg dezelfde argumenten als voor de Raad van State bij de betwisting van dezelfde geldigheid.

Opdat de kortgedingrechter bevoegd zou zijn, dient het werkelijke en rechtstreekse voorwerp van de vordering een aantasting van subjectieve rechten te zijn en niet een betwisting over de geldigheid of wettigheid van een bestuursdaad.

Wanneer te dezen blijkt dat eiseres een schorsingsmaatregel vraagt in afwachting van een beslissing van de bodemrechter (die bovendien nog niet geadieerd werd) en van een uitspraak van de Raad van State over de geldigheid of de nietigheid van de gunningsbeslissing van 8 mei 2000, dan kan alleen maar worden vastgesteld dat het geschil, zoals het voorgelegd wordt, niet behoort tot de bevoegdheid van de kortgedingrechter.

...

NOOT – Een vennootschap vordert voor de Raad van State bij een procedure van uiterst dringende noodzakelijkheid de schorsing van tenuitvoerlegging van een beslissing waarbij haar offerte voor een overheidsopdracht niet in aanmerking werd genomen.

De overeenkomst tussen het bestuur en een concurrent was ondertussen evenwel totstandgekomen.

Conform het principesarrest nr. 87.983, Feyfer-Formanova (*R.W.*, 2000-2001, 196) van 15 juni 2000 van de Algemene Vergadering van de Raad van State, werd in het elders in dit nummer afgedrukte arrest van 29 juni 2000 overwogen «dat een schorsing door de Raad van State niet de schorsing meebrengt van de overeenkomst, aangezien het tot de uitsluitende bevoegdheid van de gewone rechtbanken behoort om de uitvoering van een overeenkomst te schorsen en dat het nadeel niet kan worden tenietgedaan of vermeden door een schorsingsarrest van de Raad van State». De vordering werd verworpen.

De vennootschap vordert bij de gewone rechtbank in kort geding de schorsing van de overeenkomst.

De kortgedingrechter overweegt dat «opdat hij bevoegd zou zijn, het werkelijke en rechtstreekse voorwerp van de

vordering een aantasting van subjectieve rechten dient te zijn en niet een betwisting over de geldigheid of wettigheid van een bestuursdaad». Hij stelt vast dat de vordering hoofdzakelijk steunt op de betwisting van de geldigheid van de verwijzingsbeslissing en dat het geschil, zoals voorgelegd, niet tot de bevoegdheid van de kortgedingrechter behoort. De vordering tot schorsing van de overeenkomst wordt onontvankelijk verklaard.

Een verhaal van «het kastje en de muur»?

J. Stevens

POLITIERECHTBANK TE TURNHOUT

3e KAMER – 3 FEBRUARI 2000

Rechter: de h. Draulans

Advocaten: mrs. Huygaerts loco Knapen en Fontaine loco Geelen

Bevoegdheid en aanleg – Materiële bevoegdheid – Politie-rechtbank – Verkeersongeval – Officiële crosswedstrijd – Betrokkenheid motorvoertuig – Toepasselijkheid vergoedings-regeling zwakke weggebruikers

Daar te dezen het ongeval gebeurde buiten de omheinde omloop en hierin een voertuig was betrokken dat analoog is met voertuigen die in het dagdagelijkse verkeer worden gebezigd en de onderlinge verplichtingen en aansprakelijkheid tussen betrokken partijen dient te worden beoordeeld naar analogie met de Wegcode, is het kwestieuze ongeval een verkeersongeval en is de politierechtbank bevoegd om te oordelen over de vordering tot vergoeding van de schade veroorzaakt door dit ongeval.

Uit de beslissing dat het kwestieuze ongeval een verkeersongeval is in de zin van art. 601bis Ger. W., volgt dat dit ongeval tevens een verkeersongeval is in de zin van art. 29bis W.A.M.-wet.

V. t/ N.V. A.B. en Landsbond der Christelijke Mutualiteiten

Overwegende dat in de zaak gekend onder A.R. 97A748 de heer Benny V. van de N.V. A.B. een schadevergoeding vordert van 30.000 fr. provisioneel, met aanstelling van een geneesheer-deskundige voor schade die hij leed ingevolge een ongeval dat op 16 juni 1996 gebeurde te Lummen; dat in de zaak gekend onder A.R. 98A55, voor schade die zij ingevolge ditzelfde ongeval leed, de Landsbond der Christelijke Mutualiteiten van N.V. A.B. een schadevergoeding vordert van 388.348 fr. provisioneel, te vermeerderen met vergoedende intresten vanaf 27 november 1996 en de gerechtelijke intresten;

Overwegende dat de zaken gekend onder A.R. 97A748 en A.R. 98A55 betrekking hebben op hetzelfde ongeval zodat, overeenkomstig art. 30 Ger. W., het passend voorkomt deze te voegen;

Op voormelde datum werd er op het crossterrein te Lummen een officiële crosswedstrijd gehouden, die werd georganiseerd door de Federatie van Amateurmotorrijdersbonden van Vlaanderen en waarbij de heer F. een van de deelnemers

was. Op een bepaald ogenblik verloor de heer F. de controle over zijn voertuig, waardoor dit belandde tussen toeschouwers, die zich achter een dubbele omheining bevonden in een zone waar toeschouwers toegelaten waren. Er werden hierbij drie toeschouwers gekwetst, waaronder de heer V.

Over de feiten op zichzelf is er geen betwisting. Er is ook geen betwisting over het feit dat de heer V., hoewel deze als motorrijder in andere wedstrijden tijdens dezelfde organisatie had deelgenomen, op het ogenblik van het ongeval enkel toeschouwer was en aldus met de wedstrijd die op het ogenblik van het ongeval werd gereden op zichzelf niets te maken had;

Bevoegdheid

N.V. A.B. betwist de bevoegdheid van de politierechtbank *ratione materiae*, omdat het ongeval geen verkeersongeval zou betreffen en de politierechtbank overeenkomstig art. 601bis Ger. W. enkel bevoegd is kennis te nemen van vorderingen tot vergoeding van schade ontstaan uit een verkeersongeval;

Het begrip «verkeersongeval» werd op zichzelf niet gedefinieerd.

N.V. A.B. betoogt dat er slechts sprake kan zijn van een verkeersongeval in een situatie waarop de Wegcode of andere verkeersregels van toepassing zijn of waarin de Wegcode en deze regels naar analogie dienen te worden toegepast.

Het kan inderdaad worden aangenomen dat de regels van de wegcode en de aanverwante regels niet, en evenmin bij analogie, kunnen worden toegepast op de verhoudingen tussen deelnemers bij een snelheidswedstrijd, die gehouden wordt op een gesloten omloop, maar dat hierop de specifieke wedstrijdregels van toepassing zijn;

In casu gebeurde het ongeval evenwel buiten de omloop. De plaats waar de aangereden toeschouwers zich bevonden was namelijk buiten de omloop gelegen.

In de veiligheidsvoorschriften, zoals deze zijn vermeld in de eigen verzekeringspolis van N.V. A.B., staat immers dat de omloop dient te worden afgezet met een dubbele omheining. Hieruit dient te worden afgeleid dat de ruimte gelegen achter de tweede omheining niet tot de omloop behoort.

Zodra een motorvoertuig zich in deze buiten de omloop gelegen ruimte bevindt, dient de eventuele aansprakelijkheid bij een ongeval derhalve niet meer te worden beoordeeld op grond van de specifieke regels welke eigen zijn aan de beoefende sport, omdat enkel de deelnemers onderworpen zijn aan deze spelregels, maar niet de toeschouwers.

Bij een ongeval tussen een deelnemer en een niet-deelnemer aan een wedstrijd, zeker indien het ongeval zich voordoet buiten de omloop waarop de wedstrijd plaatsvindt, dient de aansprakelijkheid niet te worden beoordeeld op basis van specifieke spelregels, die in feite een uitzondering zijn op de normale omgangsregels, maar wel op basis van de andere regels.

Het is irrelevant of de sporter bewust (b.v. het opzettelijk nemen van een binnenweg, gelegen buiten de opgelegde omloop), dan wel onbewust (b.v. wegvergingssing door een wielrenner) of door een beoordelingsfout, zoals *in casu*, de gesloten omloop verlaat en zo terechtkomt op een plaats waar ook niet-deelnemers aan de wedstrijd kunnen verwacht worden;

Het blijkt niet dat de organisatoren of de piloten met de toeschouwers uitdrukkelijk of stilzwijgend waren overeengekomen dat bij een ongeval waarbij een toeschouwer en een motorrijder betrokken waren de motorrijder ontslagen was van zijn eventuele aansprakelijkheid, zodat de aansprakelijkheid dient te worden beoordeeld naar analogie met de Wegcode en bijgevolg de conclusie van N.V. A.B., dat het *in casu* niet om een verkeersongeval zou gaan, omdat de principes van de Wegcode niet van toepassing zouden zijn op huidig geschil, niet gevolgd kan worden;

Daar het ongeval gebeurde buiten de omheinde omloop en hierin een voertuig was betrokken dat analoog is met voertuigen die in het dagelijkse verkeer gebezigd worden, en de onderlinge verplichtingen en aansprakelijkheid tussen betrokken partijen dient te worden beoordeeld naar analogie van de Wegcode, betreft het voorgelegde ongeval een verkeersongeval en is de politierechtbank aldus bevoegd om te oordelen over de ingestelde vorderingen;

Ten gronde

Er worden uitsluitend vorderingen gesteld die voortvloeien uit de door de heer V. opgelopen lichamelijke letsels en de vorderingen worden ingesteld op basis van art. 29bis W.A.M.-wet;

Zoals hierboven reeds gesteld met betrekking tot de betwisting omtrent de bevoegdheid, betreft het betwiste ongeval wel degelijk een verkeersongeval;

Het wordt ook niet betwist dat hierbij een motorvoertuig betrokken was en dat N.V. A.B. de aansprakelijkheid dekte van de betrokken bestuurder, de heer F.;

De heer V., die zich gewoon bevond op een plaats die niet afgesloten was voor het publiek, beging alleszins geen onverschoonbare fout;

Aldus kan toepassing worden gemaakt van art. 29bis W.A.M.-wet (cfr. Tuerlinckx, B. «Artikel 29bis W.A.M.-wet: toepassing in de praktijk na de wetswijziging van 13 april 1995, *T.P.R.*, 1996, p. 18).

Aangezien uitsluitend vorderingen worden gesteld op grond van art. 29bis van de W.A.M.-wet, is het niet nodig te onderzoeken of de heer F. een fout beging;

N.V. A.B. is derhalve ertoe gehouden de schade, voortvloeiend uit de door de heer V. opgelopen letsels, aan de heer V. en aan de Landsbond der Christelijke Mutualiteiten te vergoeden;

Er is geen betwisting over de omvang van de gevorderde bedragen, noch over de vordering tot aanstelling van een geneesheer-deskundige.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (2e Kamer) 11 mei 1999

Fouillering – Voorwaarden – Resultaat

Op volgende gronden verwerpt het Hof de voorziening tegen een arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen van 10 maart 1999:

«Overwegende dat de regel vervat in art. 28, § 2, van de wet op het politieambt van 5 augustus 1992 niet inhoudt dat de gerechtelijke fouillering noodzakelijk tot een positief resultaat moet leiden;

«Overwegende dat de appèlrechters, met vermelding van de feitelijke gegevens dat er op het ogenblik van de door de politie op eiser doorgevoerde gerechtelijke fouilleringen aanwijzingen bestonden dat hij overtuigingsstukken of bewijsmateriaal in verband met een misdaad of wanbedrijf bij zich droeg, hun beslissing naar recht verantwoorden».

(Voorzitter: de h. Holsters – Rapporteur: de h. Debruyne – Openbaar ministerie: de h. De Swaef – Advocaat: mr. Vandemeulebroucke – In de zaak: M. t/ O.M.).

NOOT – Over de fouillering van verdachte personen

1. Luidens art. 28, § 2, van de wet op het politieambt mogen de politieambtenaren een gerechtelijke fouillering doen bij personen ten aanzien van wie aanwijzingen bestaan dat zij overtuigingsstukken of bewijsmateriaal in verband met een misdaad of wanbedrijf bij zich dragen.

2. Uiteraard kan het begrip «aanwijzingen» aanleiding geven tot heel wat betwistingen. Niet kan worden volstaan met de loutere bewering dat er «ernstige aanwijzingen» voorhanden waren. De concrete feitelijke gegevens moeten worden vermeld. Maar hoe zal het Hof van Cassatie nagaan of die concrete gegevens voldoende waren om de fouillering te rechtvaardigen?

3. Door nader in te pikken op het vage begrip «aanwijzingen» bestaat de verleiding om zich op het terrein van de feiten te wagen. Het Hof is echter niet in deze valstrik getrapt en heeft de concrete gegevens niet onder de loop genomen.

Beslist werd dat de gerechtelijke fouillering niet noodzakelijk tot een positief resultaat moest leiden om naar recht te zijn verantwoord... en met deze sierlijke zijsprong werd de arabeske afgesloten.

A. Vandeplas

Hof van Cassatie (1e Kamer) 29 oktober 1999

Inkomstenbelastingen – Aanslag – Termijnen – Buitengewone aanslagtermijn – Verschuldigde belasting hoger dan de belasting die blijkt uit een regelmatige aangifte – Bevoegdheid van het bestuur om niet alleen de aanvullende belasting maar ook de hele verschuldigde belasting te heffen

De voorziening tegen een arrest van het Hof van Beroep van Luik van 13 maart 1998 wordt om de volgende redenen verworpen: Overwegende dat het bestuur, krachtens art. 259, eerste lid, W.I.B. (1964), over de in dat artikel bedoelde buitengewone aanslagtermijn beschikt, zulks niet alleen bij niet-aangifte of te late overlegging van de aangifte, maar ook wanneer de verschuldigde belasting hoger is dan de belasting m.b.t. de belastbare inkomsten en de andere gegevens die vermeld staan in de daartoe bestemde rubrieken van een aangifteformulier dat voldoet aan de

vorm- en termijnvereisten van de artikelen 214 tot 218 van dat wetboek; dat, enerzijds, de buitengewone aanslagtermijn wordt toegepast wanneer bewijskrachtige gegevens het bestaan van niet aangegeven inkomsten aantonen; dat, anderzijds, wanneer de verschuldigde belasting, ongeacht het bedrag, hoger is dan de belasting m.b.t. de belastbare inkomsten en de andere gegevens die vermeld staan in de daartoe bestemde rubrieken van een aangifteformulier dat naar vorm en termijn regelmatig is, het bestuur, binnen de bij art. 259 W.I.B. (1964) bepaalde buitengewone aanslagtermijn, niet alleen de aanvullende belasting mag heffen, d.w.z. de belasting die hoger is dan die m.b.t. de inkomsten en de andere in de aangifte vermelde gegevens, maar ook de hele door de belastingplichtige verschuldigde belasting.

(Voorzitter: de h. Marchal – Rapporteur: de h. Echement – Openbaar ministerie: de h. Leclercq – Advocaten: mrs. Scelfo en T'Kint – In de zaak: P. en P. t/Belgische Staat).

Hof van Cassatie (1e Kamer) 29 oktober 1999

Inkomstenbelastingen – Aanslag – Termijnen – Verlenging in geval van breuk, begaan met bedrieglijk opzet of met het oogmerk te schaden – Door bestuur te leveren bewijs – Tijdstip

Een arrest van het Hof van Beroep van Brussel van 5 juni 1998 wordt om de volgende redenen vernietigd: Overwegende dat art. 259, tweede lid, W.I.B. (1964) bepaalt dat de termijn van drie jaar tijdens welke, ingevolge het eerste lid van dat artikel, de belasting of de aanvullende belasting mag worden vastgesteld, met twee jaar wordt verlengd in geval van inbreuk op de bepalingen van dit wetboek of van ter uitvoering ervan genomen besluiten, gedaan met bedrieglijk opzet of met het oogmerk te schade;

Overwegende dat, hoewel het bewijs van die voorwaarden voor die verlenging van de aanslagtermijn door het bestuur moet worden geleverd, noch uit art. 259, tweede lid, van het voornoemde wetboek, noch uit enig andere wettelijke bepaling volgt dat het bestuur dat bewijs moet leveren alvorens de belasting of de aanvullende belasting binnen de aldus verlengde termijn vast te stellen;

Overwegende dat het arrest, door de litigieuze aanslag «wegens verjaring» te vernietigen op grond dat «het bestuur vooraf helemaal niet aantoonde dat er van de zijde van (verweerster) sprake is van bedrieglijk opzet of van het oogmerk om schade toe te brengen, wat de toepassing van art. 259, tweede lid, W.I.B. (1964) zou verantwoorden, welk voorafgaand bewijs onontbeerlijk is opdat het bestuur wettelijk de belasting kan vaststellen binnen de bijkomende termijn van twee jaar (bepaald bij dat artikel)», die bepaling schendt;

Dat het middel (schending van art. 259 en 278 W.I.B. [1964]) in die mate gegrond is.

(Voorzitter: de h. Marchal – Rapporteur: de h. Storck – Openbaar ministerie: de h. Leclercq – Advocaat: mr. Marlière – In de zaak: Belgische Staat t/N.V. E.).

Hof van Cassatie (1e Kamer) 29 oktober 1999

Inkomstenbelastingen – Aanslag – Ambtshalve aanslag – Aanslag van ambtswege die geen rekening hield met een beoordelingsgegeven dat het bestuur niet bekend was op het tijdstip van de aanslag – Aanslag niet willekeurig

Een arrest van het Hof van Beroep van Luik van 24 december 1997 wordt om de volgende redenen vernietigd: Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest volgt dat de verweerders regelmatig van ambtswege zijn aangeslagen voor de litigieuze aanslagjaren;

Overwegende dat de belastingplichtige die regelmatig van ambtswege is aangeslagen, het recht heeft de aanslag te doen nietig verklaren, indien hij bewijst dat de belastbare grondslag willekeurig door het bestuur is vastgesteld, omdat het een rechtsdwaling heeft begaan of zich op onjuiste feiten heeft gebaseerd of nog uit juiste feiten niet te verantwoorden gevolgtrekkingen heeft afgeleid;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat «de (verweerders) het bestuur verwijten dat het, door de werkelijke beroepskosten te verwerpen, het wettelijk forfait heeft toegepast»; «zij wijzen erop dat zij in elk geval de in aanmerking te nemen sociale bijdragen naar behoren verantwoorden, die op grond van de artikelen 24, § 1, van de wet van 7 december 1988 en 51, eerste lid, W.I.B. 1992 afgetrokken mogen worden, zelfs met toepassing van het wettelijk forfait. Aldus is gebleken dat de (verweerders) het juiste bedrag van hun inkomsten en van hun aftrekbare bedrijfsuitgaven niet bewijzen, maar ze hebben te dezen niettemin het recht te bewijzen dat de aanslag willekeurig is, omdat het bestuur een rechtsdwaling heeft begaan, zich op onjuiste feiten heeft gebaseerd of uit juiste feiten niet te verantwoorden gevolgtrekkingen heeft afgeleid. Laatstgenoemd bewijs wordt evenwel geleverd, aangezien de litigieuze artikelen, gelet op de voornoemde stukken, niet correct toegepast zijn»;

Overwegende evenwel dat, enerzijds, uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan, blijkt dat de stukken I en 28 waarvan het arrest melding maakt en die de in aanmerking te nemen sociale bijdragen verantwoorden, voor het eerst zijn overgelegd door neerlegging op de griffie van het Hof van Beroep te Luik op 17 maart 1995, terwijl de litigieuze aanslagen vastgesteld zijn op 2 februari 1993 en 14 mei 1993; dat, anderzijds, het arrest zelf erop wijst «dat de bewijsstukken zijn neergelegd ter griffie van het hof (van beroep), zodat het bestuur niet eerder ervan kon kennisnemen» en dat de Staat «dus niet dient te worden veroordeeld (in de kosten) die de (verweerders) hebben veroorzaakt»;

Dat de aanslag van ambtswege die geen rekening hield met een beoordelingsgegeven niet willekeurig is, wanneer dat gegeven, zoals te dezen, het bestuur niet bekend was op het tijdstip van de aanslag en dus door het bestuur bij die aanslag niet in aanmerking kon worden genomen;

Dat het arrest derhalve, nu het beslist dat de laatste twee aanslagen voor de aanslagjaren 1991 en 1992 willekeurig waren, de in het middel (schending van art. 256 en 257 W.I.B. [1964] en art. 351 en 352 W.I.B. [1992]) aangegeven wetsbepalingen schendt.

(Voorzitter: de h. Marchal – Rapporteur: de h. Verheyden – Openbaar ministerie: de h. Leclercq – Advocaten:

mrs. T'Kint en Kirkpatrick – In de zaak: Belgische Staat t/ L. en F.).

Hof Brussel (8e Kamer) 30 mei 2000

Collectieve schuldenregeling – Aantal schuldeisers – Hoger beroep tegen beslissing over de toelaatbaarheid van de vordering – Verwijzing naar de beslagrechter

Overwegende dat verzoekster na cassatie op 26 februari 1999 de beslagrechter in de rechtbank van eerste aanleg te Gent heeft geadieerd met een verzoekschrift als bedoeld in art. 1675/4 Ger. W. teneinde de toepassing te verkrijgen van de wet van 5 juli 1998 betreffende de collectieve schuldenregeling;

Overwegende dat de beslagrechter op 3 maart 1999 het verzoek niet toelaatbaar heeft verklaard op grond van de overweging dat de toestand van overmatige schuldenlast als vereist in art. 1675/2 Ger. W. niet voorhanden is;

Overwegende dat verzoekster na cassatie tegen deze beslissing hoger beroep heeft ingesteld, dat op 30 april 1999 door het hof van beroep te Gent werd verworpen; dat het hof onder meer stelde dat van een «collectieve» schuldenregeling geen sprake kon zijn bij afwezigheid van pluraliteit van schuldeisers en dat een schuldbemiddelaar onmogelijk een aanzuiveringsregeling kon uitwerken in de zin van art. 1675/3 Ger. W.;

Overwegende dat het Hof van Cassatie een middel heeft gegrond verklaard dat aanvoerde dat art. 1675/2 Ger. W. de eis stelt dat de betalingsmoeilijkheden zouden bestaan ten aanzien van een veelvoud van schuldeisers en het vermelde arrest heeft vernietigd;

Overwegende dat verzoekster na cassatie haar grieven tegen het vonnis van de beslagrechter handhaaft; dat ze vraagt om haar verzoek tot het verkrijgen van een collectieve schuldenregeling toelaatbaar en gegrond te verklaren en een schuldbemiddelaar aan te stellen;

Overwegende dat krachtens art. 1675/2 Ger. W. een natuurlijke persoon, die geen koopman is, een verzoek tot het verkrijgen van een collectieve schuldenregeling kan indienen indien hij niet in staat is, op duurzame wijze, om zijn opeisbare of nog te vervallen schulden te betalen, voor zover hij niet kennelijk zijn onvermogen heeft bewerkstelligd;

Overwegende dat een schuldenaar op duurzame wijze niet in staat is om aan zijn schuldenlast het hoofd te bieden wanneer zijn betalingsmoeilijkheden niet van voorbijgaande aard zijn en de financiële beterschap voor hem niet in het verschiet ligt;

Overwegende dat verzoekster na cassatie in haar inleidend verzoekschrift uiteenzet dat tegen haar de betaling wordt vervolgd van ongeveer 4.968.040 frank fiscale schulden, exclusief nalatighedsrente, wegens aanslagen die werden gevestigd tijdens de jaren 1986 tot en met 1993 toen ze nog gehuwd was met de heer T.; dat ze behoudens huisraad over geen vermogenbestanddelen van betekenis beschikt; dat ze als werkloze bejaardenverzorgster een maandelijks inkomen geniet van ongeveer 23.000 frank, waarvan ruim 10.000 frank opgaat aan maandelijks vaste kosten;

Overwegende dat de vermelde cijfergegevens blijken uit de overtuigingsstukken die worden overgelegd;

Overwegende dat het geen twijfel lijdt dat zonder toepassing van de maatregelen vermeld in art. 1675/12 en zelfs die uit art. 1675/13 Ger. W. de financiële toestand van verzoekster na cassatie niet kan worden hersteld in een mate dat zij een menswaardig leven kan leiden;

Overwegende dat het verzoek derhalve toelaatbaar is, zodat er aanleiding bestaat om een schuldbemiddelaar aan te stellen met de wettelijke opdracht;

Overwegende dat met de beschikking inzake de toelaatbaarheid van de vordering een eerste fase in de rechtspleging is afgerond en er verder geen geschil als bedoeld in art. 1068 Ger. W. hangende is; dat de vorderingen betreffende de collectieve schuldenregeling behoren tot de bevoegdheid van de beslagrechter; dat krachtens art. 628, 17°, Ger. W. alleen de rechter van de woonplaats van de schuldenaar op het ogenblik waarop de vordering wordt ingediend bevoegd is om kennis te nemen van een vordering op grond van art. 1675/2 Ger. W.; dat er aldus aanleiding bestaat om de verdere afhandeling van de collectieve schuldenregeling te verwijzen naar de beslagrechter in de rechtbank van eerste aanleg te Gent.

(Voorzitter: mevr. Van Cauwelaert – Raadsheren: de hh. Blondeel en Raes – Advocaten: mr. Van Kerckvoorde – In de zaak: R.)

NOOT – Dit arrest doet uitspraak na verwijzing door het Hof van Cassatie in het arrest van 16 maart 2000 (*R.W.* 1999-2000, 1297).

Rb. Antwerpen (Beslagrechter) 30 december 1999

Collectieve schuldenregeling – Tijdelijke aanzuiveringsregeling – Voorlopige maatregelen – Opdracht schuldbemiddelaar

Na kennisname van de bijkomende inlichtingen verstrekt door de schuldbemiddelaar ingevolge onze beschikking van 14 oktober 1999, rekening houdende met de omstandigheid dat E.V. de nodige stappen onderneemt om een nieuwe baan te vinden, en met de gegevens over de huidige financiële toestand van de schuldenaars, komt het gepast voor, met instemming van de ter zitting aanwezige en/of vertegenwoordigde schuldeisers, een voorlopige aanzuiveringsregeling op te leggen voor een beperkte periode, zijnde maximum zes maanden, of tot op het ogenblik dat de schuldenaar in dienst treedt van een nieuwe werkgever;

Het is tevens aangewezen dat de schuldenaars, die thans een woning huren voor een maandelijkse huurprijs van 23.000 frank, een andere woning zoeken voor een lagere huurprijs;

De tijdelijke aanzuiveringsregeling houdt in dat een bedrag van 10.000 frank per maand door de schuldbemiddelaar ter beschikking wordt gehouden van de schuldeisers, te verdelen zoals voorgesteld in het aanzuiveringsplan opgesteld door de schuldbemiddelaar op 15 november 1999, en aan alle schuldeisers medegedeeld;

Teneinde de administratieve kosten zoveel mogelijk te beperken, zal de schuldbemiddelaar de bedragen boven

1.000 frank per maand aan de schuldeisers uitkeren om de drie maanden, en de bedragen lager dan 1.000 frank per maand om de zes maanden;

De schuldenaar zal de schuldbemiddelaar onmiddellijk op de hoogte stellen wanneer hij in dienst treedt van een nieuwe werkgever, waarna de schuldbemiddelaar de zaak zonder verwijl zal laten vaststellen om een aangepaste aanzuiveringsregeling tot stand te brengen;

Indien de schuldenaar geen nieuw werk vindt, zal de schuldbemiddelaar de zaak opnieuw laten vaststellen na verloop van zes maanden vanaf heden.

(Voorzitter: mevr. Vanderhoecht – Advocaten: mrs. Bistiaux, De Prycker, Vrints loco Schryvers, Gross, Plessers en Bouts – In de zaak: V.).

Rb. Brussel (Beslagrechter) 15 juni 2000

Collectieve schuldenregeling – Verzoek – Toelaatbaarheid – Processuele goede trouw

Gelet op het verzoekschrift tot collectieve schuldenregeling neergelegd op 20 april 2000 en de oproeping van verzoekers met toepassing van art. 1028 Ger. W.;

Uit het gesprek met de verzoekers op 26 mei 2000 is gebleken dat verzoekers:

– niet bereid waren tot een constructief meewerken om hun financiële toestand te herstellen;

– niet bereid waren hun onroerend goed te verkopen; terwijl thans de maandelijkse last hiervoor 47.000 frank bedraagt volgens de door hen verschaftte gegevens (hypotheaire lening + lening verbouwingswerken 32.000 frank, voor plaatsing ramen 5.000 frank en plaatsing verwarming 10.000 frank);

– enkel op voorwaardelijke wijze hun medewerking wilden verlenen;

Dat zo'n houding ontegensprekelijk blijk geeft van het niet bestaan van hun processuele goede trouw;

Dat zo'n houding niet plotseling zal wijzigen en er mag van uitgegaan worden dat hun houding tot herroeping van de beschikking zal leiden;

Dat zij blijkbaar onvolledig werden geïnformeerd en een nagenoeg onmiddellijke en automatische kwijtschelding van de schulden verwachtten;

Dat reeds in huidig stadium de processuele goede trouw moet blijken; er kan dus niet worden ingegaan op hun verzoek.

(Rechter: mevr. Cooreman – In de zaak: T. en M.).

AANGEKONDIGD

ALGEMEEN

A. MICHIELSENS en L. VAN PELT, *Notarieel zakboekje 2000-2001*, Antwerpen, Kluwer, 556 p., 3.200 fr.

KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCH NOTARIAAT, *Authenticiteit en informatica*, Brussel, Bruylant, 496 p., 3.400 fr.

BURGERLIJK RECHT

A.L.H. ERNES, *Onbevoegde vertegenwoordiging*, Deventer, Kluwer, 250 p., 60 fl.

M.A. VAN WIJNGAARDEN, *Hoofdstukken bouwrecht 5 – Meer- en minderwerk – Artikel 1646 B.W.*, vierde druk, Deventer, Tjeenk Willink, 102 p., 72,50 fl.

M.A. VAN WIJNGAARDEN, *Hoofdstukken bouwrecht 6 – Meer- en minderwerk in de standaardvoorwaarden e.a.*, vierde druk, Deventer, Tjeenk Willink, 116 p., 75 fl.

M.A. VAN WIJNGAARDEN, *Hoofdstukken bouwrecht 12a – Onduidelijkheden in bestek en overeenkomst*, vierde druk, Deventer, Tjeenk Willink, 128 p., 96 fl.

M.A. VAN WIJNGAARDEN, *Hoofdstukken bouwrecht 12b – Tegenstrijdigheden in bestek en overeenkomst*, vierde druk, Deventer, Tjeenk Willink, 82 p., 75 fl.

C.J.M. KLAASSEN, *Schadeveroorzakend handelen in functie*, Deventer, Tjeenk Willink, 110 p., 57,50 fl.

W. DE MULDER, H. KOPPEN e.a., *Tot de dood ons scheidt?*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 168 p.

J. TER HEERDT, *Het experiment beproefd: een juridische analyse van medische experimenten met mensen*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 724 p.

J. ROODHOOF, *Alimentatierekenen tussen ex-echtgenoten*, Gent, Larcier, 146 p., 1.350 fl.

B. TILLEMANS, *Bewaargeving en sekwestering*, Antwerpen, Kluwer, 428 p., 6.000 fl.

B. TILLEMANS, *Overeenkomsten – Deel 2: Bijzondere overeenkomsten – C. Bruikleen, bewaargeving en sekwestering*, Antwerpen, Kluwer, 658 p., 7.900 fl.

STAATS- EN BETUURSRECHT

A.G. BREGMAN en D.A. LUBACH, *Modernisering gemeentelijk grondbeleidsinstrumentarium*, Deventer, Kluwer, 136 p., 68,50 fl.

K. SCHROTEN, *De overheidsstichting op het niveau van de centrale overheid*, Deventer, Tjeenk Willink, 260 p., 68 fl.

M. LEROY, *Contentieux administratif*, twee delen, tweede druk, Brussel, Bruylant, 1.046 p., 6.500 fl.

R. HOLTMAAT (red.), *De toekomst van gelijkheid*, Deventer, Kluwer, 294 p., 65 fl.

F. DELPEREE, *Le droit constitutionnel de la Belgique*, Brussel, Bruylant, 1.048 p., 5.750 fl.

A.K. KOEKKOEK (red.), *De Grondwet*, derde druk, Deventer, Tjeenk Willink, 658 p., 79,50 fl.

G.G.J. THUISSEN, *Parlement en kiezer*, Deventer, Tjeenk Willink, 174 p., 90 fl.

A.J. HOEKEMA en N.F. VAN MANEN, *Typen van legaliteit*, tweede druk, Deventer, Kluwer, 342 p., 48,50 fl.

M. LUKS, *De spanning tussen centralisatie en decentralisatie in de ruimtelijke ordening*, Deventer, Kluwer, 394 p., 69,50 fl.

J. GHYSELS en P. FLAMEY (red.), *Vlaerbe – Editie 2001*, Gent, Larcier, 180 p., 1.750 fl.

A. ALLEN, *Compendium van het Belgisch Staatsrecht – Deel I (nrs. 1-434)*, Diegem, Kluwer, 344 p.

L.J.J. ROGIER (red.), *Commentaren op het voorontwerp algemene wet bestuursrecht – Vierde tranche*, Gouda Quint, 166 p., 47,50 fl.

HANDELS- ECONOMISCH EN FINANCIËLE RECHT

T. HARTLIEF en M.M. MENDEL (red.), *Verzekering en maatschappij*, Deventer, Kluwer, 466 p., 90 fl.

L. WICHERS HOETH, *Kort begrip van het intellectuele eigendomsrecht*, achtste druk, Deventer, Tjeenk Willink, 502 p., 92,50 fl.

J.M.A. BERKVEN, N.E.D. FABER, S.C.J.J. KORTMANN en A. OSTKAMP (red.), *Onderneming en ICT*, Deventer, Tjeenk Willink, 326 p., 81,60 fl.

S.O.H. BAKKERUS, *Bancaire aansprakelijkheid*, Deventer, Tjeenk Willink, 330 p., 93,50 fl.

H. COUSY, H. CLAASSENS en C. VAN SCHOUWBROECK (red.), *Actualia verzekeringen*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 332 p.

J.-FR. PETERS (red.), *Vervoer – Editie 2001*, Gent, Larcier, 492 p., 3.480 fl.

JURA FALCONIS (red.), *De VZW naar huidig en komend recht*, Gent, Larcier, 324 p., 1.950 fl.

L'OBSERVATOIRE DU CREDIT ET DE L'ENDETTEMENT, *Jaarboek kredietrecht en collectieve schuldenregeling 1999*, Charleroi, eigen uitgave, 504 p., 1.500 fr.

H. DE BAUW, E. GYBELS en TH. DE MEESE (red.), *Handelspraktijken & Mededinging – Jaarboek 1999*, Antwerpen, Kluwer, 950 p., 9.758 fl.

B. DUBUISSON en Chr. JAUMAIN (red.), *Les nouveaux produits d'assurance vie*, Louvain-la-Neuve, Bruylant-Academia, 202 p., 1.200 fr.

GERECHTELIJK RECHT

P. DE BAETS, *Getuigenverhoor in privaatrechtelijke geschillen*, Antwerpen, Kluwer, 66 p., 608 fl.

STRAF- EN PROCESRECHT

G. VERMEULEN (red.), *Essential texts on international and European criminal law*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 550 p.

G. VERMEULEN en F. DHONT (red.), *Basisteksten internationaal en Europees strafrecht*, tweede druk, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 584 p.

G. VERMEULEN en F. DHONT (red.), *Strafwetboek – Wetboek van strafvordering – Bijzondere wetten*, negentiende druk, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 520 p.

Chr. BLACK, *Measuring organised crime in Belgium*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 92 p.

N. SIRON, G. VERMEULEN e.a., *Bescherming van en samenwerking met getuigen*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 188 p.

S.K. DE GROOT, *Internationale bewijsgeving in strafzaken II*, Deventer, Gouda Quint, 142 p., 48,80 fl.

ARBEIDS- EN SOCIALEZEKERHEIDRECHT

S. BURRI, *Tijd delen – Deeltijd, gelijkheid en gender in Europees- en nationaalrechtelijk perspectief*, Deventer, Kluwer, 724 p., 94,50 fl.

M. DE VOS, *Loon naar Belgisch arbeidsovereenkomstenrecht*, Antwerpen/Apeldoorn, Maklu, 1.062 p.

Chr. ENGELS, *Overdracht van onderneming en outsourcing*, Gent, Larcier, 252 p., 2.980 fl.

FISCAAL RECHT

F. WERDEFROY, *Registratierechten 2000-2001*, twee delen, vierde herwerkte uitgave, Antwerpen, Kluwer, 1.692 p., 23.262 fl.

EUROPEES RECHT

N.Y. DEL GROSSO, *Parlement en Europese integratie*, Deventer, Kluwer, 294 p., 75 fl.

INTERNATIONAAL PUBLIEKRECHT

O. DE SCHUTTER, F. TULKENS en S. VAN DROOGHENBROECK, *Code de droit international des droits de l'homme*, Brussel, Bruylant, 526 p., 1.200 fl.

P.H. KOOMANS, *Internationaal publiekrecht*, Deventer, Tjeenk Willink, 368 p., 69,50 fl.

BOEKEN

L.P.W. VAN VLIET, *Transfer of movables in German, French, English and Dutch law*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2000, 253 p.

Dit boek is de handelseditie van het proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor in de Rechten dat door Lars van Vliet op 14 januari 2000 aan de Universiteit van Maastricht werd verdedigd.

Het betreft een onderzoek naar de overdracht van roerende zaken in het Duitse, Franse, Engelse en Nederlandse recht, waarbij de overdracht van handelspapieren, de overdracht tot zekerheid en de overdracht van registergoeden buiten beschouwing blijven. De auteur heeft daarbij in hoofdzaak aandacht voor twee scheidslijnen,

namelijk tussen het causale en abstracte stelsel enerzijds en tussen het consensuele en het traditiestelsel anderzijds.

Een eerste hoofdstuk heeft de bedoeling deze stelsels in grote lijnen toe te lichten en andere basisbeginselen uit het goederenrecht uiteen te zetten. Zo wordt verduidelijkt dat een causaal systeem veronderstelt dat een overdracht is gebaseerd op een geldige titel, terwijl in een abstract systeem de overdracht geldig is, zelfs zo er geen geldige rechtsgrond aanwezig is. De overdracht wordt aldus geabstraheerd van haar rechtsgrond. In een consensueel systeem is voor een geldige eigendomsoverdracht in principe geen bezits-overdracht nodig, terwijl men in een traditiestelsel een onderscheid maakt tussen de onderliggende overeenkomst en de overdracht. In een traditiestelsel is dus naast de onderliggende overeenkomst een aparte rechtshandeling vereist die er specifiek op gericht is de overdracht tot stand te brengen.

Het tweede, derde, vierde en vijfde hoofdstuk zijn dan gewijd aan de overdracht van roerende zaken in respectievelijk Duitse, Franse, Engelse en Nederlandse recht. Daarbij toont de auteur onder meer aan dat niet alleen in het Franse consensuele systeem, maar ook in het Engelse consensuele stelsel van de *Sale of Goods Act 1979* een goederenrechtelijke overeenkomst vervat ligt. Een van de argumenten om tot dit besluit te komen – en dit geldt zowel voor het Franse als het Engelse recht – vindt de auteur in de overeenkomst tot overdracht van soortgoederen, waarbij een individualisatie nodig is opdat de eigendomsoverdracht zou kunnen plaatsvinden. De bespreking van de regeling in de verschillende rechtssystemen is accuraat en niet nodeloos uitgebreid.

Het onderzoek van de overdracht van roerende zaken in de vier gekozen rechtssystemen maakt het mogelijk in een zesde hoofdstuk aandacht te besteden aan de schenking van hand tot hand, omdat dit een goed voorbeeld is van het belang van de goederenrechtelijke overeenkomst. Een consensueel systeem waarbij de overeenkomst de eigendom overdraagt, kan de schenking van hand tot hand waarbij de eigendom pas overgaat wanneer de begiftigde de feitelijke macht over de zaak verwerft, immers niet verklaren. Een goederenrechtelijke overeenkomst is immers nodig om de eigendomsoverdracht te realiseren.

In het zevende hoofdstuk maakt de auteur vervolgens historische kanttekeningen. Zo stelt hij vast dat het onderscheid tussen causale en abstracte systemen relatief recent is, want slechts in het begin van de negentiende eeuw ontstaan. De auteur duidt ook aan dat de causale theorie in feite is voortgevloeid uit het consensuele systeem van de code civil; immers, indien de overeenkomst de eigendom overdraagt, gaat de eigendom alleen over indien de overeenkomst zelf geldig is.

Het voorgaande stelt de auteur in staat in een afsluitend hoofdstuk te besluiten dat de verschillen tussen een causaal en een abstract stelsel enerzijds en een consensueel en traditiestelsel anderzijds niet zo onoverbrugbaar zijn als doorgaans wordt aangenomen. Wat de scheidslijn tussen consensuele stelsels en traditiestelsels betreft, is het immers zo dat partijen in staat zijn de eigendom te laten overgaan op een door hen gekozen ogenblik: de regeling terzake is immers niet van dwingend recht. Wat het eerste onderscheid betreft tussen het causale en abstracte systeem, stelt de auteur – als een soort van compromis dat ook voor toekomstig recht kan dienen – de zogenaamde *animus*-theorie voor. Zulks zou inhouden dat de wilsgebreken altijd doorwerken in de overdracht, maar andere gebreken niet. Daarin zou een weg kunnen liggen naar een eventuele harmonisatie op Europees vlak. Enkel al in die zin lijkt dit rechtsvergelijkend werk een plaats te kunnen opeisen in de groeiende beweging naar de ontwikkeling van een Europees privaatrecht.

Michael Traest

Collection de la Faculté de Droit – Université Libre de Bruxelles, **De l'importance de la définition en droit**, in «Les conférences du Centre de droit privé», vol. IX, Brussel, Bruylant, 1999, 242 p.

Dit boek is het negende volume in de bundeling van de «conférences du Centre de droit privé» van de U.L.B., met als thema «het belang van definities in het recht». De tekst van zes voordrachten door verschillende auteurs is erin opgenomen. De opzet van het boek is niet een antwoord te bieden op de theoretische vraag wat het belang van definities in het recht dan wel moge zijn. Het

bestaat integendeel uit bijdragen die dat belang zouden moeten illustreren. In dat opzicht dekt de titel van het boek de inhoud ervan niet: het handelt niet over het belang van definities. Dat belang had wellicht het onderwerp kunnen zijn in de reeks van het «Centre national de recherches de logique» van C. Perelman.

In een eerste bijdrage licht Andrée Puttemans het belang van definities toe in het reclamerecht: «*le public et la pub. Les tours et contours juridiques de la publicité*». De tekst is eerder gepubliceerd in *T.B.H.*, 1997, p. 403 e.v. De auteur onderzoekt eerst «rechts-historisch» het eerste gebruik van de begrippen reclame en publiciteit en schetst de eerste regelgeving daarrond. Vervolgens ontleeft zij grondig het begrip «reclame» in art. 22 W.H.P. 1991. In een derde deel komen dan de gehanteerde begrippen aan bod in bijzondere wetgevingen. Die regelingen worden getoetst aan het beginsel van het vrij verkeer van goederen in de Europese Gemeenschap. Het besluit ligt voor de hand: een eenvormige definitie van «reclame» is aangewezen.

Solange Brat bespreekt in een tweede bijdrage een project van de U.L.B.: «*Vers une réglementation de l'union libre*». Deze bijdrage is niet eerder gepubliceerd, maar is wel achterhaald door de invoering van de wettelijke samenwoning bij de wet van 23 november 1998, in werking getreden op 1 januari 2000. De auteur verwijst naar die wet maar maakt geen gebruik van de gelegenheid om die te toetsen, eventueel aan hand van het U.L.B.-voorstel. Op zichzelf was dat voorstel nochtans interessant: de bescherming van de ongehuwde samenwoning zou *van rechtswege* gelden, zonder dat daartoe een verklaring vereist zou zijn. Op het vlak van definities brengt deze bijdrage weinig bij. De «*union libre*» blijft een vaag begrip. Zeker sinds de arresten nrs. 49 en 53/2000 van 3 mei 2000 van het Arbitragehof (beide in *R.W.*, 2000-2001, 687) zijn definities op hun plaats.

In een zeer grondige en gedegen derde bijdrage behandelt Arnaud Nuyts «*L'application des lois de police dans l'espace*», in het bijzonder toegespitst op commerciële distributieovereenkomsten. De bijdrage is eerder verschenen in *R.C.J.B.* 1999, p. 31 e.v. en bouwt ook voort op volume V uit deze reeks van de hand van dezelfde auteur.

Valérie Simonart schrijft de vierde bijdrage over «*Droit comptable et droit des sociétés – vers l'inclusion de la législation comptable dans le code des sociétés?*». Ook deze bijdrage is grondig uitgewerkt maar achterhaald. De auteur verwijst in voetnoot naar het nieuwe Wetboek Vennootschappen, maar gaat het antwoord daarin op de vraag die zij stelt niet na. Dit antwoord ligt in de lijn van haar besluit: in de vennootschappenwet zijn enkel de relevante begrippen en definities opgenomen, terwijl het boekhoudrecht zelf autonoom is gebleven.

Een vijfde bijdrage is van de hand van Anne Meinertzhagen-Limpens, over «*Acte juridique – contrat – promesse. Eléments de droit comparé*». Deze bijdrage gaat over definities, over de functie ervan en over de verklaring van die functies. Zij maakt een korte maar zeer heldere en gestructureerde bijdrage over de drie genoemde begrippen als uitgangspunt in respectievelijk het Duitse, Franse en Anglo-Amerikaanse recht. In enkele bladzijden geeft zij de kern van het verbintenisrecht van die systemen duidelijk weer. Zij gaat ten slotte in op de eeuwenoude maar nog zeer actuele driedeling wilsleer, verklaringsleer en vertrouwensleer. Dit werkstuk is een ideaal uitgangspunt voor een meer grondige studie daarover.

De laatste bijdrage van M. Ekkelmans behandelt «*Le bref délai d'intentement de l'action en garantie des vices cachés*». De auteur doet wat de lezer op grond van de titel van hem verwacht. Hij toont in een eerste beweging het belang aan van de definitie en de kwalificatie van de *korte tijd* bedoeld in art. 1648 B.W. Vervolgens definieert en kwalificeert hij die ook op een onderbouwde wijze. Op die manier levert hij een werkstuk af dat voor rechtspracticus bruikbaar is én voor de theoreticus aantoonbaar wetenschappelijk onderbouwd.

Als geheel beschouwd, lijkt de aankoop van het boek niet aanbevelenswaard voor de rechtpracticus. Ten eerste is deze bundeling anders dan de – mij bekende – eerdere volumes in deze reeks niet rond een bepaald thema opgebouwd. Dit was, bijvoorbeeld, meer het geval in de volumes VII (*Les conflits d'intérêts*) en VIII (*Les copropriétés*). Dit volume bevat rechtstechnische bijdragen over definities in de meest uiteenlopende deelgebieden in het recht, zonder dat daar een rode draad doorheen loopt. Het geheel wordt niet theoretisch ingeleid en er is evenmin een algemene inhoudstafel opgenomen. Ten tweede is de helft van het boek «gerecycled» en/of achterhaald. De aantrekkelijkheid ervan ware wellicht verhoogd als in de (eerder verschenen) voordrachten het nieuwe recht was

verwerkt. Nu het boek veeleer voor de rechtspracticus dan voor de theoreticus is bestemd, is dat een handicap.

Frederik Swennen

Y. LEJEUNE (red.), **De deelname van België aan de voorbereiding en de uitvoering van het Europees recht. Organisatorische en procedurele aspecten**, Brussel, Bruylant, 1999, 813 p.

Op 26 maart 1999 organiseerde het Institut d'études européennes een studiedag te Brussel over de organisatorische en procedurele aspecten die zijn verbonden aan de deelname van België aan de voorbereiding en aan de uitvoering van het Europese recht. Het gerecenseerde boek vormt de neerslag van dit symposium en is tegelijk het resultaat van een collectief onderzoek dat in het voornoemde Instituut werd gevoerd onder impuls van de GEDAIE (Groupe d'étude du droit administratif de l'intégration européenne).

De voornaamste bedoeling van het boek bestaat erin een antwoord te formuleren op de vraag of de bestaande politieke en administratieve structuren in België beantwoorden aan de vereisten van een doelmatige voorbereiding en uitvoering van het Europese gemeenschapsrecht. In meer dan dertig verschillende bijdragen, geschreven door specialisten in de betrokken materie, worden diverse aspecten van deze problematiek op een grondige manier belicht.

Het boek is om meer dan één reden het lezen waard. In de eerste plaats staat de invloed van het Europese gemeenschapsrecht in de interne rechtsorde alsmáar op toenemen, en sluiten de diverse studies, die in het boek zijn vervat, goed op deze evolutie aan.

Het gerecenseerde werk biedt daarenboven een vrij volledig overzicht van de procedure van totstandkoming en de uitvoering van de Europese regelgeving. Dat overzicht is niet enkel theoretisch van aard, maar is tevens praktijkgericht, in die zin dat de lezer, bijvoorbeeld een blik achter de schermen van de administratieve totstandkomingsprocedure van de Europese regelgeving wordt geboden, die normaliter buiten de brede aandachtssfeer blijft. Tevens peilt het boek naar de toepassing van het Europese gemeenschapsrecht in sommige specifieke rechtstakken, zoals het sociaal recht, het verzekeringsrecht, de intellectuele rechten, het leefmilieu en de overheidsopdrachten. Ook deze specifieke benadering naar concrete rechtstakken toe, verleent het boek een praktijkgerichte dimensie.

Voor veel juristen blijft de kennis van het Europese gemeenschapsrecht in essentie toegespitst op de problematiek van de (niet zelden te late) omzetting van EG-richtlijnen in het interne recht. Met het voorliggende boek wordt een meer volledig en genuanceerd beeld geschetst van het belang dat het gemeenschapsrecht voor het Belgische recht heeft en van de rol die door de Belgische instellingen – zowel die welke tot de wetgevende, als tot de uitvoerende macht behoren – kan worden gespeeld op het vlak van de voorbereiding, de beïnvloeding en de uitvoering van dat recht.

Daarmee is niet gezegd dat in het boek geen aandacht zou worden besteed aan de implementatieproblematiek inzake richtlijnen, wel integendeel. Benevens een algemeen-theoretische bijdrage over die problematiek (P. Gilliaux) en een bespreking van de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen terzake (F. Demain), wordt een interessant overzicht gegeven m.b.t. de omzetting van richtlijnen in het Belgische recht gedurende de periode van 1988 tot 1998 (B. Willemot). Tevens worden in het syntheseverslag van Y. Lejeune een aantal interessante voorstellen gelanceerd om te komen tot een op dat vlak meer efficiënte procedure.

Te vermelden vallen nog de twee volgende stellingen die het boek aan aantrekkingskracht doen winnen: de uiteenzettingen, waarvan de meeste in het Frans en enkele in het Nederlands zijn geschreven, beperken zich niet tot uitsluitend de formeel-juridische structuren, maar sommige ervan beschrijven ook de politieke context waarbinnen aan het gemeenschapsrecht gestalte wordt gegeven (zie in dat verband vooral de bijdragen die in het vierde deel, «Evaluation critique», zijn vervat). Het in één boek bespreken van juridische en politieke aspecten toont aan dat de initiatiefnemers het behandelde onderwerp op een zo volledig mogelijke en werkelijkheidsgerichte manier hebben willen bestuderen.

Tweede vaststelling: in drie afzonderlijke bijdragen wordt de toestand geanalyseerd in Engeland, Frankrijk, Spanje, Italië en Duitsland. Deze rechtsvergelijkende inbreng zet de sceptici onder ons ertoe aan na te gaan of men het er in het buitenland nu echt

zoveel beter van afbrengt dan in België, wat bijvoorbeeld het implementeren van de richtlijnen betreft.

De hoge wetenschappelijke en praktijkgerichte waarde van het groot aantal bijdragen dat in deze verslagbundel is opgenomen, maken van deze laatste een bijzonder interessant naslagwerk voor al wie een meer precies en gedocumenteerd inzicht wil verwerven in de wijze waarop de Belgische en gemeenschapsrechtelijke structuren op elkaar inwerken of op een nog meer optimale wijze op elkaar zouden kunnen inwerken dan thans het geval is. De bevattelijke studie van deze wisselwerking maakt dat het besproken boek meteen een plaats kan innemen in de rij van uitstekende handboeken over het Europese gemeenschapsrecht die de rechtsleer rijk is.

M. van Damme

S. STIJNS en H. VUYE, **Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht, V. Zakenrecht**, Boek IV. *Burenhinder*, Antwerpen, Story-Scientia, 2000, 532 p.

Het stond in de sterren geschreven: deze auteurs – zij promoveerde met een studie over een onderwerp uit het verbintenissenrecht, hij schreef, hetzelfde jaar, een doctoraal proefschrift over een zakenrechtelijk probleem – zouden ooit eens samen dit boek over burenhinder schrijven. Want hoezeer de problematiek van de burenhinder «ogenschoon stevig verankerd ligt in het zakenrecht, toch weet degene die de burenhinderleer goed kent dat deze foutloze aansprakelijkheidsleer op de grens ligt tussen het verbintenissen- en het zakenrecht», zo laten de auteurs opmerken in het *Woord Vooraf*.

Het is een schitterend boek geworden, met in de eerste plaats knappe analyses van tientallen cassatiearresten en uitspraken van de hoven van beroep en rechtbanken. Dat de rechtspraak zo overvloedig aan bod komt, is niet toevallig. Want ofschoon dertig jaar geleden op een rechtscongres over burenhinder ervoor werd gepleit dat deze rechtsfiguur wettelijk zou worden geregeld in het *Burgerlijk Wetboek*, is het huidige burenhinderrecht in ons land zonder meer «rechtserrecht», het resultaat van cassatierechtspraak. Na veertig jaar toepassing zijn de arresten van 6 april 1960 inderdaad nog steeds «mijlpaalarresten» (p. 157). In de decennia na 1960 vervulde het Hof, in tientallen arresten, inzake burenhinder een «radicale rechtscheppende functie». Daarbij stelde het Hof dat het recht rechtsregels inzake burenhinder «ontdekte» in het wetboek, het was eigenlijk recht aan het «uitvinden» (p. 157). «Rechtserrecht» komt echter in ons rechtsbestel op fragmentaire wijze tot stand (p. 158). Dit bracht de auteurs ertoe hun onderzoek op te vatten als een ontdekkingsreis door een onontgonnen gebied van tientallen arresten, waarbij telkens nieuwe inzichten omtrent burenhinder in kaart werden gebracht.

Dat de burenhinderleer niet volledig en op coherente wijze in een aantal wetteksten terug te vinden is, blijkt ook nog uit de opbouw van het boek. Bijna de helft van het boek (van het begin tot p. 247) is gewijd aan het totstandkomen en vooral het proces van rechtsvinding omtrent burenhinder in de rechtspraak sedert 1949 (hoofdstukken I, II en III).

De auteurs laten echter niet na erop te wijzen welke grote rol de rechtsleer (o.a. J. Dabin, R. Derine) in deze ontwikkeling heeft gespeeld, alsook wat het aandeel was in dit rechtsvindingsproces van de parketmagistraten (o.a. P. Leclercq, P. Mahaux). Ook wordt aangetoond in welke mate «archeologische» resten van het *Oude Recht* (o.a. Digesten, Domat, Pathier) herkenbaar zijn in dit pretoriaanse recht.

Pas in de tweede helft van het boek (p. 249-532) schakelen de auteurs over naar een meer klassieke, systematische behandeling van het onderwerp. Achtereenvolgens worden dan onderzocht en besproken, het *toepassingsgebied* van de burenhinderleer (hoofdstuk IV), de *begrippen «evenwicht en overlast»* (hoofdstuk V), de *«Burenhinder en overheid»* (hoofdstuk VI), de *«Sanctie»* (hoofdstuk VII). Bij het lezen van deze hoofdstukken komt men onder de indruk van de vindingsrijke en de creatieve van rechters «wanneer zij wetten maken» (p. 156). Er is inderdaad in enkele decennia heel veel recht totstandgekomen, o.a. over wie al dan niet de hoedanigheid heeft van «nabuur», over de criteria om de «overlast» te beoordelen, over de aansprakelijkheid van de overheid inzake burenhinder.

Zowel in het gedeelte waarin het rechtsvindingsproces inzake burenhinder wordt beschreven (p. 1 tot p. 247) als in de meer systematische behandeling die daaropvolgt (p. 249-532) worden alle

standpunten of nieuwe inzichten van rechtsleer en parketmagistraten, alle motiveringen van vonnissen en arresten oordeelkundig besproken en onderzocht.

Tweemaal komen de auteurs tot wat een «dieptepeiling» van de burenhinderleer zou kunnen worden genoemd: op het einde van het *hoofdstuk III*, maar ook reeds als besluit van het *hoofdstuk II*. Na een analytische bespreking van de tientallen cassatiearresten vanaf 1960 tot 1999 (p. 159-198) volgt in het *hoofdstuk III* een meer synthetisch gedeelte waarin de krachtlijnen worden geschetst van de «evoluties en revoluties in de cassatierechtspraak sedert 1960» (p. 198-247). Wij vinden er uitstekende uiteenzettingen over o.a. het onderscheid tussen «compensatie» en «integrale schadeloosstelling», over het verschil tussen «gelijkheid voor de lasten van nabuurschap» en «gelijkheid voor de openbare lasten», alsook tussen «gelijkheid» en «evenwicht» inzake burenhinder.

De andere dieptepeiling in *hoofdstuk II* gaat over de grondslag van de burenhinderleer. Terwijl in het cassatiearrest van 7 april 1949 de leer uiteindelijk steunt op art. 1382 B.W., zal het Hof van Cassatie vanaf 1960 de burenhinderleer opvatten als een foutloze aansprakelijkheid, gebaseerd op art. 544 B.W. Als rechtsgronden worden door het Hof vermeld: art. 544 B.W., het algemeen beginsel vervat in art. 16 Grondwet, alsook de traditie. De auteurs stippen aan dat de rechtsleer veel kritiek had op deze vooropgestelde rechtsgronden. Ook zij tonen aan dat deze rechtsgronden de foutloze burenhinderleer niet kunnen schragen. Ten slotte formuleren zij een «eigen voorstel» (p. 150-153). Het uitgangspunt van dit voorstel is dat de meest logische en juridisch coherente burenhinderleer had kunnen worden afgeleid uit het arrest van 1949: wordt het recht op rustig genot (art. 544 B.W.) tussen burens geschonden, dan kan integrale schadeloosstelling worden toegekend op grond van art. 1382 B.W. Maar met de arresten van 1960 is het Hof van Cassatie een heel andere richting uitgegaan (foutloze aansprakelijkheid op grond van art. 544 B.W.). Sedertdien heeft zich een traditie in die zin verder ontwikkeld. Volgens de auteurs is het dan ook niet opportuun terug te grijpen naar het «ideaalbeeld» van 1949. Daarom dient men «na te gaan of het mogelijk is de burenhinderleer als foutloze aansprakelijkheid, met alle eigen kenmerken zoals de eigenheid van de sanctie, te behouden door deze leer op een andere rechtsgrond te steunen. Men moet aldus op zoek gaan naar een rechtsgrond die art. 544 B.W. kan vervangen, maar zonder hetzelfde nadeel, namelijk het afglijden naar de aquiliaanse aansprakelijkheid, te vertonen».

Deze denkoefening is niet eens zo moeilijk. Ze veronderstelt dat we volledig afstappen van de gewrongen lectuur waarbij men in art. 544 B.W. meent nabuurschapsverplichtingen te kunnen lezen. Ons recht zal enkel aan duidelijkheid winnen wanneer deze wetsbepaling voortaan wordt herleid tot haar ware draagwijdte: een definitie van het eigendomsrecht. Eens dat de oude grondslag is verlaten, dient nog een nieuwe grondslag te worden gevonden, maar ook dit is niet onoverkomelijk. Advocaat-generaal Mahaux heeft reeds opgemerkt dat het Hof in de arresten van 6 april 1960 nog getuigt van een formalisme wanneer het verwijst naar het «algemeen beginsel, vervat in o.a. art. 16 van de Grondwet». Terecht wijst hij erop dat het Hof pas vele jaren later en voornamelijk na de beroemde mercuriale van procureur-generaal Walter Ganshof van der Meersch het heeft aangedurfd om algemene rechtsbeginselen te formuleren buiten iedere wettekst om. Is het dan zo gewaagd om ook de burenhinderleer te formuleren als algemeen rechtsbeginsel buiten iedere wettekst om? Ons rechtsstelsel kent toch al heel lang vele wetsbepalingen die een of andere vorm van schadevergoeding toekennen wegens schade die het gevolg is van een rechtmatige daad? O.i. kan men dan ook gewagen van een «algemeen rechtsbeginsel dat inhoudt dat de eigenaar van een onroerend goed die door een niet foutief feit dit evenwicht verbreekt, bij het opleggen aan een naburige eigenaar van een stoornis die de maat van de gewone buurschapsnadelen overschrijdt, hem een rechtmatige en passende compensatie, waardoor het evenwicht hersteld wordt, verschuldigd is».

F. Van Neste

C. STEFANOÛ en H. XANTHAKI, *A Legal and Political Interpretation of Article 215 (2) (new Article 288(2)) of the Treaty of Rome – The individual strikes back*, Aldershot, Ashgate, 2000, 236 p.

Zoals de titel van het gerecenseerde werk al aangeeft, schotelt het de lezer verschillende zaken voor: een juridische analyse van art. 288

(voormalig art. 215) E.G.-verdrag betreffende de aansprakelijkheid van de E.G. voor schending van het gemeenschapsrecht, een politiek-theoretische analyse van het belang van dit artikel, maar ook meer algemeen van het Europese integratieproces, en ten slotte een betoog ten gunste van een vernieuwde interpretatie van art. 288. Dit laatste vormt het hart van het boek. Uitgangspunt van de auteurs is dat de communautaire rechtsorde nog steeds tekortschiet in het waarborgen van individuele rechtsbescherming. De ontwikkeling van de leer van de staatsaansprakelijkheid, beginnend met het *Francovich*-arrest van 19 november 1991, is naar hun mening wel spectaculair geweest, maar toch nog onvoldoende. Immers, de rechtsbescherming behoevende burger blijft daarmee nog steeds afhankelijk van de bereidheid van de nationale rechtscollèges om toepassing te maken van het communautaire recht en de daarin besloten principes en om, wanneer nodig, prejudiciële vragen te stellen aan het Hof van Justitie. Zij zien in de post-*Francovich*-rechtspraak van het Hof kansen om, via de leer van de samenloop van communautaire en nationale aansprakelijkheid, de rechtspositie van particulieren bij schending van het gemeenschapsrecht door lidstaten te versterken, en dit via een directe beroep voor het Hof van Justitie (Gerecht van eerste aanleg). Het concrete middel hiertoe zou een beroep tegen de Europese Commissie zijn op grond van art. 288: de aansprakelijkheid van de E.G. zou met name resulteren uit de schending door de Commissie van de verplichtingen die krachtens art. 211 (voormalig artikel 155) E.G.-verdrag op haar rusten als hoedster van het verdrag.

De eerder polemische ondertitel van dit boek – «The individual strikes back» – maakt de opzet van de auteurs meteen duidelijk. Zij bepleiten een sterk activistische houding van het Hof van Justitie, ter versterking van de positie van particulieren in de Europese rechtsorde. Daartoe vertrekken zij van een erg eenzijdige en ongebalanceerde visie op de juridische en politieke positie van de Europese burger in het integratieproces. Bovendien is de door hen verdedigde interpretatie van art. 288 E.G.-verdrag vaak erg speculatief. Al overtuigt hun concrete betoog niet, toch snijden beide acteurs natuurlijk een onderwerp aan dat terecht sterk in de actualiteit staat: de Europese Unie heeft inderdaad fundamenteel behoefte aan een grotere burgerbetrokkenheid. Of een vernieuwde interpretatie van art. 288 E.G.-verdrag, mocht ze al kunnen worden aanvaard, hiertoe veel kan bijdragen, mag evenwel worden betwijfeld.

Johan Meeusen

MEDEDELINGEN

Permanente vorming voor leraren en lectoren recht

Op 15 april 2001 en 23 april 2001 wordt respectievelijk te Brussel (V.U.B.) en te Gent (R.U.G.) een bijscholingscursus georganiseerd voor leraren en lectoren recht.

Volgende onderwerpen komen aan bod:

- Bemiddeling in familiezaken: een nieuwe en originele manier van geschillenbeslechting (de h. J. Vandeuren)
 - Het beleid inzake justitie: een overzicht van de belangrijkste nieuwe wetsontwerpen van de minister van Justitie (de h. H.C. Kint)
- Inlichtingen en inschrijvingen: V.U.B., de h. L. Deschauer, tel. 02/629.36.54 en fax 02/629.36.36 en R.U.G., mevr. A.M. Thibo, tel. 09/264.68.35 en fax 09/264.69.90

Prijs Louis Paul Suetens

Het Fonds Louis Paul Baron Suetens, dat beheerd wordt door de Koning Boudewijnstichting, lanceert een oproep voor kandidaturen voor de tweede editie van de Prijs Louis Paul Suetens.

Deze tweejaarlijkse prijs bekroont een vernieuwende studie of project waarbij de kwaliteit van de leefomgeving centraal staat. Voor 2001 is het thema «Het behoud en beheer van het ruraal erfgoed». Aan de prijs is een bedrag verbonden van 200.000 fr. (4958 euro).

Inlichtingen: mevr. M.R. Van Bever, vanbever.m@kbs-frb.be, tel. 02/549.02.56.

Geestesgestoorden in het Burgerlijk Recht

F. SWENNEN

2001; ISBN 90-5095-158-9; xxvi + 879 blz.; 4.950 BEF; 271 NLG

Dit boek omvat een grondige studie van de vermogensrechtelijke en de persoonsrechtelijke rechtspositie van geestesgestoorden in het burgerlijk recht. In dit standaardwerk bestudeert Frederik Swennen niet alleen de bestaande wetgeving, hij biedt ook pasklare antwoorden voor de nog omvangrijke hiaten daarin. Dank zij een gedetailleerde inhoudstafel en een zeer uitgewerkt trefwoordenregister vindt u onmiddellijk wat u zoekt.

Het inleidende deel bevat de begintermen van het onderwerp. Wat is een geestesstoornis? Op welke wijze wordt deze door het burgerlijk recht verrekend? De auteur illustreert die verrekening met een gedetailleerde analyse van de voorwaarden voor dwangopneming.

Deel 1 behandelt de vermogensrechtelijke rechtspositie van geestesgestoorden. Veel aandacht gaat daarbij naar de rechtsbescherming van geestesgestoorden over wie geen maatregel van onbekwaamheid is uitgesproken. De auteur bespreekt achtereenvolgens uitvoerig de rechtshandelingen en het aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht.

In Deel 2 komt dan de persoonsrechtelijke rechtspositie systematisch aan bod. Eerst gaat de auteur in op de uitoefening van persoonlijkheidsrechten van geestesgestoorden. Hij werkt die uit voor de toelating van medische behandelingen. Vervolgens komt de rechtspositie van de geestesgestoorde in het personen- en familierecht aan bod. Het besluit bevat een aanzet tot eenvormige en globale regeling van de rechtspositie van geestesgestoorden.

Dit boek is op de eerste plaats bestemd voor elke juridische beroepsgroep die in de praktijk met geestesgestoorden te maken krijgt: magistratuur, advocatuur, notariaat, O.C.M.W.'s, bank- en verzekeringsinstellingen enz. Ook andere beroepsgroepen - in het bijzonder de medische - kunnen er de nodige gegevens in terugvinden.

Inhoud

INLEIDEND DEEL : Algemene inleiding - De geestesstoornis in de psychopathologie - De geestesstoornis in het recht. De dwangopneming van geesteszieken als voorbeeld van de beperking van deelneming aan het rechtsverkeer.

DEEL 1. DE VERMOGENSRECHTELIJKE RECHTSPOSITIE VAN GEESTESGESTOORDEN

Onderdeel 1. Vermogensrechtelijke rechtshandelingen voor en door geestesgestoorden : Wils- en bekwaamheidsvereisten - Belangenbehartiging door een plaatsvervanger of met de bijstand van een raadsman: vertegenwoordiging, bijstand en machtiging

Onderdeel 2. Het aansprakelijkheidsrecht : Inleiding en plan - Beginselen van het aansprakelijkheidsrecht - Derdenbeschermende correcties - Evaluatie en alternatieven

DEEL 2. DE PERSOONSRECHTELIJKE RECHTSPOSITIE VAN GEESTESGESTOORDEN

Onderdeel 1. De persoonlijkheidsrechten van geestesgestoorden

Sectie 1. Situering van de persoonlijkheidsrechten

Aard van de persoonlijkheidsrechten - Aard van de uitoefening van de persoonlijkheidsrechten

Sectie 2. De uitoefening van de persoonlijkheidsrechten van geestesgestoorden Wils- en bekwaamheidsvereisten - Belangenbehartiging door een plaatsvervanger of met de bijstand van een raadsman

Sectie 3. Toepassing op medische behandelingen

Wils- en bekwaamheidsvereisten - Belangenbehartiging door een plaatsvervanger of met de bijstand van een raadsman - De dwangbehandeling

Onderdeel 2. De geestesgestoorde en zijn persoonlijke relationele rechtsverhoudingen (personen- en familierecht)

Sectie 1. De relationele handelingen

Wils- en bekwaamheidsvereisten - Belangenbehartiging door een plaatsvervanger of met de bijstand van een raadsman - De derden bij de relationele handeling

Sectie 2. De relationele situaties

De relaties tussen ouders en hun kinderen - De relaties tussen echtgenoten en tussen samenwonenden

DEEL III. BESLUIT

BIJLAGEN

Bestel nu!

bel

03/680 15 50

fax

03/658 71 21

mail@intersentia.be

stuur onderstaande coupon in een voldoende gefrankeerde envelop naar Intersentia uitgevers
Churchillaan 108 - 2900 Schoten

Antwoordcoupon

☐ Ja, ik bestel ... ex. van het boek *Geestesgestoorden in het Burgerlijk Recht* aan de prijs van 4.950 BEF per exemplaar. Ik betaal pas na ontvangst van de factuur, die mij samen met mijn bestelling bezorgd wordt.

Uw persoonsgegevens worden opgeslagen in de databank van Intersentia uitgevers en uitsluitend door Intersentia uitgevers gebruikt voor eigen commerciële doeleinden. Ze worden niet doorgegeven aan derden. Conform de wet op de persoonsgegevens van 8/12/90 hebt u recht op inzage en correctie van deze gegevens.

Dhr./Mevr. (schrappen wat niet past)

Naam, voornaam

Firma

Straat + nr.

Postcode + Gemeente

Tel. Fax

E-mailadres

Datum Handtekening

Nieuw

Grensoverschrijdende conflicten in het arbeidsrecht

CHRISTIAN DENEVE

2001; ISBN 90-5095-163-5; 179 BLZ.; 1.800 BEF; 98 NLG

In het huidige Europa ontwikkelen zich meer en meer permanente toestanden waarbij een werknemer bijvoorbeeld actief is in meerdere lidstaten, of waar een interimbureau arbeidskrachten gaat uitzenden naar andere landen, of waar managers bijvoorbeeld vaak een beroepsinkomen ontvangen van meerdere filialen van eenzelfde economisch concern in de verschillende landen waar ze actief zijn.

Zij komen allen in een juridisch vacuüm terecht, waar niet duidelijk is welke arbeidsrecht van toepassing is op hun activiteit: dat van het woonland, van het werkland, daar waar de zetel van de onderneming gevestigd is die hen uitzendt of daar waar ze hun hoofdactiviteit uitoefenen?

In dit boek worden, voor het eerst, de verschillende aspecten van deze diverse onderwerpen samen behandeld. Het geeft een volledig overzicht van de geldende regels, is geschreven vanuit de praktijk en toont dan ook op diverse vlakken de praktische gevolgen aan van het afsluiten van arbeidsovereenkomsten met gehele of gedeeltelijke uitvoering in het buitenland.

Wordt u geconfronteerd met grensoverschrijdende conflicten in het arbeidsrecht ?

- dan spaart u vanaf nu heel wat tijd, want u hoeft geen speurtochten naar informatie meer te ondernemen

- dan kunt u vanaf nu trefzeker adviseren en bijstaan, want dit boek bevat betrouwbare, degelijke en actuele informatie
- met handige samenvatting van rechtspraak
- met uitgebreide bibliografie

uit de inhoud:

Inleiding

Internationaal privaatrecht en internationaal (publiek) recht

Probleemstelling

De algemene beginselen van de verwijzingsregels

- 1. De vier deelgebieden van de conflicten
- 2. Afgrenzing en verwijzing

De bepaling van de bevoegde rechtsmacht

- 1. Het Europees bevoegdheids- en executieverdrag
- 2. Gemeen recht
- 3. Uitzondering voor de tijdelijk gedetacheerden

De toepasselijke wet inzake individuele rechtsverhoudingen

- 1. Het Verdrag van Rome van 19 juni 1980 inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst
- 2. Arbeidsovereenkomsten gesloten voor 1 januari 1988

De toepassing van strafwetten en publiekrechtelijke wetten

- 1. Algemeen
- 2. Toepassing op het arbeidsrecht – toepassing op het sociaal zekerheidsrecht

Bibliografie – Bijlagen – Verwijzingen

Bestel nu!

bel

03/680 15 50

fax

03/658 71 21

mail@intersentia.be

stuur onderstaande coupon in een voldoende gefrankeerde envelop naar Intersentia uitgevers
Churchillaan 108 - 2900 Schoten

Antwoordcoupon

☐ Ja, ik bestel ... ex. van het boek *Grensoverschrijdende conflicten in het arbeidsrecht* aan de prijs van 1.800 BEF per exemplaar. Ik betaal pas na ontvangst van de factuur, die mij samen met mijn bestelling bezorgd wordt.

Uw persoonsgegevens worden opgeslagen in de databank van Intersentia uitgevers en uitsluitend door Intersentia uitgevers gebruikt voor eigen commerciële doeleinden. Ze worden niet doorgegeven aan derden. Conform de wet op de persoonsgegevens van 8/12/90 hebt u recht op inzage en correctie van deze gegevens.

Dhr./Mevr. (schrappen wat niet past)

Naam, voornaam

Firma

Straat + nr.

Postcode + Gemeente

Tel. Fax

E-mailadres

Datum Handtekening

ANTWERPEN · GRONINGEN · OXFORD

INTERSENTIA RECHTSWETENSCHAPPEN